

«НАША ШКОЛА»

№ 5, 2013

Науково-методичний журнал

Виходить один раз на два місяці з вересня 1993 р.
Засновано в 1923 р., відновлено в 1993 р.
Зареєстровано 14 березня 1994 р. Серія ОД № 158.

Згідно з постановою президії Вищої атестаційної комісії України від 9 червня 1999 року № 1-05/7 журнал «Наша школа» увійшов до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з педагогіки та психології на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор: **В. А. КАВАЛЕРОВ**,
канд. пед. наук, доцент.

Редакційна колегія:

Л. К. Задорожна, канд. філос. наук, заступник головного редактора; **В. М. Руссол**, канд. пед. наук, відповідальний секретар; **А. Ю. Анісімов**, канд. пед. наук; **А. М. Богуш**, д-р пед. наук, професор, дійсний член АПН України; **В. В. Грінчук**, зав. НМЛ математики; **Д. М. Демченко**, канд. пед. наук, доцент; **Н. М. Дзюба**; **Ю. І. Завалевський**, канд. пед. наук; **Є. Є. Карпова**, д-р пед. наук, професор; **Б. Г. Кременський**, канд. пед. наук; **Н. В. Кічук**, д-р пед. наук; **З. Н. Курлянд**, д-р пед. наук, професор; **С. Л. Курочкін**, канд. біол. наук, доцент; **Т. О. Лазарева**, директор Департаменту освіти і науки Одеської обласної державної адміністрації; **О. М. Левчишена**, канд. іст. наук, зав. кафедри психолого-педагогічної та суспільно-гуманітарної освіти; **О. І. Папач**, канд. пед. наук, зав. кафедри методики викладання природничо-математичних дисциплін; **Г. Б. Редько**, професор; **С. А. Свінтковська**, зав. НМЦ української мови та літератури, українознавства; **А. Л. Ткачук**, канд. юрид. наук; **О. Г. Топчієв**, д-р геогр. наук, професор; **В. А. Трунова**, канд. пед. наук, доцент; **Л. І. Фурсенко**; **Т. Н. Чебикіна**, канд. психол. наук; **О. С. Цокур**, д-р пед. наук, професор.

Редактори-коректори: **Г. Я. Богомолова**,
І. Ф. Ацабріка,
К. М. Безусова.

Засновники:

Управління освіти Одеської обласної державної адміністрації

Одеський обласний інститут удосконалення вчителів

Міжгалузевий науково-технічний центр «Нормаль»

Обласне відділення Педагогічного товариства

Адреса редакції: 65014, м. Одеса, пров. Нахімова, 8.
Відділ навчально-методичного забезпечення та педагогічних видань ООІУВ. Тел. 729-45-12.

Затверджено на засіданні вченої ради ООІУВ.
Протокол № 4 від 17.09.2013 р.

Здано у вироб. 27.09.13. Підп. до друку 05.11.13. Формат 60×84¹/₈. Папір друк. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 7,44. Обл.-вид. арк. 6,62. Тираж 700 прим. Зам. № 241.

Надруковано у друкарні видавництва «Екологія».
м. Одеса, вул. Базарна, 106, к. 313.
Тел.: (0482) 33-07-18, 37-07-95, 37-14-25.

Одеса • Одеський ОІУВ • 2013

З М І С Т

Визначні особи в історії української освіти

Л. І. Фурсенко. Арнаутов Василь Олексійович..... 2

Педагогіка і психологія

А. А. Бужбецкая. Особенности психологической проницательности у лиц, различающихся по эмоциональной экспрессии..... 4

О. А. Листопад. Теоретичний аналіз безперервності творчого процесу в освіті 9

Моніторинг якості освіти

І. В. Капустін. Технологічне забезпечення підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до моніторингу якості освіти 13

Наукова організація педагогічного процесу

Д. В. Трубачова. Формування комунікативної діяльності майбутніх вчителів іноземної мови: теорія і практика 18

К. І. Бендяк. Концептуальні основи формування вторинної мовної особистості іноземних студентів як активних учасників міжкультурної комунікації... 22

Позакласне та позашкільне виховання

І. М. Шумовецька. Година спілкування (спроба самоаналізу) 25

Л. П. Зузанская. «Любовь вершит великие дела, чего не сделают ни сабля, ни стрела» (сценарий детского праздника) 28

Т. Б. Соловьева. Мама, папа, я — читающая семья (библиотечный конкурс для учащихся 3–4-х классов и их родителей)..... 31

Естетичне виховання

Е. А. Бухниева. Взаимосвязь музыкальной и художественной литературы в системе эстетического воспитания подростков 38

Дошкільне виховання. Початкове навчання

С. М. Пархомчук. Інтегровані уроки мови і розвитку мовлення в початкових класах 42

Дисципліни природничо-математичного циклу

О. О. Стоянов. Моделювання в процесі викладання фізики 48

Культура здоров'я — частина загальної культури

А. Г. Кизирян, Л. В. Новохижня, Н. Н. Волошина, Э. Б. Феохари. Модная одежда и здоровье..... 52

Від здорової дитини — до здорової нації

Д. П. Сліпенко. Розвиток сили рук і поперекового поясу в учнів початкових класів (поради молодому вчителю)..... 58

М. М. Мельник. Урок фізичної культури з елементами футболу (7-й клас) 60

Все залишається людям

Чебикіна Тамара Миколаївна 63

Л. І. ФУРСЕНКО,
старший викладач кафедри менеджменту і розвитку освіти ООІУВ

АРНАУТОВ ВАСИЛЬ ОЛЕКСІЙОВИЧ

У травні-червні 1919 року виконував обов'язки комісара Одеського губернського відділу народної освіти. У 1932–1933 рр. був завідувачем Одеського міського відділу народної освіти.

Народився 18 березня 1881 року в селі Катаржине Тираспольського повіту Херсонської губернії (тепер — село Червонознам'янка Іванівського району Одеської області). Батько його закінчив Одеське юнкерське училище, був офіцером царської армії. Після закінчення першої світової війни переїхав до рідного села.

Василь Олексійович закінчив Катаржинську початкову школу. У 1891–1899 рр. навчався в Третій одеській гімназії, у 1899–1903 рр. — на історико-філологічному факультеті Одеського університету, де отримав спеціальність вчителя російської мови і літератури та історії. У 1903–1904 рр. викладав історію та російську мову і літературу в школах міста Одеси.

З гімназичних років займався революційною діяльністю. Змушений був переховуватися від поліції. У 1904 році переїхав до міста Могилева-Подільського, де працював у комерційному училищі, став членом партії есерів, організував учительські спілки, балотувався до Другої Державної Думи.

Через революційну діяльність йому було заборонено викладати в школі.

Переховуючись від переслідування, у 1912 році виїхав до Забайкалля, де працював на Західно-Амурській залізниці. З початком першої світової війни його мобілізували і направили до Казанського військового училища, яке він закінчив у 1916 році і отримав звання прапорщика. До жовтня 1917 року служив у Новочеркаському піхотному полку, був «активним організатором встановлення радянської влади в Ростові, керував обороною Ростова, був командуючим фронтом, особисто брав участь у боях, потрапив в оточення», а після остаточного встановлення радянської влади в Одесі займався питаннями організації системи народної освіти. Після утворення Одеської губернії призначений виконуючим обов'язки комісара Одеського губвнн, але вже влітку 1919 року знову повернувся до військової справи, очо-

ливши ополченців проти повстання німців-колоністів під Аршою, а згодом проти Нестора Махно під Березівкою, Вознесенськом, Первомайськом та Помічною. Після закінчення громадянської війни працював в Одеському губревкомі і губнаросвіті, але був відкликаний до редакції газети «Боротьба», що видавалася у Харкові.

З 30 травня до 7 листопада 1920 року працював заступником завідувача Харківського губвнн, після цього був призначений заступником завідувача відділу дитячих установ Головоцвуху, а згодом зав. відділу і членом колегії Головоцвуху Наркомату освіти УСРР.

Працюючи на цих посадах, Василь Олексійович почав займатися науково-дослідницькою роботою і вирішенням долі безпритульних дітей, глибоко заглиблювався в питання охорони дитинства. Він є автором єдиної книги про голодування дітей в Україні у 1921–1922 рр. («Голод і діти на Україна»), активно досліджував проблеми розвитку школи в перші роки радянської влади.

Одночасно очолював науково-педагогічну комісію Головоцвуху, рецензував значну частину педагогічних статей, що надходили до редакції Укрвидавництва.

Часто друкувався в періодичних виданнях. Тільки протягом 1925 року опублікував шість статей з проблем дитячого руху, розвитку школи, засобів навчання, ролі вчителя, видавничої справи тощо.

Василь Олексійович добре знав про колонію ім. М. Горького, зустрівся з А. Макаренком.

Був делегатом Першого Всеукраїнського з'їзду працівників комісії з питань допомоги дітям, який відбувся в жовтні 1924 року. Добре знав В. Затонського, М. Скрипника, О. Шумського та інших діячів українського національного відродження.

У Головоцвуху був на посаді заступника голови, а з січня 1927 року — призначений на посаду голови, де залишався до листопада 1928 року. Наказом Наркомосвіти УСРР від 6 листопада 1928 року його було призначено на посаду ректора Одеського інституту народного господарства, яку він обіймав до 4 червня 1930 року.

На засіданні комісії економічного факультету у вересні 1929 року був обраний професором кафедри економічної політики.

Його діяльність на посаді ректора Одеського інституту народного господарства добре висвітлена в роботі Г. К. Парієнка «Одеський державний економічний університет. Історія. Ректори» за загальною редакцією доктора економічних наук, професора М. І. Зверякова.

У червні 1930 року Василя Олексійовича звільнено з посади ректора Одеського інституту народного господарства. Після цього працював у різних вищих навчальних закладах Одеси, проводив велику громадську роботу, був членом управління Одеського Будинку вчених, брав участь в роботі різних комісій з питань викладання історії в навчальних закладах, складання навчальних планів і програм. У 1932—1933 рр. керував роботою Одеського міського відділу народної освіти.

Але одночасно з цим його критикували «за нечіткість методологічних позицій», за поширення «занепадницьких тверджень в умовах загострення класової боротьби». Згодом йому пригадали роки перебування в партії есерів.

Одеська газета «Молода гвардія» за 4 жовтня 1937 року відверто писала: «Викладач історії Укрпедіну В. О. Арнаутов, колишній член ЦК есерівської партії, в минулому білий офіцер, активний учасник боротьби проти радянської влади, після зняття його з педагогічної роботи знайшов собі притулок на посаді завідувачого історичного кабінету. Немає сумніву, що йому не місце на такій роботі».

Подібними статтями преса «засвітила» одну з майбутніх жертв політичного свавілля.

1 листопада 1937 року Василя Олексійовича заарештували за причетність до «контрреволюційного есерівського підпілля». Разом з ним по справі проходили вчені і викладачі медичного і фармацевтичного інституту, Одеського університету, Укрпедіну (в той час в Одесі, крім Укрпедіну, був і німецький педін) і працівники Ворошиловського райкому ВКП(б) міста Одеси. Серед них Луньонок (директор Укрпедіну), Буцай (заступник директора Укрпедіну), Ключко (завуч Укрпедіну), Флякс (голова профкому

Укрпедіну), Стрижак (викладач історії Укрпедіну), Семенюк (другий секретар Ворошиловського райкому), Пустовіт (колишній секретар парткому Укрпедіну), Петринський (викладач історії держуніверситету) та багато інших.

Василя Олексійовича довго допитували, вимагали «зіння» і перевели до міста Києва, де 22 вересня 1938 року військова колегія Верховного суду СРСР засудила його до розстрілу. Вирок оскарженню не підлягав.

Напередодні страти Василя Олексійовича заарештували його дружину Любов Валеріївну, яка працювала завідувачкою навчальної частини санаторію «Холодна Балка».

Любов Валеріївна категорично відхиляла всі звинувачення на адресу свого чоловіка і свою особисту. Звільнили її з-під арешту в січні 1939 року.

Тільки після смерті Сталіна до справи Арнаутова повернулися в 1956 році. Допитали багатьох свідків. Один з них Луненко заявив:

«Я работал в педине в 1935—1956 годах. Убедился, что никакой контрреволюционной организации в институте никогда не было. Все арестованные были честными преподавателями. Ничего порочного в их поведении не было. Л. Г. Стрижак и другие добросовестно выполняли свои обязанности, лекции читали на высоком уровне. К Самуилу Фляксу и Л. Стрижаку относились с уважением. Член ВКП(б) Арнаутов читал лекции на высоком идейно-теоретическом уровне».

На основі показань свідків Василя Олексійовича реабілітували у вересні 1956 року за відсутністю в його діях складу злочину.

Література

1. Парієнко Г. Е. Одеський державний економічний університет. Історія. Ректори / Г. Е. Парієнко ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Зверякова. — О. : Астропринт, 2006. — 160 с., 4 арк. кол. ілюстр.
2. Катаржино : фотоальбом / уклад. та авт. тексту О. В. Візіров ; пер. на болг. М. Перелі, Г. Пенєва-Стоянова. — О. : Чорномор'я, 2007. — 448 с. : ілюстр., фотогр.
3. ДАОО. — Фонд Р-128. — Оп. 1. — Спр. 89. Особиста справа Арнаутова В. О.
4. Одеський вісник. — 2000. — 12 лют.

А. А. БУЖБЕЦКАЯ,

аспирант кафедры дифференциальной психологии и истории психологии
Одесского национального педагогического университета им. К. Д. Ушинского

ОСОБЕННОСТИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПРОНИЦАТЕЛЬНОСТИ У ЛИЦ, РАЗЛИЧАЮЩИХСЯ ПО ЭМОЦИОНАЛЬНОЙ ЭКСПРЕССИИ

Целью данной публикации является изложение результатов эмпирического исследования взаимосвязей между показателями эмоциональной экспрессии и параметрами психологической проницательности.

Ключевые слова: эмоциональная экспрессия, психологическая проницательность.

Успешность социальных отношений, в которые на протяжении жизни вступает человек, во многом зависит от умения правильно распознавать и адекватно определять эмоциональное состояние другого человека, а также контролировать свои эмоциональные проявления, свою эмоциональную экспрессию. Весь опыт переживаний человека, непосредственно связанный с его врожденными, природными особенностями, а впоследствии приобретенный в процессе социального взаимодействия, способствует формированию данного умения.

Экспрессивное поведение является необходимым условием взаимодействия в различных сферах совместной деятельности. В последнее время актуализировалась потребность в получении точной и надежной информации о личностных особенностях, истинных мотивах и намерениях людей, возможных формах поведения, отношений и деятельности.

Психологическую проницательность следует понимать как способность человека замечать, чувствовать, предвосхищать и прогнозировать намерения, действия и поступки других людей, развитие процессов и явлений в реальных условиях. На уровне представлений для психологической проницательности характерными являются: образная память, владение знаками и знаковыми системами (язык, жесты, мимика и т. д.). На уровне вербально-логического, понятийного мышления — активность мышления с развитым анализом и синтезом, гибкостью, хорошее владение речью, обобщенный опыт общения с разными людьми. Психологический словарь определяет психологическую проницательность как способность к быстрому и адекватному познанию людей и отношений, складывающихся между ними в определенной ситуации, к прогнозированию поведения партнера общения [7].

Само понятие «психологическая проницательность» впервые в теорию психологии ввел Н. П. Ерастов в 1975 г. и определил, как умение разбираться в характерах и прогнозировать

развитие личности. Задачами психологической проницательности, по мнению Н. П. Ерастова, являются умение расшифровывать психологический смысл психической деятельности человека, проявляющейся в речи, жестах, мимике, пантомимике, а также умение адекватно передавать свои мысли и чувства другим людям в общепринятых формах их проявления [2].

В. Г. Зазыкин считает, что главной задачей психологической проницательности является создание адекватного образа другого человека — партнера по общению или взаимодействию, что, в свою очередь, позволит прогнозировать его эмоциональные реакции, возможные формы поведения, особенности принятия и реализации решений, специфику отношений. Построение такого образа основано на наблюдении и анализе полученной информации [3].

Таким образом, психологическая проницательность — это целостное структурное образование, функциональная система, состоящая из элементов различных уровней психологического отражения. На уровне сенсорно-перцептивного отражения для психологической проницательности характерным является избирательность восприятия, развитого до глубокой наблюдательности за людьми, способность подмечать существенные, характерные свойства людей, предметов и явлений. Наблюдательность зависит от интеллектуальных качеств личности, уровня ее рефлексивной организации, способности к эмпатии, а также силы мотивации [3]. Также важным для понимания феномена психологической проницательности является умение анализировать. Его суть заключается в выборе среди множества факторов тех, которые являются главными, и определении связей между ними. В понимании причинно-следственных связей в поведении людей важным является постижение смысла и значения их поступков. По мнению В. Г. Зазыкина, именно наблюдательностью и умение анализировать являются слагаемыми психологической проницательности [3].

По мнению А. А. Борисовой, психологическая проницательность является целостным структурным образованием. В структуре психологической проницательности на уровне сенсорно-перцептивного отражения А. А. Борисова выделила эмоциональную чувствительность, а на уровне личностных характеристик — гуманистическую направленность и наличие ценностных ориентаций [1].

В исследованиях, проведенных О. П. Санниковой [9] и Е. А. Киселевой [4], психологическая проницательность рассматривается в контексте континуального подхода и определяется как устойчивое свойство индивидуальности, проявляющееся в способности глубоко проникать во внутренний мир другого человека, адекватно понимать и интерпретировать как непосредственное поведение людей (мимика, жесты, пантомимика), так и дистальные характеристики (желания, эмоциональные состояния, потребности).

В структуре психологической проницательности на динамическом уровне выделяются показатели, характеризующие процессуальную сторону психологической проницательности, особенности ее возникновения и протекания; на качественном — показатели, отражающие психологическую сущность проницательности; на содержательном — показатели, связанные с личностными ценностями и мотивационной направленностью субъекта, т. е. те аспекты, с помощью которых возникает избирательное восприятие отдельных сторон человеческой психики, определенных свойств воспринимаемого человека, его переживаний, черт характера, нравственных качеств, поступков, мотивов и т. п.

В структуре психологической проницательности О. П. Санникова и Е. А. Киселева выделяют следующие качественные показатели: психологическая зоркость (ПЗ), социальная интуиция (СИ), направленность на понимание другого человека (НП), склонность к психологической интерпретации (ПИ), самостоятельность суждений (СС), беспристрастность (Б), целостность (ЦО) и гибкость образа (ГО) [4, 9]. Каждый из данных показателей представляет собой биполярный континуум: один полюс характеризуется максимальной степенью выраженности данного качества, другой — минимальной, а также общий показатель психологической проницательности [4]. Рассмотрим более подробно, что представляют собой данные показатели:

— *психологическая зоркость*, по мнению авторов [4, 9], представляет собой видение психологических проблем другого человека, глубокое проникновение в его внутренний мир, в его переживания, а также четкость, легкость и быстроту возникновения психологического образа другого человека;

— *социальная интуиция* является специфическим свойством личности, позволяющим

создать адекватный образ другого человека без логических обоснований, без анализа его личных черт, психологических особенностей его реакций, поведения, мимики и пантомимики;

— *направленность личности на понимание другого человека* проявляется в стремлении к пониманию внутреннего мира другого человека, анализу его психических состояний, переживаний. На противоположном полюсе — отсутствие данной направленности;

— *склонность к психологической интерпретации* — создание образа другого человека на основе логических умозаключений, проведения анализа и синтеза полученной информации. Неумение устанавливать причинно-следственные связи между отдельными характеристиками целостного образа свидетельствует об отсутствии склонности к правильной психологической интерпретации полученной информации;

— создание образа на основе собственных знаний и опыта без учета влияний чужого мнения, установок и авторитетов свидетельствует о *самостоятельности суждения*;

— отсутствие предвзятости, терпимость, толерантность, принятие партнера таким, каким он есть, свидетельствует о *беспристрастности в создании образа*. Мнение о другом человеке складывается объективно, безоценочно и без предубеждений. Создание образа не зависит от личности эксперта, жизненного опыта, эмоционального отношения к воспринимаемому человеку;

— *склонность к созданию целостного образа другого человека* складывается на основе обобщения его черт, свойств, реакций поведения. Людям, имеющим склонность к созданию целостного образа партнера по общению, свойственно стремление к выделению наиболее общих психологических признаков, сокращение, краткость в создании психологического образа [4].

Так как общение является динамическим процессом, то и образ партнера по общению не является неизменным, застывшим. Рациональная коррекция образа другого в процессе общения свидетельствует о *гибкости образа*. Альтернативой гибкости образа выступает доминирование первого впечатления о человеке, а в дальнейшем — устойчивость образа, отсутствие его коррекции при изменении обстоятельств, поведения, психических особенностей воспринимаемого человека [4].

Эмоциональные процессы находят свое выражение как вовне (в поведении индивида), так и в его сознании и организме. Выразительность, сила проявления чувств, эмоций, переживаний, которые проявляются во внешнем поведении, демонстрации, имитации с помощью движений, поз и звуков принято называть эмоциональной экспрессией. Эмоциональная экспрессия выражается как в вербальном, так и в невербальном поведении. В вербальном поведении различают словесные (или лингвистические)

и паралингвистические (интонация, тембр, паузы, гладкость речи, интенсивность и частота) составляющие. В свою очередь, в невербальном поведении различают мимическую (лицевую) и пантомимическую (телесную — позы и жесты) составляющую.

Внешние проявления эмоций — экспрессия, будучи воспринятой и понятой другими людьми из контекста нашего поведения, приобретает для них определенное значение. Кодирование экспрессии эмоциональных состояний осуществляется в широком диапазоне социальных ситуаций. И именно в каждой конкретной ситуации происходит оценка и регулирование экспрессивного поведения, создаются соответствующие экспрессивные коды. Создание экспрессивных кодов эмоциональных состояний является сложной коммуникативной задачей, которая решается на всех этапах общения. Целенаправленное создание экспрессивных кодов можно рассматривать не только как умение презентовать себя в общении, но также как умение маскировать, скрывать то, что не соответствует задачам общения. Анализ процессов эмоциональной экспрессии позволяет выделить два главных элемента их структуры: процессы, собственно, выражения эмоции (функциональная система, реализующая моторные акты) и процессы контроля за этим выражением (функциональная система, осуществляющая коррекцию этих актов: усиление, ослабление или их замена другими) [6].

Целью данной статьи является изложение результатов эмпирического исследования взаимосвязей между показателями эмоциональной экспрессии и параметрами психологической проницательности.

Исследование проводилось на базе Одесского юридического лица. В нем принимали участие 89 человек в возрасте 16–18 лет.

Для изучения интересующих нас показателей эмоциональной экспрессии и психологической проницательности мы использовали следующие психодиагностические методики: «Вопросник по эмоциональной экспрессии (ВЭЭ)», дополненный и модифицированный О. П. Санниковой [8] и «Тест-опросник психологической проницательности» [4].

«Вопросник по эмоциональной экспрессии (ВЭЭ)» был разработан Е. В. Божиной под руководством и при непосредственном участии А. Е. Ольшанниковой [5] и состоит из 38 вопросов. Данный вопросник рассчитан на получение информации о специфике каналов произвольной экспрессии при переживании разного качества и степени экспрессивности переживаний различных модальностей в целом. Также он дает представление об общей степени экспрессивности независимо от модальности переживаний и каналов их проявления. Данный вариант опросника выявляет предпочитаемые средства (каналы) выражения тех или иных эмоций, а также различные факторы: интен-

сивность экспрессии, двигательная активность и нарушения речи и поведения при эмоциональных переживаниях [5].

В дальнейшем О. П. Санниковой в качественную структуру эмоциональности был введен паттерн «печаль». Методика по экспрессии в модифицированном О. П. Санниковой варианте состоит из 48 вопросов, направленных на диагностику 8 каналов экспрессии (громкость голоса, темп речи, образность речи, «сбой речи», интонация, двигательная активность, лишние движения, мимика — как проявления каждой из четырех базальных модальностей), выразительность четырех модальностей (радость, гнев, страх, печаль) и общий показатель экспрессивности личности. Именно этот вариант методики мы использовали в нашем исследовании [8].

Психологическую проницательность мы изучали с помощью «Теста-опросника психологической проницательности» [4]. Данный опросник позволяет диагностировать девять показателей: психологическую зоркость, социальную интуицию, направленность на понимание другого человека, склонность к психологической интерпретации, самостоятельность суждений, беспристрастность, склонность к созданию целостного образа другого человека, гибкость образа и общий показатель психологической проницательности.

Обработка полученных данных производилась путем проведения количественного (корреляционного) и качественного (метод асов и метод профилей) анализа. Результаты проведенного корреляционного анализа, представленные в табл. 1, показали наличие значимых связей на высоком 1% уровне значимости как между общими показателями эмоциональной экспрессии и психологической проницательности, так и между отдельными показателями данных свойств.

Таблица 1

Значимые коэффициенты корреляционных связей между показателями эмоциональной экспрессии и показателями психологической проницательности

Показат. эмоц. экспрес.	Показатели психологической проницательности							
	ПЗ	СИ	НД	ПИ	СС	Б	Ц	ГО
ГГ	446**	413**	415**	488**				
ТР	555**	494**	389**	506**	-384**		-413**	
ОР	427**	419**		-364**	-280**		-515**	
СР	543**	521**	369**	425**		-230*		-228*
ИНТ	362**	312**	259*	-259*	-402**		-314**	
ДА	573**	507**	388**	495**	-260*		-474**	
ЛД	593**	517**	250*	453**	-431**			-474**
МИМ	493**	420**		307**	-346**	-256*		-304**

Обозначения: 1) * указывает на 5% уровень статистической значимости полученных корреляционных связей, ** — на 1% уровень; 2) нули и запятые опущены.

Специфика проявления психологической проницательности у лиц с различными показателями эмоциональной экспрессии

Ранг	Показатели	
	Группа НЭЭ	Группа ВЭЭ
1	ПИ–	СИ+
2	ПЗ–	ПЗ+
3	Ц–	НП+

Результаты предварительного корреляционного анализа подтвердили сопоставимость изучаемых психологических характеристик, что позволяет перейти к проведению качественного анализа данных. С этой целью на основе количественной оценки по общему показателю эмоциональной экспрессии мы выделили группу лиц ($N = 24$) с высоким общим показателем ЭЭ. Для выявления особенностей психологической проницательности, присущей данной группе лиц, мы провели сравнительный анализ, сопоставив данные с полученными в группе лиц ($N = 18$) с низким общим показателем ЭЭ. Для каждой из групп построен профиль психологической проницательности. Качественный анализ с использованием метода «профилей» позволяет определить специфику проявления психологической проницательности у лиц с различным по силе общим показателем эмоциональной экспрессии.

На рис. 1 представлены графики, отображающие специфику показателей психологической проницательности у лиц с высоким и низким показателем эмоциональной экспрессии.

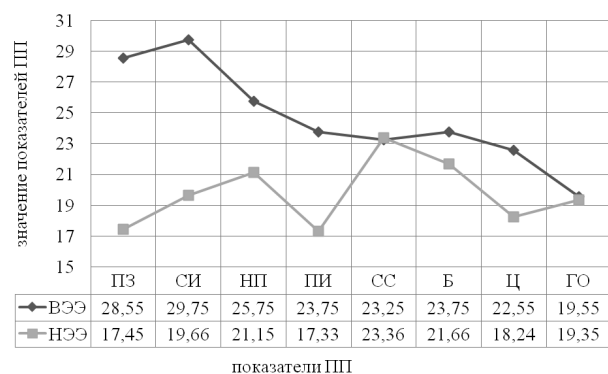


Рис. 1. Профили психологической проницательности у лиц с высоким (ВЭЭ) и низким (НЭЭ) общим показателем эмоциональной экспрессии

Профиль группы лиц с высокой эмоциональной экспрессией расположен выше средней линии ряда по всем показателям и свидетельствует о высокой психологической проницательности у данной группы испытуемых. Профиль группы лиц с низким показателем эмоциональной экспрессии в основном расположен ниже средней линии ряда и свидетельствует о низкой психологической проницательности представителей данной группы.

Визуальные различия в сравниваемых выборках подтверждаются статистически t -критерием Стьюдента для независимых выборок.

Для более детального изучения специфики проявления психологической проницательности у лиц с различными по силе показателями эмоциональной экспрессии была проведена процедура ранжирования показателей по убыванию значений, выраженных в балах (табл. 2).

Сравнительный анализ полученных профилей показал, что представители группы с низким

общим показателем эмоциональной экспрессии обладают низкой способностью к психологической интерпретации (ПИ–). Это выражается в том, что у них возникают трудности с установлением причинно-следственной связи между отдельными характеристиками целостного образа другого человека. Они не умеют анализировать прошлое и прогнозировать будущее с позиции собранного образа. Возникающие трудности при создании образа партнера также свидетельствует об их низкой психологической зоркости (ПЗ–). Восприятие другого человека происходит поверхностно и неточно. Они ошибочно считают себя проницательными людьми, хорошо разбирающимися в переживаниях и настроениях собеседника. Однако они не в состоянии создать адекватный, целостный образ партнера (Ц–). Представители данной группы склонны к категоричной расчлененности описания, выделению множества элементов, характеристик, деталей. Это свидетельствует об их направленности на себя, которая проявляется в эгоцентризме, самоуверенности, позерстве. При этом они часто ошибаются и разочаровываются в людях.

Профиль лиц с высокой эмоциональной экспрессией указывает на их высокую социальную интуицию (СИ+). Данное специфическое свойство личности позволяет создать адекватный образ другого человека без логических обоснований, без анализа личных черт, психологических особенностей его реакций, поведения, мимики и пантомимики. Основанием для создания образа другого человека является скрытая проницательность, непосредственное постижение истины без участия сознания, а основывается на жизненном опыте и природном чутье человека. Психологическая зоркость (ПЗ+) подразумевает видение психологических проблем другого человека, глубокое проникновение в его внутренний мир, в его переживания, а также четкость, легкость и быстроту возникновения психологического образа другого человека. Высокое значение такого показателя как направленность на партнера (ПН+) свидетельствует об их направленности на других, о доверии к партнеру по общению, мягкосердечности, терпимости, о развитом умении решать социально-перцептивные задачи.

Интересными представляются две точки пересечения профилей представителей с высо-

кой и низкой эмоциональной экспрессией. На нашей выборке видно, что показатель самостоятельности в создании образа партнера по общению (СС) у представителей обеих групп одинаков и находится на средней линии ряда. Показатель гибкости способности к коррекции образа (ГО) у испытуемых обеих групп находится ниже средней линии ряда и тоже совпадает по значению. У испытуемых с различным уровнем эмоциональной экспрессии доминирует первое впечатление о человеке, которое впоследствии перерастает в устойчивый образ и не корректируется при изменении обстоятельств и поведения партнера. Можно сделать вывод, что данные показатели психологической проницательности не зависят от уровня экспрессивности человека.

В результате проведенного эмпирического исследования были сделаны следующие **выводы**:

1. В данной работе рассматривался вопрос о взаимосвязи между способностью проявлять экспрессию эмоциональных состояний и умением интерпретировать ее проявление у другого человека. Анализ литературы по данной теме позволил выяснить психологическое содержание исследуемых качеств.

2. В результате проведенного корреляционного анализа обнаружены статистически значимые взаимосвязи между качественными показателями эмоциональной экспрессии и параметрами психологической проницательности.

3. Анализ профилей двух групп испытуемых показал, что представители группы лиц с низким общим показателем эмоциональной экспрессии обладают слабой способностью к психологической интерпретации и низкой психологической зоркостью. Они не в состоянии создать адекватный, целостный образ партнера. Представители группы лиц с высокой эмоциональной экспрессией обладают социальной интуицией и психологической зоркостью. Можно сказать, что люди, обладающие яркой эмоциональной палитрой, более тонко чувствуют эмоциональное состояние партнера по общению. Показатели гибкости способности к коррекции образа и самостоятельности в создании образа партнера по общению не зависят от уровня экспрессивности человека.

4. Дальнейшее исследование будет направлено на поиски психологических факторов, влияющих на показатели психологической проницательности. Для этого необходимо привлечь большее число испытуемых и использовать большее количество однонаправленных методик.

Литература

1. Борисова А. А. Психологическая проницательность / А. А. Борисова. — Ярославль: Изд-во ЯГПУ им. К. Д. Ушинского. — 448 с.
2. Ерастов Н. П. Психология общения: пособие для студентов-психологов / Н. П. Ерастов. — Ярославль, 1979.
3. Зазыкин В. Г. Психология проницательности: методические рекомендации для государственных служащих систем федерального, регионального и муниципального управления / В. Г. Зазыкин. — М., 1997.
4. Киселева Е. А. Особенности психологической проницательности у лиц с различной эмоциональной диспозицией: дис. ... канд. психол. наук / Е. А. Киселева. — О., 1999. — 246 с.
5. Ольшанникова А. Е. Диагностические возможности вопросника по эмоциональной экспрессии // Проблемы дифференциальной психофизиологии: сборник. — М.: Педагогика, 1981. — С. 124–136.
6. Переверзева И. А. Психофизиологический анализ индивидуальных различий по эмоциональности (на примере функции контроля за эмоциональной экспрессией): автореф. дис. ... канд. психол. наук / И. А. Переверзева. — М., 1986. — 19 с.
7. Психологический словарь / отв. ред.: В. П. Зинченко, Б. Т. Мещеряков. — М.: Педагогика — Пресс, 1999. — 440 с.
8. Санникова О. П. Реабилитация методики эмоциональной экспрессии // Наука і освіта. Спецвипуск. «Психологія особистості: теорія, досвід, практика». — О., 2009. — С 4–7.
9. Санникова О. П. Феноменология личности / О. П. Санникова. — О.: СМІЛ, 2003. — 253 с.

Анотація

Метою даної публікації є викладення результатів емпіричного дослідження взаємозв'язків між показниками емоційної експресії і параметрами психологічної проницатливості.

Ключові слова: емоційна експресія, психологічна проницатливість.

Summary

The intention of this publication is to present the results of an empirical research of the relationship between indicators of emotional expression and the parameters of psychological insight.

Keywords: emotional expression, psychological insight.

О. А. ЛИСТОПАД,
кандидат педагогічних наук, доцент Державного закладу
«Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ БЕЗПЕРЕРВНОСТІ ТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ В ОСВІТІ

Розглянуто особливості безперервної освіти, виявлено і розкрито особливості її організації в контексті творчого розвитку особистості. Проведено теоретичний аналіз проблеми безперервності творчого процесу та обґрунтовано необхідність його організації в освіті.

Ключові слова: безперервність освіти, творчий розвиток особистості, безперервність творчого процесу.

Соціальний і економічний розвиток суспільства завжди на перший план висував людей, здатних впливати як на процеси власного розвитку, так й інших людей. Відзначимо, що в усі часи цінувалися люди, які вміють творчо підходити до будь-якої справи. Динамізм сучасного життя, удосконалення техніки та технології в усьому світі, інтелектуалізація праці, гуманізація і демократизація суспільства — все це зумовлює підвищення соціальної ролі творчої особистості. Ринкові відносини сьогодні потребують професійно компетентних і мобільних творчих людей, відповідальних за свої дії, слова й міркування, здатних успішно та ефективно самовдосконалюватися в соціально-економічних умовах сьогодення.

Феномен особистості, здатної впливати на процеси, що відбуваються в соціальній, економічній, науково-технічній та інших сферах діяльності людини, завжди привертав увагу вчених — філософів, психологів, педагогів. В умовах змін, що відбуваються в економічному і соціальному житті нашої країни зростає актуальність цієї проблеми. Сьогодні значною мірою підвищилась відповідальність кожної людини за свою долю в її соціальному і професійному значенні.

Отже, особистість здатна подолати труднощі і знайти своє соціальне і професійне місце в суспільстві, а в разі потреби — самостійно створити його, виявляючи свою волю і активність, стати об'єктом вивчення філософів, соціологів, психологів і педагогів. Проблеми соціального і економічного розвитку нашого суспільства висувують до сучасної людини непрості вимоги — розвивати свій творчий потенціал.

Розвиток творчого потенціалу особистості є одним з актуальних завдань сучасного суспільства. Тому завдання системи освіти — допомогти кожній особистості знайти своє місце в житті, стати активним членом суспільства, щасливою і впевненою в собі людиною. Формування творчої особистості в значній мірі залежить від створення науково обґрунтованої методичної системи навчання молоді різних вікових категорій. Проблема творчого розвитку сьогодні набуває актуальності тому, що саме творчі люди створюють нове в усіх сферах людської діяльності. Розвиток креативності учнів

в процесі шкільного життя та подальшого навчання у вузі набуває важливого значення. За останнє десятиліття в багатьох наукових джерелах опубліковано чимало цікавих матеріалів з проблеми розвитку творчої особистості. Вчені вивчають закономірності і особливості творчих процесів, намагаються виявити суть творчої діяльності і знайти ефективні способи її реалізації.

З давніх-давен проблемами творчості цікавилися Платон, Аристотель, Августин, Георг Вільгельм Фрідріх Гегель, Йоганн Генріх Песталоцці та ін. В Україні дослідження цієї проблеми почалося ще за часів Ярослава Мудрого. Проблема творчості активно досліджувалася вченими-філософами в 20-х роках ХХ століття (М. О. Бердяєв, Ерік Фромм). На вітчизняному ґрунті проблема творчості в її філософській постановці репрезентована в працях Г. С. Батищева, Г. О. Давидової, М. В. Дьоміна, М. С. Кагана, П. В. Копнин, В. М. Ніколко, Б. В. Новикова, А. Т. Шуміліна та ін.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання проблеми розвитку творчої особистості, показав, що вона отримала психологічне обґрунтування в працях О. О. Бодальова, Л. С. Виготського, У. Джемса, Г. С. Костюка, Ж. Піаже, С. Л. Рубінштейна та багатьох інших. Даній проблемі присвятили свої праці Дж. Гілфорд, З. Фрейд, Е. Торренс. Риси творчої особистості у своїх роботах виділяли О. Н. Лук, Н. Т. Петрович, С. О. Сисоєва та ін. Питання розвитку творчих здібностей розглядали В. І. Андреев, І. С. Волошук, В. О. Моляко, Я. О. Пономарьов та ін.

Слід сказати, що в кінці ХХ і на початку ХХІ століття педагогічна наука цілеспрямовано, хоча і не завжди в адекватних масштабах, намагається не лише дослідити загальні особливості розвитку творчої особистості, але й розробити спеціальні засоби, прийоми, методи та технології стимулювання творчої діяльності. Педагогічні дослідження цієї проблеми здійснювали в своїх працях Н. В. Гузій, С. О. Сисоєва, П. Торренс, Х. Е. Трик, Т. І. Шамова, Г. І. Шукіна та інші. Проблеми дослідження педагогічної творчості й особливостям підготовки до неї майбутніх вчителів приділяли увагу В. А. Кан-Калік, Н. В. Кічук, Л. М. Лузіна,

М. В. Нікандров, С. О. Сисоева та ін. Розвиток творчого потенціалу студентів в процесі навчально-пізнавальної діяльності досліджували С. С. Гасанов, П. Ф. Кравчук, В. А. Лисовська, О. Є. Приходько та ін. Дослідженню механізмів формування творчої діяльності учнів присвятили свої роботи П. Р. Атутов, І. П. Калошина, В. М. Кожевніков та ін.

Феномен безперервної освіти вже давно став предметом дослідження багатьох вчених. Деякі дослідники трактують праці Аристотеля, Сократа, Платона, Сенеки і Конфуція як першоджерела, в яких розглядалося питання безперервної освіти особистості. Попередником сучасних уявлень про безперервну освіту вважається Ян Амос Коменський. Цією проблемою займалися такі визначні педагоги і філософи минулого, як Фрідріх Адольф Вільгельм Дистервег, Йоганн Генріх Песталоцці, Костянтин Дмитрович Ушинський та ін.

Проблема безперервної освіти висвітлена в дослідженнях вітчизняних науковців: А. М. Богуш, В. Ю. Бикова, М. М. Білінської, М. Б. Євтуха, І. А. Зязюна, Л. М. Карамушки, Е. Е. Карпової, В. В. Крижка, В. І. Лугового, Т. О. Лукіної, С. В. Майборода, Н. Г. Ничкало, О. Ю. Оболенського, І. В. Розпутенка, С. О. Сисоевої, С. В. Сьоміна, О. Я. Чебикіна та ін. Своє бачення проблеми безперервної освіти викладено в дослідженнях науковців: А. Н. Бахмутського, Н. І. Булинського, Г. Драйдена, Е. М. Короткова, В. П. Панасюка, М. М. Поташника, Н. А. Селезньової, А. І. Субетто, Р. Фрейджер, Т. І. Шамової та ін.

Організаційно-педагогічні умови забезпечення безперервності освіти розглядали Е. П. Баллер, А. І. Зеленков, А. В. Батаршев, С. М. Годнік, М. Д. Ярмаченко, Ш. І. Ганелін, А. А. Кустов, О. Г. Мороз, А. В. Сенічкіна, А. М. Кухта, М. М. Волчата, Р. Н. Москальова, Л. Ю. Нестерова, О. О. Комарова, Г. І. Назаренко, М. В. Дідовик, К. О. Добріна, Л. М. Денікіна, А. В. Литвин та ін.

Мета статті — визначення і розкриття особливостей безперервності освіти в контексті творчого розвитку особистості.

Головною відмінністю сучасного етапу соціально-економічного розвитку багатьох розвинутих країн світу є високі темпи оновлення наукових знань, технологій і технічних систем. Тому сучасні освітні установи (дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні заклади, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади) перебудовують навчально-виховний процес з урахуванням змін, що відбуваються в житті країни, акцентуючи увагу на вивченні і розвитку особистості кожного, хто навчається (учня, студента). Особливо це важливо у зв'язку з формуванням системи безперервної освіти, орієнтованої, передусім, на розвиток творчої особистості.

Ідея безперервності освіти, починаючи з середини ХХ століття, знаходиться в центрі ува-

ги світової наукової громадськості. У теоретичному плані безперервна освіта — це педагогічна ідея, згідно з якою освітній процес розглядається як такий, що охоплює все життя. Концепція безперервності освіти базується на ідеї навчання людини протягом всього її свідомого життя. Однією з перших спроб комплексного розгляду феномена безперервної освіти є дослідження П. Г. Давидова [2]. Серед робіт українських авторів слід виділити роботу А. В. Добридень [4].

Багатогранність безперервної освіти зумовлює наявність багатьох підходів до визначення її особливостей. Для визначення поняття безперервної освіти в світі використовується ряд термінів: «освіта дорослих» (adult education); «продовжена освіта» (continuing education); «подальша освіта» (further education); «відновлювана освіта» (recurrent education); «перманентна освіта» (permanent education); «освіта протягом життя» (lifelong education); «навчання протягом життя» (lifelong learning). Державна політика в Україні стосовно безперервної освіти відповідно до «Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті» (Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002) проводиться з урахуванням світових тенденцій розвитку освіти протягом життя, соціально-економічних, технологічних та соціокультурних змін [7].

Безперервність освіти згідно з «Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті» реалізується шляхом забезпечення наступності змісту та координації навчально-виховної діяльності на різних ступенях освіти, що функціонують як продовження попередніх і передбачають підготовку громадян для можливого переходу на наступні сходинки; формування потреби та здатності особистості до самоосвіти; оптимізації системи перепідготовки працівників і підвищення їх кваліфікації, модернізації системи післядипломної освіти на основі відповідних державних стандартів; створення інтегрованих навчальних планів і програм; формування та розвитку навчальних науково-виробничих комплексів ступеневої підготовки фахівців; впровадження та розвитку дистанційної освіти; організації навчання відповідно до потреб особистості і ринку праці на базі професійно-технічних та вищих навчальних закладів, закладів післядипломної освіти, а також використання інших форм навчання; забезпечення зв'язку між загальною середньою, професійно-технічною, вищою та післядипломною освітою [7].

Серед функцій безперервної освіти виокремлюють: розвиваючу (задоволення духовних запитів особистості, потреб творчого зростання); компенсуючу (заповнення прогалін у базовій освіті); адаптивну (оперативна підготовка й перепідготовка в умовах мінливої виробничої й соціальної ситуації); інтегруючу в незнайомий культурний контекст; функцію ресоціалізації

(повторної соціалізації). Створення сучасної моделі безперервної освіти до сьогодні супроводжується численними дискусіями серед провідних теоретиків педагогіки та психології (В. П. Андрущенко, І. Д. Бех, А. М. Богуш, В. Ю. Биков, М. І. Бурда, А. М. Гуржій, М. Б. Євтух, В. В. Засенко, І. А. Зязюн, В. П. Коцур, В. П. Кравець, В. Г. Кремень, В. С. Курило, В. І. Луговий, О. І. Ляшенко, С. Д. Максименко, Н. Г. Ничкало, В. В. Олійник, О. Я. Савченко, М. М. Слюсаревський, М. Ф. Степко, О. В. Сухомлинська, А. В. Толстоухов, О. В. Третяк, О. А. Удод, О. Я. Чебикін та ін.).

Зміст феномена безперервної освіти включає такі параметри, як освітній процес (де індивід виступає суб'єктом на всіх стадіях свого розвитку, переходячи від одного життєвого етапу до іншого), особистість (постійна участь суб'єкта в освітньому процесі без відносно тривалих перерв), організаційна структура освіти (створення такого освітнього простору, який при забезпеченні своїх освітніх послуг обов'язково враховує взаємозв'язок і спадкоємність освітніх програм, здатних задовольняти освітню потребу як суспільства в цілому, так і кожної людини окремо). Ці параметри, взаємодіючи між собою, забезпечують глибоку інтеграцію всіх освітніх процесів, утворюють цілісність, виступаючи, таким чином, системоутворюючим чинником безперервної освіти.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем безперервної освіти та розвитку творчої особистості дозволив нам розглядати освіту як стадійний і цілісний у своїх елементах безперервний процес, який забезпечує поступальний розвиток творчого потенціалу особистості, тому що реалії сучасності свідчать про те, що сьогодні недостатньо бути тільки професіоналом, суспільству потрібні творчі особистості. Вирішувати проблеми розвитку творчої особистості в системі безперервної освіти неможливо без аналізу соціально-педагогічної ситуації в суспільстві і конкретно в навчально-виховних установах.

Як зазначає С. О. Сисоєва, велике значення для формування творчої особистості як свідомої суспільної істоти має те, що вона на кожному етапі свого розвитку посідає певне місце в доступній для неї системі суспільних відносин (в сім'ї, дитячому садку, школі, на виробництві), з часом виконує більш складні обов'язки. Процес розвитку особистості проходить ряд стадій, кожна з яких характеризується певним способом життя, відповідною йому структурою психічної діяльності, певним рівнем розвитку змістовної, мотиваційної і операційної сторони. Послідовна зміна цих етапів відбувається за властивими розвитку законами, що являє собою внутрішньо необхідний рух особистості від нижчих до вищих сходинок життя. Кожна особистість проходить ці стадії по-різному, залежно від суспільних умов життя, але попередня стадія готує наступну, старий стан

особистості перетворюється на новий, причому ці перетворення незворотно [8, 123–124].

Перший аспект, на який слід звернути особливу увагу — це проблема свободи особистості того, хто навчається (учня, студента), яка пов'язана з можливістю вільного творчого самовираження. Звичайно, система освіти є органічною частиною нашого суспільства і природно, що процеси, які характерні для нашого суспільства, значною мірою впливають на освіту і, навпаки.

Сьогодні в суспільстві у зв'язку із соціально-економічними змінами спостерігається зростання таких небажаних явищ, як злочинність, алкоголізм, наркоманія. Однією з причин, які викликають зростання таких правопорушень, є те, що одна частина людей не зуміла повністю самореалізуватися як особистість, інша — знайшла спосіб самореалізації в негативному, антигромадському напрямі, а деякі просто не мають стійких мотивів для творчої самореалізації. Спостерігається важлива закономірність — моральність в суспільстві визначається тим, як здійснюється процес самореалізації особистості, в якій мірі особистість є вільною у своєму самовираженні і наскільки цей процес самостійний і творчий.

Тому сьогодні одним з пріоритетних напрямів педагогічної науки є формування вільної, соціально адаптованої особистості. Процеси, що відбуваються в сучасному суспільстві, підвищили інтерес до розвитку людини в конкретному соціокультурному і національно-регіональному середовищі. Однак проблема безперервності освіти в контексті творчого розвитку ще недостатньо вивчена. Сьогодні є дослідження, присвячені проблемі безперервної освіти, але, на нашу думку, суть ідеї безперервної освіти — поступальний розвиток творчого потенціалу особистості, на жаль, практично не розглядається ні стосовно дошкільної та шкільної практики, ні процесу освіти дорослих. Хоча саме вирішення цієї важливої проблеми може дійсно сприяти формуванню таких якостей, які допоможуть знайти необхідну професійну і соціальну «нішу» у світі, що змінюється.

Усе це вимагає іншого підходу до розуміння суті навчально-виховної роботи і до процесу розвитку творчих якостей особистості учнів. У педагогічній літературі зустрічається досить багато фактів того, що наші школи пригноблюють свободу дитини, не дають можливість проявити себе, оцінити свої здібності та ін., тобто сформувати свій образ «Я», відчутти себе особистістю, яка відповідальна за свої вчинки і за свою подальшу діяльність.

Що ж повинно стати центральним об'єктом всієї системи роботи сучасної освітньої установи? На наш погляд, це педагогічно цілеспрямована і методично обґрунтована активна діяльність тих, хто навчається (учнів, студентів), що базується на розвитку творчих можливостей. Дійсно, ця проблема надзвичайно склад-

на і вимагає комплексного вивчення. В той же час можна виділити деякі педагогічні умови, що є найбільш важливими при модернізації навчально-виховної роботи в закладах освіти (дошкільні навчальні заклади, загальноосвітні заклади освіти, професійно-технічні училища, вищі навчальні заклади).

1. У процесі навчально-виховної роботи потрібне кваліфіковане психолого-педагогічне спостереження за результатами навчальної, трудової, ігрової і громадської діяльності на основі вивчення особистості дитини, ступеня її активності, використання методик діагностування творчих можливостей і рівня їх розвитку, дослідження самооцінки дитини, динаміки образу «Я», діагностики міжособистісних стосунків.

2. Система безперервної освіти, що створюється в умовах сучасної системи освіти, повинна забезпечувати права тих, хто навчає та тих, хто навчається, і спрямовувати на виявлення своїх інтересів, схильностей на основі вільного вибору, самоактуалізації особистості, її адекватної самооцінки. Це дозволить формувати моральні якості, які необхідні вільній людині. Без цього не може бути і творчої особистості.

3. Реалізація ідей педагогіки творчості та особистісно орієнтованої педагогіки у навчально-виховному процесі і поза ним.

4. Застосування у навчально-виховному процесі завдань та ситуацій творчого характеру, ігрових ситуацій, спрямованих на розвиток творчої активності тих, хто навчається.

Другий аспект, на який слід звернути особливу увагу, це перехід від репродуктивного характеру навчання до творчого. Як відомо, основний час в діяльності учнів і студентів займає навчання. Тому цілком очевидно, що для виховання творчих рис особистості в учнів і студентів процес навчання повинен бути творчим. На жаль, в нашій системі освіти ще переважає репродуктивне навчання. Процес навчання часто представляють тільки як передачу інформації від того, хто навчає, до того, хто навчається. Той, хто навчає, при цьому виступає «передавачем» готової інформації, а ті, хто навчаються, є пасивними «пристроями», у кращому випадку, що запам'ятовують.

Чим точніше той, хто навчається, відтворює отримані в готовому виді знання, тим краще він навчається. Репродуктивно отримані знання і уміння не знаходять застосування на практиці. Знання й уміння даються як би про запас, на майбутнє, хоча добре відомо, що дитина не усвідомлює цього, вона живе сьогоднішнім. З часом у тих, хто навчається, формується не лише стереотип такої діяльності, а й характер мислення.

Третій аспект, на який слід звернути увагу, це діалогічний характер навчання. Будь-яка освітня структура — складна система, що має визначену просторову організацію, яка може мати або «відкритий» — діалогічний характер,

який відповідає внутрішній психічній організації людини і забезпечує можливість для розвитку творчої особистості, або «закритий» — монологічний характер, що перешкоджає особистісному зростанню. Творча концепція обумовлює «відкрити» діалогічну систему навчання, яка дозволяє кожній дитині жити і працювати у власному ритмі.

Принципова відмінність традиційної освіти і тієї, яка диктується вимогами сучасності, полягає в тому, що перша виступає як інститут спадкоємства, а друга — інститут спадкоємства для використання і творчого розвитку заради майбутнього використання. Цим визначається значущість і перевага безперервної освіти, що спрямована на творчий розвиток особистості.

На відміну від традиційної безперервної освіти, безперервна освіта, що спрямована на творчий розвиток особистості, звернена до людини, її запитів і пізнавальних потреб, можливостей та інтересів, умов життєдіяльності і труднощів. Безперервна освіта розглядається як педагогічна система, яка передбачає цілеспрямований і різносторонній розвиток творчої особистості.

Процес формування творчої особистості — це двосторонній процес, в якому домінуюча роль відводиться тому, хто навчає (вчитель, викладач), його власній творчій орієнтації. Ефективність формування і розвитку творчих рис особистості багато в чому залежить від уміння того, хто навчає організувати творчу діяльність. Однією з головних педагогічних вимог до організації творчої діяльності є облік вікових особливостей людини, яка навчається. Без урахування особливостей розвитку психіки людини, яка навчається, неможливо правильно співвіднести між собою мету, мотиви і засоби її досягнення. Адже власне вони визначають інтерес до роботи, забезпечують виникнення проблемної ситуації і прагнення до досягнення мети.

Важливе значення в організації творчої діяльності тих, хто навчається, має доступність запропонованих завдань. Складність їх має бути узгодженою з етапами творчого розвитку людини. Уповільнення розвитку, а тим більше прискорення, завжди призводять до небажаних наслідків. Ця вимога породжує нове — вміння поєднання індивідуальної і колективної творчої діяльності.

Велике значення в творчій діяльності має безперервність творчого процесу. Аналіз, практика і проведені нами спостереження показують, що епізодична творча діяльність мало-ефективна. Вона може викликати тимчасовий інтерес до конкретної роботи, активізувати пізнавальну діяльність під час її виконання, навіть може сприяти створенню проблемної ситуації. Але епізодична творча діяльність ніколи не приведе до розвитку творчого відношення до праці, прагнення до експериментальної роботи, до розвитку творчих якостей особистості.

Ситуація, що склалася, вимагає нових підходів до вирішення глобальних проблем сучасності.

Проведений теоретичний аналіз досліджень з проблеми розвитку творчого потенціалу і досвіду, що складається в нашій країні, показав, що система безперервної освіти має забезпечувати розвиток творчої особистості. Розвиток творчої особистості в системі безперервної освіти дозволяє виявити найбільш цінні для особистості і суспільства якості і розвинути їх до рівня можливої реалізації в професійній підготовці, що дозволяє забезпечувати успішну адаптацію до сучасної динамічної, соціальної і економічної ситуації. В той же час, розділяючи позиції вітчизняних дослідників стосовно проблеми безперервної освіти, на підставі проведеного теоретичного аналізу ми дійшли висновку: забезпечити безперервність освітнього процесу можна виходячи з усвідомлення особливої ролі і значення включення того, хто навчається в активну творчу діяльність. Тому потрібно розглядати особливості розвитку творчої особистості на кожному етапі безперервної освіти.

Література

1. Безлепкин В. В. Дополнительное профессиональное образование: вчера, сегодня, завтра / В. В. Безлепкин, В. В. Власов, Р. Е. Мисенюк // Высшее образование в России. — 1994. — № 1. — С. 134–142.
2. Давидов П. Г. Безперервна освіта — вимоги часу чи нова філософія освітньої діяльності // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського. Серія: Гуманітарні науки. — 2010. — № 2. — С. 170–175.
3. Даниленко В. Методологічні проблеми неперервної педагогічної освіти / В. Даниленко, К. Лемківський, В. Мележик // Вища школа. — 2003. — № 2–3. — С. 38–43.
4. Добридень А. В. Навчання впродовж життя в контексті Болонського процесу // Вища освіта України. — 2008. — Т. 1(8), дод. 3 : Темат. вип. «Вища освіта Ук-

раїни в контексті інтеграції до європейського освітнього простору». — С. 90–97.

5. Купцов О. В. Непрерывное образование и его структура // Высшее образование в Европе. — 1991. — Т. 16, № 1. — С. 29–32.

6. Мартинюк І. В. Безперервна освіта в сучасних умовах соціально-економічного розвитку України // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. — 2009. — № 9. — С. 20–25.

7. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта. — 2002. — 24 квіт.—1 трав. — С. 2–4.

8. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник / С. О. Сисоєва. — К. : Міленіум, 2006. — 344 с.

9. Сисоєва С. О. Педагогічна творчість : монографія / С. О. Сисоєва. — К. : Каравела, 1998. — 150 с.

10. Чебыкин А. Я. Генезис эмоциональных особенностей у детей разного возраста и пола : [монография] / А. Я. Чебыкин, И. В. Мельничук. — О., 2004. — 147 с.

Аннотация

ТЕОРЕТИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ НЕПРЕРЫВНОСТИ ТВОРЧЕСКОГО ПРОЦЕССА В ОБРАЗОВАНИИ. Рассмотрены особенности непрерывного образования, выявлены и раскрыты особенности ее организации в контексте творческого развития личности. Проведен теоретический анализ проблемы непрерывности творческого процесса и обоснована необходимость организации непрерывности творческого процесса в образовании.

Ключевые слова: непрерывность образования, творческое развитие личности, непрерывность творческого процесса.

Summary

A THEORETICAL ANALYSIS OF CONTINUITY OF CREATIVE PROCESS IS IN EDUCATION. The features of continuous education are considered, the features of its organization in the context of creative personality's development are deduced and exposed. The theoretical analysis of problem creative's continuity process is conducted and the necessity of organization continuity's creative process is reasonable for education.

Keywords: continuity of education, creative development of personality, continuity of creative process.

Моніторинг якості освіти

УДК 371.11:37.018.46

І. В. КАПУСТІН,

завідувач Центру моніторингу якості освіти КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНИКІВ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ОСВІТИ

У статті подано опис технології моніторингових виїздів як складової підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до моніторингу якості освіти.

Ключові слова: керівники загальноосвітніх навчальних закладів; якість освіти; моніторинг якості освіти; моніторингові виїзди.

Постановка проблеми. Одним із основних завдань, які зараз постають перед освітою, є підвищення її якості на всіх рівнях управління: національному, регіональному, шкільному. Його вирішення здійснюється шляхом створення широкої інформаційної бази про сучасний стан системи освіти, прийняття на її основі ефективних управлінських рішень, що сприятимуть розвитку освітньої галузі. А оскільки джерелом такої інформації є моніторингові дослідження, то проблемі моніторингу якості освіти сьогодні приділяється велика увага.

Національною стратегією розвитку освіти України на період до 2021 року одним із ключових напрямів державної освітньої політики визначено забезпечення національного моніторингу якості освіти, що передбачає розроблення моделі проведення моніторингових досліджень для різних рівнів управління, у тому числі внутрішньошкільного [2].

У постанові Кабінету Міністрів України від 14.12.2011 р. № 1283 «Про затвердження Порядку проведення моніторингу та оцінки якості освіти», яка визначає механізми моніторингу в галузі освіти, наголошується на тому, що моніторинг проводиться на локальному, регіональному та загальнодержавному рівні [3].

Наявна нормативно-правова база створює передумови для запровадження моніторингових досліджень на всіх рівнях управління освітою, зокрема на рівні навчального закладу. Це вимагає від керівників навчальних закладів, у першу чергу, удосконалення управлінських функцій, що виявляється в оволодінні ними необхідним обсягом знань з теорії моніторингу якості освіти, а також формуванні умінь використовувати отримані знання для розв'язування прикладних педагогічних завдань.

Однак на сьогодні існує протиріччя між вимогами до управлінської діяльності керівників загальноосвітніх навчальних закладів, які передбачають застосування моніторингових процедур, та рівнем їх компетентності з питань моніторингу якості освіти. Тому актуальним є розробка технології підготовки директорів шкіл до моніторингу якості освіти. Елементом такої технології є моніторингові виїзди.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема тика моніторингових досліджень достатньо висвітлена в науковій літературі.

Питання моніторингу якості освіти знайшли своє відображення в працях О. Байназарової, В. Беспалько, Н. Вербицької, Г. Єльнікової, В. Кальней, О. Касьянової, К. Крутій, А. Майорова, Т. Лукиної, В. Луначека, О. Ляшенка, З. Рябової, О. Севрука, А. Троцько, С. Шишова, О. Юніної та ін.

Так, О. Ляшенко розглядав концептуальні засади моніторингу якості освіти, О. Локшина — питання становлення та розвитку моніторингу якості освіти у світовому вимірі, Т. Лукіна — використання поняття моніторингу до визначення якості загальної середньої освіти.

Функції моніторингу висвітлені в працях Т. Боровкової, О. Локшиної, І. Морева, В. Проходька, спроби класифікації освітнього моніторингу містяться у роботах Т. Боровкової, Д. Вілмса, Г. Єльнікової, Т. Лукиної, А. Майорова, І. Морева та ін.

В. Аванесов, В. Кальней, Т. Лукіна, О. Севрук, С. Шишов, О. Юніна та ін. присвятили свої дослідження вимірюванню як однієї з найважливіших функцій моніторингу, О. Байназарова, Г. Єльнікова, В. Луначек, З. Рябова — застосуванню кваліметричного підходу до проведення моніторингу якості освіти на основі створення факторно-критеріальних моделей, Н. Вербицька та В. Бодряков — використанню моніторингу для визначення результативності навчального процесу. Співвідношення між поняттями «моніторинг» і «контроль» досліджували З. Рябова, Г. Єльнікова, К. Крутій.

Аналіз наукових джерел показав, що на цей час переважають матеріали з теорії та практики моніторингу, технології його проведення. Водночас недостатньо висвітлені питання підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів з питань моніторингу якості освіти.

Постановка завдання. Метою статті є опис технології моніторингових виїздів у структурі підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до моніторингу якості освіти.

Виклад основного матеріалу. У Харківській області створена регіональна модель моніторингу якості освіти, яка передбачає проведення моніторингових досліджень на всіх рівнях управління освітою [1]. Тому актуальним є відстеження ефективності реалізації цієї моделі на районному (міському) рівні та рівні навчального закладу, надання методичної допомоги педагогічними працівниками щодо впровадження у свою діяльність моніторингових процедур. Для розв'язання цього завдання в регіоні були започатковані моніторингові виїзди.

Моніторингові виїзди є однією з виїзних форм роботи Комунального вищого навчального закладу «Харківська академія неперервної освіти», мета яких полягає в наданні методичної допомоги щодо підвищення якості освіти в загальноосвітніх навчальних закладах області на основі проведення локальних моніторингових досліджень.

Завданнями моніторингового виїзду є:

— виявлення проблем в організації та здійсненні навчально-виховного процесу на основі результатів анкетування вчителів та учнів;

— визначення пріоритетних напрямів моніторингових досліджень на районному (міському) та шкільному рівні відповідно до виявлених проблем;

— вивчення стану організації проведення моніторингових досліджень якості освіти на районному (міському) та шкільному рівні;

— надання теоретичної та практичної допомоги методистам районних (міських) методичних кабінетів, керівникам загальноосвітніх

та дошкільних навчальних закладів щодо підвищення якості освіти на основі використання результатів моніторингових досліджень.

Об'єктами вивчення під час моніторингового виїзду стають:

— напрями моніторингових досліджень, які здійснюються на рівні району (міста) та навчальних закладів;

— діяльність районного (міського) методичного кабінету щодо запровадження моніторингових процедур;

— досвід роботи загальноосвітніх навчальних закладів щодо організації проведення локальних моніторингових досліджень;

— здійснення контрольно-аналітичної діяльності районних (міських) методичних кабінетів і загальноосвітніх навчальних закладів на заходах моніторингу.

Для вивчення супроводу запровадження моніторингових процедур у районному (міському) методичному кабінеті та загальноосвітніх навчальних закладах проводиться ознайомлення з:

— нормативною базою стосовно організації та проведення моніторингових процедур;

— матеріалами моніторингових досліджень;

— довідками за результатами контрольно-аналітичної діяльності.

У межах моніторингових виїздів здійснюються такі заходи:

— анкетування учнів 10-х і 11-х класів та вчителів, які викладають профільні предмети в загальноосвітніх навчальних закладах;

— навчально-методичний семінар для керівників загальноосвітніх та дошкільних навчальних закладів району за темою «Створення системи локальних моніторингових досліджень»;

— експертиза стану впровадження моніторингових досліджень якості освіти в діяльності міського методичного кабінету, загальноосвітніх навчальних закладів;

— співбесіда з завідувачем та методистами районного (міського) методичного кабінету відділу освіти з метою виявлення проблем в організації та здійсненні моніторингових досліджень на різних рівнях, визначення шляхів застосування результатів моніторингу для планування роботи;

— індивідуальні консультації за темою виїзду для різних категорій педагогічних працівників у навчальних закладах.

З метою визначення рівня обізнаності керівників загальноосвітніх навчальних закладів у питаннях теорії та практики моніторингових досліджень під час навчально-методичного семінару проводиться анкетування, результати якого узагальнюються та аналізуються.

Так, за підсумками моніторингових виїздів у 2012/2013 навчальному році було з'ясовано, що більшість керівників загальноосвітніх навчальних закладів (67 %) розуміють сутність поняття «моніторинг». Однак тільки 33,33 % знають про взаємозв'язок понять «моніторинг»

і «контроль». Більшість директорів шкіл пов'язують моніторинг з відстеженням рівня навчальних досягнень учнів (59 %), систематичним аналізом власної діяльності (43 %). При цьому всі респонденти вважають, що моніторингові дослідження повинні проводити адміністрація навчального закладу, 61 % — вчителі. 89 % керівників загальноосвітніх навчальних закладів вбачають необхідність у створенні системи моніторингу якості освіти на рівні навчального закладу. Усе це свідчить про розуміння директорами шкіл значення моніторингу в управлінській діяльності та роботі вчителя.

Серед показників, що відстежуються в загальноосвітніх навчальних закладах, більшість керівників зазначили рівень навчальних досягнень учнів (49 %), рівень вихованості учнів (43 %), якість навчально-виховного процесу (41 %).

Водночас за результатами анкетування учасників навчально-методичних семінарів було виявлено такі проблеми:

— директори шкіл не завжди розуміють місце і роль моніторингу в аналітичній діяльності: 27 % з них пов'язують моніторинг з виявленням реальних проблем, 33 % — розуміють співвідношення понять «моніторинг» і «контроль»;

— серед проблем, що виникають під час моніторингових досліджень, керівники навчальних закладів називають трудомісткість процесу обробки інформації (61 %) та відсутність якісного інструментарію (45 %);

— серед питань моніторингу, з яких вони потребують допомоги, більшість керівників навчальних закладів зазначили розробку інструментарію для проведення моніторингових досліджень (59 %).

Саме на розв'язання вищезазначених проблем спрямовані завдання навчально-методичного семінару за темою «Створення системи локальних моніторингових досліджень». Метою його є розвиток компетентностей керівників загальноосвітніх навчальних закладів щодо моніторингу якості освіти.

Завдання семінару:

— визначення місця та ролі моніторингу в управлінні навчальним закладом;

— підвищення рівня аналітичних умінь керівників навчальних закладів на основі застосування методів аналізу даних;

— надання практичної допомоги педагогічним працівникам з питань створення системи локальних моніторингових досліджень.

Навчально-методичний семінар складається з двох частин. Перша — теоретична, під час якої розглядаються теоретичні засади створення системи локальних моніторингових досліджень. Друга частина — тренінг, який проводиться у три етапи:

— здійснення ситуаційного аналізу на основі результатів попередньої оцінки умов діяльності навчального закладу;

— визначення проблем за результатами ситуаційного аналізу;

— планування пріоритетних напрямів моніторингових досліджень.

Для здійснення ситуаційного аналізу пропонуються приклади квадрантограм, результатів кваліметричного оцінювання тощо.

Учасники семінару отримують практичні матеріали, серед яких:

— алгоритм створення системи локальних моніторингових досліджень;

— кваліметричні моделі для відстеження якості освітніх процесів;

— електронні форми для узагальнення результатів анкетування, тестування, проведення квадрант-аналізу за підсумками державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання, роботи з обдарованими учнями.

У межах експертизи стану організації моніторингових досліджень якості освіти на районному (міському) та шкільному рівнях здійснюється аналіз роботи за минулий навчальний рік. При цьому звертається увага на якість його проведення, наявність діагностичної основи планування, відображення результатів моніторингових досліджень в аналітичній частині річного плану роботи та їх урахування при плануванні подальшої діяльності, відстеження виконання завдань минулого навчального року, відповідність завдань на новий навчальний рік визначеним проблемам.

Наступним напрямом експертизи є ознайомлення з нормативно-правовим забезпеченням проведення районних (міських) досліджень: наказом щодо організації та проведення моніторингових досліджень, програмою моніторингових досліджень, моделлю моніторингу якості освіти.

При вивченні стану організації моніторингових досліджень якості освіти на районному (міському) та шкільному рівні вивчаються питання актуальності та обґрунтованості вибору пріоритетних напрямів моніторингових досліджень. Звертається увага на наявність чітко визначених напрямів моніторингу, системи показників, за якими здійснюються дослідження, а також — на наявність бази інструментарію та відповідність його показникам, що відстежуються.

Під час експертизи проводиться ознайомлення з матеріалами моніторингових досліджень: узагальненими результатами анкетування, кваліметричного оцінювання, аналітичними довідками, наказами, виданими за підсумками моніторингу тощо. Особлива увага приділяється якості аналітичних матеріалів. При цьому відстежується:

— рівень систематизації матеріалів;

— доцільність використання методів дослідження під час аналізу даних (квадрант-аналізу, SWOT-аналізу, кореляційного аналізу тощо);

— виявлення факторів впливу на результати діяльності;

— наявність чітких висновків та конкретних рекомендацій за підсумками досліджень;

— стан узагальнення та аналізу матеріалів регіональних, національних досліджень, їх використання в роботі навчального закладу, застосування інструментарію регіональних досліджень;

— обговорення результатів моніторингових досліджень та їх відображення в протоколах шкільних методичних об'єднань, протоколах засідання педагогічних рад тощо.

За підсумками вивчення вищезазначених питань формулюється висновок щодо створення на районному (міському) та шкільному рівні системи моніторингу якості освіти.

З метою встановлення рівня впровадження моніторингових процедур у діяльність загальноосвітнього навчального закладу здійснюється кваліметричне оцінювання, яке відбувається за такими напрямками:

— обізнаність педагогічних працівників у питаннях моніторингу якості освіти;

— нормативно-правове та інструктивно-методичне забезпечення проведення досліджень;

— дотримання технології моніторингу;

— якість аналітичної діяльності;

— використання ІКТ під час проведення моніторингових досліджень.

Експертиза стану організації та проведення моніторингових досліджень у 2012/2013 навчальному році показала, що як на районному (міському), так і на шкільному рівні пріоритетними напрямами моніторингу є:

— кадровий склад педагогічних працівників;

— діяльність районних (міських) методичних об'єднань;

— результати навчальних досягнень учнів за підсумками семестрового, річного оцінювання, державної підсумкової атестації, зовнішнього незалежного оцінювання, виконання зразкових контрольних робіт;

— робота з обдарованими учнями (участь у II та III етапах Всеукраїнських учнівських олімпіад, I та II етапах Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт Малої академії наук, Всеукраїнських турнірах, конкурсах;

— якість виховної роботи;

— стан здоров'я учнів;

— участь педагогічних працівників у професійних конкурсах;

— стан викладання навчальних предметів.

У переважній більшості районів (міст) області створюються програми моніторингу якості освіти на районному (міському) та шкільному рівні, які містять пріоритетні напрями досліджень, визначені відповідно до них показники та інструментарій.

Для проведення моніторингових досліджень використовується різноманітний інструментарій: анкети, тести, діагностичні картки, схеми аналізу уроків тощо. При відстеженні освітніх

процесів використовуються кваліметричні моделі оцінки діяльності районних (міських) та шкільних методичних об'єднань, навчально-виховного процесу, якості викладання навчальних предметів, діяльності вчителів, учнів, позаурочної діяльності, роботи з обдарованими учнями тощо.

Під час аналізу результатів моніторингу в більшості районах (містах) області використовується квадрант-метод. При цьому аналізуються такі показники, як кваліфікаційна категорія вчителів та результати освітньої діяльності (рівень навчальних досягнень учнів, результати участі їх в інтелектуальних змаганнях). У 2012/2013 навчальному році у кожному районі (місті) області в розрізі окремого навчального закладу було проведено квадрант-аналіз результатів державної підсумкової атестації та зовнішнього незалежного оцінювання, за підсумками якого були визначені заходи щодо підвищення якості навчання.

Результати моніторингових досліджень оприлюднюються, доводяться до відома педагогічних працівників, громадськості, відображаються в протоколах педагогічних рад, засідань шкільних методичних об'єднань.

За підсумками моніторингових виїздів визначаються проблеми, серед яких характерними є такі:

— під час проведення моніторингу на районному (міському) та шкільному рівні переважно відстежуються кількісні показники; недостатня увага приділяється показникам умов функціонування і розвитку освітньої сфери та освітнім процесам;

— потребують систематизації показники якості освіти за напрямками моніторингових досліджень;

— при формулюванні висновків за підсумками досліджень переважає суб'єктивізм; проблеми, що визначаються за результатами моніторингу не впливають з аналізу і не завжди конкретні;

— рекомендації, що надаються педагогічним працівникам за підсумками моніторингових досліджень, здебільшого мають загальний характер;

— керівники загальноосвітніх навчальних закладів стикаються з труднощами при визначенні напрямків моніторингу, виходячи з аналізу проблем власної діяльності;

— недостатня увага приділяється вивченню того, як впливають умови функціонування освітньої сфери на результати навчально-виховного процесу.

За результатами моніторингового виїзду готується аналітична довідка, яка надсилається до районного (міського) відділу освіти. Вона містить:

— результати анкетування учнів і вчителів;

— аналіз стану запровадження моніторингових процедур у діяльність районного (місь-

кого) кабінету та загальноосвітніх навчальних закладів;

— проблеми, виявлені під час виїзду;

— перспективні напрями моніторингових досліджень, які визначені відповідно до виявлених проблем;

— адресні рекомендації із зазначенням терміну їх виконання.

Висновки

1. Керівники загальноосвітніх навчальних закладів потребують допомоги в організації та проведенні локальних моніторингових досліджень якості освіти.

2. Існує потреба в розробці технології підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до моніторингу якості освіти.

3. Елементом технології підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до моніторингу якості освіти є моніторингові виїзди.

Перспективи подальших досліджень. До перспективних напрямів досліджень ми відносимо розробку технології підготовки керівників загальноосвітніх навчальних закладів до створення інструментарію моніторингу якості освіти та здійснення процедури оцінювання.

Література

1. Байназарова О. О. Моніторинг якості загальної середньої освіти: досвід Харківського регіону / О. О. Байназарова, І. В. Капустін, Л. Д. Покроєва, С. Б. Ставицький. — Х. : ХОНМІБО, 2006. — 60 с.

2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : Указ Президента України від 25 черв. 2013 р. № 344/2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>.

3. Про затвердження Порядку проведення моніторингу якості освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 14 груд. 2011 р. № 1283 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1283-2011-p>.

Анотація

В статье дано описание технологии мониторинговых выездов как составляющей подготовки руководителей общеобразовательных учреждений к мониторингу качества образования.

Ключевые слова: руководители общеобразовательных учреждений; качество образования; мониторинг качества образования; мониторинговые выезды.

Summary

In the article the technology of the monitoring visits are considered as the component of preparation of the directors of general educational institutions to the monitoring of the quality of education.

Keywords: directors of general educational institutions; quality of educations; monitoring of quality of education; monitoring visits.

Д. В. ТРУБАЧОВА,
старший викладач НПУ ім. М. П. Драгоманова, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті подано аналіз наукової літератури і педагогічної практики з проблеми формування комунікативної діяльності, обґрунтовано теоретичні засади організації навчання майбутніх вчителів іноземної мови на основі оволодіння комунікативними методами.

Ключові слова: комунікативна діяльність, діяльнісний підхід, способи комунікативної діяльності, дидактичні умови формування способів комунікативної діяльності.

Сучасні тенденції реформування системи освіти і приєднання України до Болонського процесу зумовлюють пошуки нових шляхів підвищення ефективності навчання студентів вищих навчальних закладів.

Успішній підготовці майбутніх спеціалістів сприяє реалізація особистісного, компетентнісного та діяльнісного підходів, сутність яких полягає в тому, що в процесі навчання у студента має бути сформований особистісний набір певних професійних якостей і дій (компетенцій), які забезпечуватимуть можливість визначати й розв'язувати професійні завдання. Він повинен оволодіти досвідом здійснення певної діяльності, причому сьогодні знання визнаються як складова умінь, вони не можуть бути ані засвоєні, ані збережені поза діями; знати — це завжди виконувати будь-яку діяльність або дії, пов'язані з даним знанням; якість засвоєння знань визначається різноманітністю й характером видів діяльності, в яких вони можуть функціонувати.

Комунікативна діяльність є предметом наукового аналізу, який здійснюють вітчизняні і зарубіжні вчені. У педагогічній науці досліджувалися її сутність, структура, види, форми, загальні закономірності та механізми здійснення; комунікативна діяльність розглядалася в якості атрибута людської діяльності (О. Бодальов, В. Грехнев, А. Добрович, В. Кан-Калік, В. Киричук, Н. Кузьміна, Б. Ломов та ін.), як самостійний вид суб'єкт-суб'єктної діяльності (М. Каган, Б. Ананьев, Л. Буєва, О. Леонтєв, О. Мудрик, В. М'ясищев, Б. Паригін та ін.).

Теоретичні засади розвитку комунікативних якостей індивіда обґрунтовували Ю. Бабанський, Г. Ващенко, С. Єрмоленко, Л. Мацько, Л. Паламар, М. Пентиліук, О. Піскунов, В. Сухомлинський, Г. Сухобська та ін. Наукові основи сутності, особливості структури спілкування досліджували О. Бодальов, В. Кан-Калік, А. Киричук, Я. Коломинський, Н. Кузьміна, М. Лісіна, О. Леонтєв, В. Семиченко та ін.

Аспекти мовленнєвої діяльності у спілкуван-

ні розглядали Г. Богін, М. Вашуленко, А. Вербицький, В. Дружиніна, Н. Іпполітова, О. Князева, О. Леонтєв, С. Нікітіна, Д. Ніколенко, Н. Формановська та ін.

Проблемі розвитку комунікативних компетентностей студентів присвячено праці А. Акуніна, А. Богуш, І. Барановича, А. Бодальова, В. Булгакова, Н. Долгополова, Є. Кузьміна, М. Кабардова, С. Ніколаєвої, О. Петрашук, А. Реан, Т. Симоненка, О. Сібіль, Л. Шипіліна та ін. Вплив індивідуально-психологічних, характерологічних, особистісних якостей студента на успішність оволодіння комунікативною компетентністю вивчали О. Бойко, М. Кабардов, М. Каспарова, В. Кручек, Т. Мазурик, М. Малешина, К. Платонов та ін.

Спроби описати комунікативні уміння й навички, виділити головні, представити їх у певній системі та класифікувати здійснювали І. Брускова, Ф. Гоноволін, О. Леонтєв, В. Кан-Калік, В. Наумов, Н. Нікандров, Б. Паригін, Є. Пассовий, К. Платонов, Л. Савенкова та ін.).

Аналіз наукової літератури дозволив встановити, що проблемам реалізації й засвоєння комунікативної діяльності приділялася належна увага, однак питання щодо трактування таких понять, як «комунікація», «спілкування», «комунікативна діяльність» залишається відкритим, нечітко визначено систему й сутність комунікативних умінь і навичок, критерії їх сформованості, не розроблено оптимальний зміст і методи, немає єдності у визначенні етапів і умов формування комунікативної діяльності.

Дослідники й викладачі наголошують на тому, що у вищих навчальних закладах залишається невирішеною проблема формування дієвих знань, процесуальної складової навчання. У значній частині студентів комунікативна діяльність не сформована або знаходиться на низькому рівні. Вони не володіють необхідними комунікативними знаннями, уміннями планувати власну діяльність, перебудовувати програму спілкування, підтримувати адекватний зворотний зв'язок з партнером по спілкуванню. У них

виникають труднощі щодо контролювання процесу спілкування, часто відсутнє прагнення до самоспостереження, самоаналізу власних проявів у комунікативній діяльності. Більшість викладачів не передбачають спеціального завдання щодо оволодіння студентами механізмами комунікативної діяльності.

Мета даної статті — на основі вивчення наукової літератури й педагогічної практики обґрунтувати теоретичні засади формування комунікативної діяльності майбутніх вчителів іноземної мови.

Вирішення проблеми підвищення ефективності навчання студентів-філологів пов'язане з подальшим дослідженням навчально-пізнавальної діяльності, процесуального компонента навчального процесу.

У нашому дослідженні ми виходили з таких позицій: 1) відповідно до вимог особистісного, діяльнісного підходів метою, основою й результатом навчально-пізнавальної діяльності майбутніх вчителів іноземної мови є оволодіння способами комунікативної діяльності; 2) формування комунікативної діяльності передбачає поступове засвоєння студентом окремих компонентів цієї діяльності, удосконалення цих компонентів в їхніх взаємозв'язках, а також мотиваційного та операційного аспектів учіння з посиленням його розвивального ефекту; 3) процес формування способів комунікативної діяльності являє собою систему, що передбачає поетапне ускладнення дій і операцій, які виконує студент, зміну форм і методів навчання, забезпечення необхідних дидактичних умов.

У сучасній дидактиці поняття «учіння», «навчально-пізнавальна діяльність», «пізнавальна діяльність» того, хто навчається, вживаються як рівнозначні. Усі вони обмежують суть цих діяльностей розумінням їх як процесу змін становищ суб'єкта та об'єкта в ході їхньої взаємодії. Навчально-пізнавальна діяльність є провідною діяльністю студента і вирізняється тим, що не тільки об'єктивно спрямована на його розвиток, але й суб'єктивно має це за мету. Предметом діяльності є його досвід, який змінюється, перебудовується, перетворюється шляхом присвоєння елементів соціального досвіду. Відповідно продуктом навчальної діяльності стають зміни, покращення в інтелектуальному та особистісному розвитку. Специфіка навчально-пізнавальної діяльності полягає в засвоєнні студентом теоретичних знань і дій та операцій, за допомогою яких розв'язується певний тип навчальних завдань.

Учінню притаманна така особливість, як індивідуальний характер. Його результатом є перетворення суспільно важливого змісту, спільного для всіх тих, хто навчається, в особистісне надбання.

У процесі аналізу навчально-пізнавальної діяльності вчені відзначають необхідність визначати певні елементи цієї діяльності [1; 2; 9; 10]. При цьому стосовно її проявів у науковців

немає одностайної думки. Неузгодженість позицій у визначенні елементів пізнавальної діяльності призводить до невизначеності мети освіти: чим мають оволодіти учні й студенти — формами, методами, прийомами, операціями чи способами навчальної діяльності. Вирішення цієї проблеми одні вчені вбачають в тому, щоб визначити цілі навчання як перелік тих чи інших видів діяльності, які має виконувати той, хто навчається, інші вважають за потрібне переорієнтувати навчальну діяльність з пошуку результату на перебіг процесу його досягнення.

Водночас вченими і практиками стосовно організації навчального процесу у вищих навчальних закладах неодноразово висловлювалася думка про необхідність переміщення акценту з процесу викладання на процес учіння, про те, що основною його метою має бути оволодіння методами навчально-пізнавальної діяльності. Як вважають дослідники, нині більш важливого значення набуває озброєння тих, хто навчається, методами здобування знань та їх застосування, ніж засвоєння самих знань, тому учнів і студентів потрібно навчати здобувати знання й перетворювати їх у знаряддя дії. Так, О. Савченко підкреслює важливість більш глибокого дослідження того, «як саме учні засвоюють навчальний матеріал, чого саме вони навчаються робити, якими вміннями, способами діяльності оволодівають, тобто пріоритетним стає процесуальний компонент, а у викладанні — технологічний» [8, 5]. Процесуальний компонент визначається як «різноманітні способи організації та здійснення учіння (уміння, дії, операції, пізнавальні процеси) на різних рівнях пізнавальної самостійності учнів: репродуктивна, частково-пошукова, творча» [9, 42].

Для характеристики процесу учіння студентів, майбутніх вчителів іноземної мови, нами виділено такий його компонент, як способи комунікативної діяльності.

Поняття «способи діяльності (дії)» використовується авторами в різних значеннях. У загальному трактуванні «спосіб» — це певна дія, прийом або система прийомів, операцій, яка дає можливість здійснювати що-небудь, досягати чогось. Більшість дослідників розуміють способи діяльності саме як дії — розумові й моторні, як операційний склад умінь і навичок або власні вміння й навички.

Вважається, що найбільш повний і розгорнутий опис способу діяльності представлено в теорії поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Талізін), згідно з якою в процесі діяльності здійснюється орієнтування, перехід від зовнішньої предметної дії до внутрішньої, розумової, й етапність цього переходу у співвідношенні з тим, як це робить той, хто навчається. Щоб оволодіти способом виконання навчальних дій, учню необхідно виконати ці дії за повної «розгорнутості» всіх операцій, які входять до цієї дії [4].

Водночас деякі вчені [1; 2; 10] розглядають спосіб діяльності як метод учіння, визначають його структуру. М. Фіцула так трактує метод учіння: це «спосіб пізнавальної діяльності студентів, зорієнтований на творче оволодіння знаннями, уміннями і навичками та формування світоглядних переконань на заняттях і в самостійній роботі» [10, 105]». І. Якиманська вживає близьке за значенням поняття «спосіб навчальної роботи». На її думку, це «основна одиниця учіння», «стійке індивідуальне утворення, яке містить мотиваційну й операційну сторони пізнавальної діяльності, — характеризує індивідуальну вибірковість учня в опрацюванні навчального матеріалу різного наукового змісту, виду і форми, стійкість надання переваги, продуктивність застосування знань» [11, 27–28].

Деякі вчені вважають, що спосіб діяльності — це конкретний шлях досягнення мети, що визначається умовами, в яких вона здійснюється; необхідність знаходження способів діяльності, які відповідають умовам, перетворюють діяльність у розв'язання завдання; спосіб діяльності — це поєднання дії із завданням [3]. Дослідники дійшли висновку, що методи навчально-пізнавальної діяльності — це способи її здійснення; вони являють собою певний комплекс дій і операцій, підлягають обов'язковому оволодінню тими, хто навчається; цей процес відбувається у напрямку від репродуктивності до творчості [7; 8; 11].

Сутність способів комунікативної діяльності обумовлюється тими вимогами, які висуваються до майбутніх вчителів іноземної мови відповідно до обраної спеціальності. Виконання ними комунікативної функції передбачає наявність досвіду організації взаємосприйняття, взаємооцінки партнерами один одного, регулювання взаємодії в процесі спілкування, аналізу та удосконалення діяльності, використання набутих знань і умінь у викладацькій діяльності з урахуванням індивідуальних і вікових особливостей дітей; планування навчально-комунікативної діяльності учнів на уроці та в позакласній роботі, оцінювання й аналіз власного досвіду; вільне користування іноземною мовою у професійних цілях, володіння чотирма видами мовленнєвої діяльності (аудіювання, говоріння, читання, письмо); використання соціокультурних знань і умінь; застосування культурологічної інформації.

У процесі навчання студенти мають засвоїти способи комунікативної діяльності. Вона реалізується у спілкуванні, в ході якого здійснюється комунікація, яка є виключно інформаційним процесом і передбачає інформаційний зв'язок суб'єкта з тим чи іншим об'єктом. Спілкування можливе лише між суб'єктами, тобто між людьми, які відчувають свою індивідуальність й унікальність; воно має двосторонній і діалогічний характер. Спілкування виступає як творча категорія і являє собою процес й результат процесу розв'язання великої кількості комунікативних завдань.

Співвідношення спілкування й комунікативної діяльності розуміється як співвідношення цілого й частини, як взаємодія, що виникає та «реалізується в результаті діалектичного синтезу одночасного перебігу комунікативних діяльностей двох або більше індивідів [5]».

Основним засобом спілкування є мова, яка використовується в процесі взаємодії учасників спілкування як мовлення. Разом вони становлять мовленнєву діяльність (її види: аудіювання, читання — рецептивні; говоріння, письмо — продуктивні). Мовленнєва діяльність входить до комунікативної діяльності та як і будь-яка діяльність містить всі необхідні компоненти. Породження й сприймання мовлення є вмотивованими, метою і предметом мовленнєвої діяльності є думка, продуктом говоріння та письма виступає висловлювання, текст (усний або письмовий), метою і продуктом аудіювання та читання — розуміння прослуханого або прочитаного тексту. Одиницею мовленнєвої діяльності є мовленнєві дії, які у продуктивних видах реалізуються на рівні судження у формі речення, у рецептивних видах мовленнєвої діяльності мовленнєвою дією виступає смислове рішення, умовивід [6, 59–61].

Досвід комунікативної діяльності нагромаджується поступово й послідовно. Згідно з діяльнісним підходом для оволодіння комунікативними уміннями й навичками студент повинен здійснювати діяльність, адекватну тій, що міститься в цих знаннях та уміннях. Способи комунікативної діяльності характеризують процес реалізації й засвоєння комунікативної діяльності студентом як суб'єктом процесу навчання в конкретних ситуаціях спілкування відповідно до його індивідуальних особливостей. Спосіб комунікативної діяльності ми розглядаємо як метод учіння; спираючись на визначення методу навчання, дане В. Бондарем [2, 79], як упорядковану сукупність засобів, прийомів, дій і операцій, достатню для вирішення комунікативної задачі в процесі взаємодії суб'єктів комунікативної діяльності, опосередкованої змістом діяльності. Спосіб комунікативної діяльності відображає основні ознаки процесу учіння, а його структуру в згорнутому вигляді становлять основні компоненти пізнавальної діяльності; ця структура є інваріантною (подібною) до структури «дидактичної клітинки» [2, 76] процесу учіння.

Визначаючи структуру способу комунікативної діяльності, ми виходили з того, що складниками комунікативної діяльності є: потреба — мотив — умови — дії й операції — результат. Комунікативні мотиви — те, заради чого здійснюється спілкування, вони виникають на основі потреби у взаємодії; предмет спілкування — це інша людина, партнер у спілкуванні як суб'єкт, а також певний навчальний матеріал; продукт спілкування — утворення матеріального й духовного характеру, його результат.

Структуру способу комунікативної діяльності становлять такі компоненти: мотиваційний, який містить внутрішні й зовнішні передумови — спонукання під час оволодіння комунікативною діяльністю, що сприяють її ефективній реалізації; інформаційний — знання про комунікативний процес загалом, про основні правила й принципи ефективної взаємодії, про структуру, функції, види, типи, закономірності спілкування; операційний — дії та операції, які необхідні для розв'язання визначеного завдання; регуляторний, що передбачає аналіз комунікативної ситуації, діяльності — власної й партнера.

Спосіб комунікативної діяльності забезпечує розв'язання комунікативної задачі, яка виникає всередині комунікативного акту й визначає комунікативну мету, для досягнення якої суб'єктами спілкування виконуються різноманітні дії.

Комунікативні задачі виконують роль збудника певної дії; вони спрямовуються на повідомлення інформації, її запит, на спонукання до відповідної дії, на виявлення ставлення до дій партнера, визначають здійснення діяльності на різних рівнях (репродуктивному, частковопошуковому, творчому), у різних формах (монолог, діалог, полілог). Основними чинниками під час розробки комунікативних задач є: педагогічні цілі; наявні рівні потреби у спілкуванні, розвитку комунікативної діяльності, індивідуальні особливості суб'єктів взаємодії.

Розв'язання комунікативної задачі здійснюється за такими етапами: 1) сприйняття партнера, наданої інформації, з'ясування мети й умов спілкування; 2) спільна діяльність суб'єктів спілкування, яка забезпечує розв'язання певної комунікативної задачі, обмін інформацією; 3) узгоджена оцінка результатів діяльності, внесків її учасників.

За цими етапами та з урахуванням характеристики сторін комунікативної діяльності (перцептивна, інформаційна, інтерактивна) нами визначено такі способи комунікативної діяльності.

Інформаційно-трансляційні способи комунікативної діяльності передбачають прийом і передачу, формування нової інформації (повідомлення, розповідь, запит); контактні — встановлення контакту, готовність до прийому й передачі інформації; управління взаємодією; саморегуляція в умовах спілкування, що змінюються; підтримка взаємозв'язку, забезпечення необхідного перебігу діяльності — обміну інформацією, діями (з'ясування, переорієнтація, резюмування); координаційні — коректування дій у спільній діяльності, пошук і досягнення взаєморозуміння (уточнення, узгодження, переконання).

Кожний з учасників налаштовується на спілкування, визначає свої наміри, цілі діяльності, її план, форму реалізації, послідовність і характер дій. Далі здійснюється самопрезентація, оцінка ситуації спілкування, прогноуються ре-

акції, знаходяться адекватні засоби для передачі певної інформації, узгоджуються наміри, потреби, установки, характер діяльності, обираються оптимальні дії, їх поєднання, розглядаються різні варіанти; отримана інформація, перебіг діяльності, здобутий результат обговорюються й оцінюються.

Оволодіння способами комунікативної діяльності організується як процес особистісно орієнтованого спілкування, рефлексивна взаємодія. У результаті студенти здобувають комунікативні знання, оволодівають механізмами комунікативної діяльності, комунікативними уміннями й навичками, розвивається їхня мотиваційна сфера, комунікативні здібності — здатність розуміти себе та інших людей (гностичні), до самовираження своєї особистості (експресивні), впливати на партнера (інтерактивні).

Підвищення ефективності формування комунікативної діяльності майбутніх вчителів іноземної мови, за нашим припущенням, забезпечуватиметься завдяки створенню таких дидактичних умов: 1) дотримання загальних і пріоритетних дидактичних принципів — комунікативної спрямованості навчання, комунікативної активності й свідомості, фундаменталізації знань про засади комунікативної діяльності; 2) поглиблення теоретичної підготовки до здійснення комунікативної діяльності; 3) урахування індивідуальних особливостей студентів в процесі організації спілкування; 4) послідовне й систематичне використання знань, формування логіко-операційної складової комунікативної діяльності; 5) урахування мотиваційної, змістової й процесуальної сторони комунікативної діяльності під час планування і проведення навчальних занять щодо всього циклу філологічних дисциплін і під час педагогічної практики.

Послідовне і систематичне оволодіння комунікативною діяльністю визначає розв'язання комунікативних завдань, які є формою пред'явлення комунікативних задач. Враховуючи продуктивний характер комунікативної діяльності, ми розробили систему комунікативних завдань — імітаційно-перетворювальних, трансформаційних, проблемно-ситуативних. Студентам для виконання пропонуються завдання — різні за характером й оптимальна їх кількість відповідно до їхніх навчальних можливостей. Вивчення вихідного, а також діагностування й корекція поточних рівнів сформованості комунікативної діяльності студентів, дозволяють конкретизувати навчальні цілі, склад і обсяг знань, а також впроваджувати на заняттях оптимальні форми і методи навчання. Під час педагогічної практики студенти залучаються до організації комунікативної діяльності учнів на уроках і в позакласній роботі.

Таким чином, основою підготовки майбутніх вчителів іноземної мови є оволодіння комунікативними методами — способами комунікативної діяльності, які характеризують процес її реалізації й засвоєння в конкретних ситуаціях

спілкування, створюють сприятливі умови для набуття студентом комунікативних умінь і навичок. Процес формування комунікативної діяльності являє собою систему, яка передбачає поетапне її ускладнення, зміну форм і методів навчання, забезпечення необхідних дидактичних умов.

Література

1. Барболин М. П. Методологические основы развивающего обучения / М. П. Барболин. — М. : Высш. шк., 1991. — 232 с.
2. Бондар В. І. Дидактика / В. І. Бондар. — К. : Либідь, 2005. — 264 с.
3. Энциклопедический словарь: психология труда, управления, инженерная психология и эргономика / под ред. Б. А. Душкова; [сост. Б. А. Душков и др.]. — Екатеринбург : Деловая книга, 2000. — 462 с.
4. Зимняя И. А. Педагогическая психология : учеб. для вузов / И. А. Зимняя. — 2-е изд., доп., испр. и перераб. — М. : Изд. корпорация «Логос», 2000. — 384 с.
5. Леонтьев А. А. Психология общения / А. А. Леонтьев. — 2-е изд. — М. : Смысл, 1997. — 365 с.
6. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під кер. С. Ю. Ніколаєвої. — 2-ге вид., випр. і переробл. — К. : Ленвіт, 2002. — 328 с.
7. Рубцов В. В. О деятельностном содержании психолого-педагогической подготовки современного учителя для новой школы // Культурно-историческая психология. — 2010. — № 4. — С. 62–68.
8. Савченко О. Я. Системний підхід до модернізації змісту загальної середньої освіти // Рідна школа. — 2010. — № 1–2. — С. 3–7.

9. Савченко О. Я. Уміння вчитися як ключова компетентність загальної середньої освіти // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики / за заг. ред. О. В. Овчарук. — К. : К.І.С., 2004. — С. 34–46.

10. Фицула М. М. Педагогика вишшей школы : навч. посіб. / М. М. Фицула. — К. : Академвидав, 2006. — 352 с.

11. Якиманская И. С. Личностно ориентированное обучение в современной школе / И. С. Якиманская. — М. : Сентябрь, 2000. — 112 с.

Анотація

В статье представлен анализ научной литературы и педагогической практики по проблеме формирования коммуникативной деятельности, рассмотрены теоретические подходы к организации обучения будущих учителей иностранного языка на основе овладения коммуникативными методами.

Ключевые слова: коммуникативная деятельность, деятельностный подход, способы коммуникативной деятельности, дидактические условия формирования способов коммуникативной деятельности.

Summary

The analysis of scientific literature and pedagogic practice on the problem of formation of communicative activity, on the theoretical basis of organization of future foreign languages teachers' studies based on mastering by communicative methods are presented.

Keywords: commucative activity, activity approach, methods of commucative activity, didactic factors of formation of the methods of commucative activity.

УДК 376.68+371.212+372.461

К. І. БЕНДЯК,

аспірант кафедри управління освітніми закладами та державної служби ПНПУ ім. К. Д. Ушинського

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ВТОРИННОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ЯК АКТИВНИХ УЧАСНИКІВ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті подано аналіз концептуальних положень щодо формування вторинної мовної особистості іноземного студента як активного учасника міжкультурної комунікації.

Ключові слова: мовна особистість, вторинна мовна особистість, іноземні студенти.

Постановка проблеми. Нові умови економічного, політичного й соціального життя держави вимагають модернізації освітньої системи України за всіма напрямками. Одним із таких напрямків є навчання іноземних студентів. Володіння мовою навчання для іноземного студента є гарантією якісної професійної підготовки сучасного фахівця. У зв'язку з цим особливої актуальності набувають ті дослідження, які орієнтовані на пошуки шляхів підвищення ефективності навчання іноземної мови та перегляд і оновлення всієї системи мовної підготовки іноземних студентів.

У проєкті Концепції мовної освіти іноземців у вищих навчальних закладах України зазнача-

ється, що результатом оволодіння іноземцями державною або регіональною мовою навчання та/або соціокультурного спілкування повинна стати особистісна багатомовність, у складі якої вивчена мова відіграватиме роль рівноправного засобу особистісного професійного і культурного розвитку, тобто, результатом будь-якої мовної освіти має стати сформована мовна особистість, а результатом освіти в галузі іноземних мов — вторинна мовна особистість як показник здатності людини брати повноцінну участь у міжкультурній комунікації [4, 65].

Аналіз наукових досліджень. На сучасному етапі в науково-термінологічній базі таких галузей наук, як філософія, психологія, лінгвістика,

риторика, політологія та ін. активно використовується термін «мовна особистість» і продовжуються дослідження у рамках визначення сутності цього феномена. Серед розробників проблеми мовної особистості — Є. Борінштейн, Л. Вайсгербер, Г. Богін, В. Карасик, Ю. Караулов, О. Леонтович та ін. Поняття «вторинна мовна особистість» використовується в психолінгвістиці, міжкультурній комунікації, методиці навчання другої мови (Н. Гальскова, В. Карасик, О. Леонтович, І. Сафонова, І. Халеєва та ін.). Феномен вторинної мовної особистості у сучасній науці є дискусійним і очевидною стає необхідність систематизації уявлень щодо нього.

Метою статті є аналіз концептуальних положень щодо формування вторинної мовної особистості іноземного студента як активного учасника міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Насамперед звернемося до визначення мовної особистості, запропонованого В. Карасиком: «Мовна особистість — це закріплений переважно в лексичній системі базовий національно-культурний прототип носія певної мови, своєрідний семантичний фоторобот, який створюється на основі світоглядних установок, ціннісних пріоритетів і поведінкових реакцій, відображених у словнику» [6]. Як національно-культурний прототип носія мови мовна особистість, зазначає В. Болдирев, характеризує кожну окрему людину, але лише як представника певної лінгвокультури [2, 95]. Отже мовна особистість постає як єдність мовного мислення і мовленнєвої поведінки людини.

На думку Ю. Караулова, мовна особистість не є «одномірним» утворенням, повний опис мовної особистості має трирівневу структуру: вербально-семантичний рівень, когнітивний (тезаурусний) і мотиваційний [7].

Так, вербально-семантичний рівень відображає ступінь володіння повсякденною мовою. Він представлений окремими словами, стандартними словосполученнями, простими формульними фразами, тобто містить в собі стереотипні моделі словосполучень і речень, одиницями якого є слова, що знаходяться в граматико-парадигматичних, семантико-синтаксичних і асоціативних відношеннях між собою і поєднані у «вербальну мережу».

Тезаурусний рівень представлений узагальненими поняттями, великими концептами, які виражаються в прецедентних текстах (узагальнені висловлювання, афоризми, прислів'я і приказки), з яких кожна мовна особистість обирає те, що відображає і визначає її життєве кредо. Власне мовна особистість (як особистість) починається саме з цього рівня, тому що тут виявляється можливим індивідуальний вибір, особистісна віддача переваги. Цей рівень передбачає відображення мовної картини світу особистості, її знань, культури. Таким чином, вміщуючи в собі стереотипні генералізо-

вані висловлення, одиницями яких є поняття, ідеї, концепти, об'єднані ієрархічно-координативними відношеннями в семантиці поля, що складаються в кожній мовній індивідуальності у більш-менш упорядковану, систематизовану «картину світу», цей рівень відбивається в інтелекті (когнітація).

Мотиваційний рівень мовної особистості представлений комунікативно-діяльними потребами особистості і включає в себе вияв мотивів і цілей, які забезпечують розвиток особистості. Отже, через залучення стереотипних образів-символів прецедентних текстів культури, його елементами є діяльнісно-комунікативні потреби, об'єднані сферою спілкування, комунікативними ситуаціями і ролями в «комунікативну мережу». Цей рівень реалізується в дійсності (прагматика).

Таким чином, з трьох рівнів мовної особистості лише останній характеризує індивіда саме за його комунікативними здібностями. Вербально-семантичних характеристик, зрозуміло, недостатньо для оцінки комунікативних здібностей і можливостей. Відомо, що значне місце в природній комунікації займають невербальні засоби, які передають до 65 % смислової й оцінної інформації. Когнітивний рівень у даній моделі природно орієнтований більшою мірою на мовні характеристики особистості. Для комунікації, разом із системою соціальних і культурологічних цінностей, велике значення мають й інші когнітивні чинники, пов'язані з механізмами адекватного сприйняття і цілеспрямованої передачі інформації [5].

Ю. Караулов визначає мовну особистість як багатшаровий, багатоконпонентний, структурно впорядкований набір мовних здібностей, умінь, бажання робити і сприймати мовні твори [7, 71]. Інакше кажучи — це сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення і сприйняття нею мовленнєвих здобутків (текстів), що розрізняються за ступенем структурно-мовної складності, глибиною і точністю відображення дійсності, визначеною цільовою спрямованістю.

У контексті дослідження важливими виявилися й інші науково-теоретичні положення щодо загальної теорії мовної особистості. Так, вчені доводять розуміння мовної особистості як індивідуально-діяльнісне поле, яке припускає комунікативно-діяльнісну й індивідуально-диференційовану характеристику (Т. Винокур); як «національно-специфічний тип комуніканта з культурно зумовленою ментальністю, картиною світу і системою цінностей, який дотримується певних когнітивних підходів, мовних, поведінкових і комунікативних норм і потенційно здатний до міжкультурної трансформації» (О. Леонтович); суб'єкта, який пізнає світ і відбиває цей світ у мові крізь призму індивідуальності (Л. Паламар); людини, яка виявляє високий рівень мовної і мовленнєвої компетенції, шанує, любить і береже рідну мову (М. Пентилюк) та ін.

На думку Є. Борінштейна й А. Кавалерова, мовну особистість необхідно розглядати як цілісне системне утворення, зумовлене сукупністю безупинно взаємодіючих між собою знаків і символів, властивостей, відносин і дій індивіда [3, 52]. Науковці вважають, що характеристику мовної особистості як системи неможливо проводити без наявності якісних показників. Основними з них автори вважають наступні: доступність (структура мовної особистості, її компоненти повинні бути гранично простими і доступними для розуміння); комунікативність (прагнення до спілкування і передачі інформації; основні функції комунікативного процесу в мовній особистості полягають у досягненні соціальної спільності за умови збереження індивідуальності кожного її елемента); діяльнісне начало (взаємодія суб'єкта зі світом відбувається в процесі діяльності, тому діяльнісна активність — необхідна риса психіки людини); почуття реальності (допомагає об'єктивно оцінити ситуацію, що виникла); гносеологічні мотиви (прагнення до пізнання; досвід суспільства закодований і зафіксований у мові; пізнаючи мову — індивід пізнає світ); мислеутворювальна функція (мова формує думку людини, а особистість дає можливість зробити цю думку суто індивідуальною); демонстративний фактор (мається на увазі підкреслене вираження за допомогою мови, поведінки, звичок і своєї етнічної та національної приналежності); естетична спрямованість (мовна особистість як об'єднана система зберігає і утворює культурні цінності суспільства, держави, народу, нації); ментальність (для особистості ментальність — це спосіб мислення, загальна духовна налаштованість; тільки ментальність, у свою чергу, ще й формує культуру народу, його самосвідомість, соціальну структуру, звички, мотиви, настанови) [3, 52–53].

Г. Богін, описуючи і трактуючи мовну особистість у лінгводидактичному аспекті, запропонував модель мовної особистості, за якою вона розуміється як «людина, що розглядається з погляду її готовності проводити мовленнєві вчинки» [1]. Звернемося до класифікації рівнів розвитку мовної особистості, запропонованої вченим. Так, перший рівень дослідник називає «рівнем правильності», коли людина оволодіває певною мовою з її елементарними правилами. На другому рівні, «рівні інтеріоризації», відбувається формування апарату внутрішнього мовлення. На рівні «насиченості», третьому, відбувається диференційоване використання мовних засобів усіх відомих підмов. На останніх рівнях — «рівні адекватного вибору» та «адекватного синтезу», мовна особистість отримує можливість у повсякденному спілкуванні досягати ефектів, які є прерогативою художньої літератури [1, 19–49].

Отже, мовна особистість — це поняття, яке характеризує людину (включаючи її свідомість,

мислення і діяльність) у взаємозв'язку з мовою [2, 95].

Більшість фахівців у галузі викладання іноземних мов вважають, що одним із важливих завдань під час навчання є формування вторинної мовної особистості, здатної успішно здійснювати соціальну взаємодію з носіями іншої культури. Н. Гальскова вторинну мовну особистість визначає як «сукупність здібностей людини до іншомовного спілкування на міжкультурному рівні, під яким розуміється адекватна взаємодія з представниками інших культур» [4, 8].

Розробивши модель вторинної мовної особистості (на основі освоєння іноземної мови), яка базується на розробленій Ю. Карауловим концепції мовної особистості, І. Халеева в узагальненому вигляді визначає її як «здатність людини до спілкування на міжкультурному рівні. Ця здатність складається з оволодіння вербально-семантичним кодом мови, що вивчається, тобто «мовною картиною світу» носіїв цієї мови (формування вторинної мовної свідомості) і «глобальною (концептуальною) картиною світу, що дозволяє людині зрозуміти нову для неї соціальну дійсність» [9, 68].

Доречним, на нашу думку, буде звернутися до опису моделі вторинної мовної особистості, який, на думку І. Халеевої, здійснюється з урахуванням тих процесів, що відбуваються в особистості під час оволодіння нерідною для неї мовою. Оскільки мови одна від одної відрізняються своєю вербально-семантичною «мережею», то цілком справедливо автор ділить саме перший рівень мовної особистості на дві тезаурусні сфери: тезаурус I і тезаурус II (формування вторинної когнітивної свідомості). Тезаурус I входить до асоціативно-вербальної мережі мови і формує «мовну картину світу», тоді як тезаурус II формує «концептуальну, або глобальну, картину світу».

Виділені автором дві сфери взаємопов'язані й одночасно автономні. Взаємозв'язок виявляється в тому, що тезаурус I формується під впливом тезауруса II. Носії різних мов розрізняються своїм тезаурусом I, але не можна забувати про відмінності в тезаурусі II. Формування тезауруса II — складне завдання, оскільки в даному випадку мова йде про розвиток умінь розпізнавати мотиви й установки особистості, яка належить іншій спільноті, де діє інша система цінностей, норм і оцінок [4].

На думку І. Халеевої, оволодіти сумою знань про картину світу — означає вийти на когнітивний (тезаурусний) рівень мовної особистості. Звідси стає зрозумілим, що при підготовці активного учасника міжкультурної комунікації важливо навчити носія образу світу соціально-культурної спільності розуміти носія іншого мовного образу світу. Зрозуміти яку-небудь фразу або текст означає, пропустивши її через свій тезаурус, співвіднести зі своїми знаннями і знайти відповідне її змісту

місце в картині світу і фіксацію їх розумового змісту засобами мови в концептуальній картині світу.

Очевидно, що ця модель, базуючись на розробленій Ю. Карауловим концепції мовної особистості, більшою мірою адекватна міжкультурній комунікації, здібностям людини до спілкування на міжкультурному рівні [5]. Іншими словами, прийняття концепту вторинної мовної особистості як методологічного означає, що в сучасному процесі навчання іноземних мов особливий акцент робиться на зіставленні різних концептуальних систем у контексті світової і національної культур, а не різних мовних явищ. Зіставлення припускає усвідомлення тими, хто навчається, власної універсальної суті як культурно-історичного суб'єкта.

Висновки. Таким чином формування вторинної мовної особистості є одним із завдань при вивченні і навчанні мовам іноземних студентів і сприяє успішному здійсненню соціальної взаємодії з носіями іншої культури.

Література

1. Богин Г. И. Уровни и компоненты речевой способности человека / Г. И. Богин. — Калинин : КГУ, 1975. — 106 с.
2. Болдырев В. Е. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Курс лекций / В. Е. Болдырев. — М. : Русский язык. Курсы, 2010. — 144 с.
3. Боринштейн Е. Р. Особистість: її мовні ціннісні орієнтації : [монографія] / Є. Р. Боринштейн, А. А. Кавалеров. — О. : Астропринт, 2001. — 168 с.

4. Гальскова Н. Д. Теория обучения иностранным языкам: лингводидактика и методика : [учеб. пособие для студ. лингвист. ун-тов и фак. ин. яз. высш. пед. учеб. заведений] / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. — М. : Изд. центр «Академия», 2004. — 336 с.

5. Евдокимова М. Г. Особенности становления вторичной языковой личности студента в неязыковом вузе [Электронный ресурс] / М. Г. Евдокимова. — Режим доступа : sociosphera.com/.../osobennosti_stanovleniya_vtorichnoj_yazykovoj_lichnosti_studenta_v_neyazykovom_vuze/

6. Карасик В. И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. — Волгоград : Перемена, 2002. — 477 с.

7. Караулов Ю. Н. Русский язык и языковая личность / Ю. Н. Караулов. — М. : Наука, 1987. — 263 с.

8. Птицына И. Ф. К вопросу формирования вторичной языковой личности (на материале обучения японскому языку и культуре) // Современные проблемы науки и образования. — 2007. — № 3. — С. 59–63.

9. Халеева И. И. Вторичная языковая личность как реципиент инофонного текста : [сб. ст.] / И. И. Халеева. — М., 1995. — С. 63–72.

Аннотация

В статье представлен анализ концептуальных положений относительно формирования вторичной языковой личности иностранного студента как активного участника межкультурной коммуникации.

Ключевые слова: языковая личность, вторичная языковая личность, иностранные студенты.

Summary

The article presents analysis of the conceptual positions concerning the formation of secondary linguistic personality of the foreign student as an active participant of intercultural communications.

Keywords: linguistic personality, second linguistic personality, foreign students.

Позакласне та позашкільне виховання

УДК 37.017.7:37.032

І. М. ШУМОВЕЦЬКА,

класний керівник 11-Б класу ЗОШ № 106 м. Одеси, член обласної групи «Творчість» при Одеському інституті удосконалення вчителів, керівник обласного майстер-класу з проблем виховання

ГОДИНА СПІЛКУВАННЯ (СПРОБА САМОАНАЛІЗУ)

Тема. Чи стали ми особистостями?

Мета. Заохочувати учнів до роздуму над тим, наскільки вони наблизились до свого ідеалу людини, сприяти аналізу й оцінці результатів самовиховання, усвідомленню потреби постійного й безперервного самовдосконалення.

Форма проведення. Студія вільного мікрофону.

Зала прибрана кольоровими кульками, зразками творчості учнів класу, класного керівника та батьків (малюнки, вишивка, декупаж, зразки поетичної творчості, фотовиставка, натюрморт,

класні стінгазети, власні висловлення дітей на тему: «Я — особистість!»).

Слово класного керівника.

Здатність мислити визначає інтелект людини. Який би матеріал не потрапив до ваших рук, ви повинні з особливою уважністю підходити до його сприйняття, обробки, розуміння. Важливо почути й побачене пропускати крізь власне серце й душу, при цьому доцільно аналізувати матеріал і виокремлювати головне. Лише за таких умов можна говорити про певні знання, навички, досвід, а відтак — про подаль-

ше інтелектуальне зростання як особистості. Ось вже 10 років ви, дорогі діти, йдете шляхом, що загартовує вас та робить мудрішими. Час від часу ви ніби сідаєте перепочити біля життєдайного джерела родинного кола, де можете знайти дружню пораду вчителя, мудре батьківське слово, ніжність матусі, підтримку друга, змістовне дозвілля, а разом — розуміння єдиної родини, де ви росли, дорослішали, міцніли, збагачувались духовно. Ви збагачувалися життєвими цінностями та отримували знання різних наук, що й стало важливим відліком для здобуття в майбутньому своєї професії. Це відбудеться вже скоро, тому час підбивати підсумки. Разом з тим ви, безперечно, й самі займалися самовихованням, основна мета якого — стати гармонійно розвиненою та компетентною особистістю, яка здатна зробити свій відповідальний крок. Пам'ятаєте наш девіз: «До зірок — впевнений крок!»? Адже рік за роком, дружно тримаючись за руки, ми утворюємо родинне коло, яке допомагає кожному з вас стати зіркою не тільки у навчанні, але й утвердитись як компетентна і соціально адаптована особистість.

Загальновідомо, що знання оцінюються відповідними балами, а результативність самовиховання визначається поведінкою кожного з вас, рівнем зростання вашого інтелекту, культури поведінки та мовлення, морально-етичного, суспільного та фізичного рівнів. Я вважаю, що кожному важливо проаналізувати, чи стали ви тими особистостями, до ідеалу яких прагнули. Зараз ми використаємо цікаві вправи, завдання, тести для того, щоб побачити, як у дзеркалі, свою самохарактеристику, самооцінку.

Хочеться зараз запросити вас до відвертої розмови, адже ви — старшокласники і здатні дати самохарактеристику, поділитися своїми переконаннями, поглядами, познайомити з власною життєвою позицією. Кожен з вас, шановні мої десятикласники, спроможний вже визначитися в питанні: «Хто я є сьогодні?». Хочеться почути й побачити критичне та об'єктивне ставлення до самого себе як особистості: чого досягли і чого ще варто набути, чи навчилися ви бути толерантними, співчутливими, культурними, врівноваженими, з гарним смаком тощо. Ну а якщо, на вашу думку, вам бракує чогось, то перед відкритим мікрофоном ви скажете (звичайно, за бажанням), чого саме ви ще прагнете досягти, над чим вам ще варто працювати як особистості.

Отже, до відкритого мікрофону запрошуюються два учасники для блиц-опитування (*по чергово діти змінюють один одного*).

1. Чи вважаєш ти себе на даний час сформованою особистістю?

2. Що ти відчуваєш у ставленні до тебе близьких, друзів, оточуючих?

3. Чи ставив ти перед собою завдання збагатитись духовно, стати компетентною особистістю?

4. Чи варто людині, зокрема тобі, постійно самовдосконалюватися?

5. Як ти ставишся до байдужості?

6. Чи завжди ти дієш так, як належить?

7. Чи важко тобі адаптуватися у новому колі ровесників або дорослих?

8. Занижена самооцінка. Це про тебе чи ні?

9. Як ти вчиниш, якщо в твоїй присутності ганебно висловлюватимуться про твою родину, народ, національність, країну? Щось скажеш чи промовчиш?

10. Чи зробив ти крок вперед у навчанні, які маєш досягнення? Якщо ні, то що тобі заважало?

11. Чи навчився ти керувати собою, стримувати свої емоції у відповідних ситуаціях?

12. Чи володієш ти собою в конфліктних ситуаціях? Як ти вважаєш: можна вирішити конфліктну ситуацію за допомогою переконливого слова?

13. Що скажеш про свою здатність аргументовано захищати власну точку зору?

14. Якщо тобі це не вдається, то як думаєш, чому?

15. Чи дотримуєшся ти правил поведінки в громадських місцях і вдома? Тобі це легко вдається чи ні?

16. Чи здатен ти дотримати слова? Ти пунктуальний?

17. Як ставишся до свого зовнішнього вигляду?

18. Чи здатен легко впоратися з лінню? Чи не шкодуєш за часом, що марно минає?

19. Чи подобається тобі, коли тебе розхваляють, чи не соромишся цього?

20. Чи зміг би ти товаришувати з підлабузником, брехуном, зрадником?

21. Чи хвилюють тебе екологічні проблеми?

22. Що б ти сказав про перебування диких звірів у зоопарку?

23. Чи залюбки ти брав участь у благодійних акціях?

24. Чи з бажанням виконував доручення, брав участь у позакласних заходах?

25. Яка твоя думка щодо народних традицій, звичаїв, обрядів?

26. Чи маєш почуття заздрощів? Якщо так, то чи хотів би цього позбутися?

27. Які, по-твоєму, маєш найкращі риси характеру, а які найгірші? (На кожне запитання діти відповідають, отримують коментар від вчителя та однолітків).

Вчитель. Очевидно, що всі ви різні за характером, маєте різні думки, погляди, по-різному висловлюєтесь. Так-так, ви різні, унікальні, неповторні. Пам'ятаєте, як у Василя Симоненка (читається поезія В. Симоненка «Ти знаєш, що ти — людина?»).

Ти знаєш, що ти — людина?

Ти знаєш про це чи ні?

Усмішка твоя — єдина,

Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Більше тебе не буде.
Завтра на цій землі
Інші ходитимуть люди,
Інші кохатимуть люди —
Добрі, ласкаві й злі.

Сьогодні усе для тебе —
Озера, гаї, степи.
І жити спішити треба,
Кохати спішити треба —
Гляди ж не проспи!

Бо ти на землі — людина,
І хочеш того чи ні —
Усмішка твоя — єдина,
Мука твоя — єдина,
Очі твої — одні.

Саме ця неповторність допоможе вам у житті творити прекрасне, мирно співіснувати, бути благородним, патріотичним, просто справжнім... Зараз ми проведемо інтерактивну вправу — гру «Твоя візитна картка», яка й буде підтвердженням цього правила.

Кожен говорить про себе двома-трьома реченнями, називає рису, що є характерною для нього. *Ось я почну з себе: Я люблю осінній дощ, я — інтелектуал, я віршую, я поважаю людей.*

Максим. Я люблю свою родину і свій клас, я розумний, я люблю читати.

Дарина. Я люблю художню творчість, люблю усіх тварин, для мене найдорожче — батьки.

Юрій. Я чесний, я непосидючий, я люблю курку з ананасами.

Ганна. Я маю гарний смак, я люблю море, вмю дружити.

Владислав. Я хочу стати лікарем, я працюю, захоплююсь англійською.

Дмитро. Я — спортсмен, я закоханий, я не люблю уроки біології.

Олександр. Я — футболіст, я ціную гумор, люблю собак.

Анастасія. Я люблю свій клас, я люблю займатися танцями, я гарна.

Карлен. Я — спортсмен, я ціную традиції Вірменії та України, не люблю брехунів.

Вікторія. Я люблю весну, я дуже охайна, люблю гарну музику.

Микита. Я, на жаль, непунктуальний, я захоплююсь англійською, люблю природу.

Артем. Я люблю сім'ю та друзів, мені комфортно у моєму класі, люблю подорожувати.

Олександра. Я пишу вірші, я люблю друзів, я завжди відверта.

Денис. Я люблю займатися спортом, я емоційний, я надійний.

Як бачите, усі ми різні і неповторні. Пригадуєте, як у молодших класах ми дивилися в люстерко й бачили там неповторну та найціннішу людину, тобто кожен бачив себе. Отже разом ми прагнемо повноцінного життя та щастя. Пропоную вам розповісти про себе через

власну творчість. (Кілька хвилин учні малюють символічне «Я». Це рольове моделювання).

Усне малювання. Хто ти у майбутній професії?

Позиція-ствердження. Доведи, що в тобі живе творча особистість (докази учнів).

Робота в групах

Пропонується ділова гра «**Чарівна крамниця**» (за допомогою роздаткового матеріалу). «Я б хотів продати — емоційність, пунктуальність (чого є надмірно) та придбати — рішучість і чемність (чого бракує). Ця вправа вчить керувати своїми емоціями, сприяє самовихованню.

Метод інтерв'ю. Я називаю фразу, яку ви закінчуєте.

1. Найбільше мені в собі подобається...
2. Я хотів би стати...
3. Я почуваюся щасливим, коли...
4. Я засмучуюсь, якщо...
5. Я — патріот, бо...
6. Школа для мене...
7. Я довіряю своєму вчителю тому, що...
8. Я — особистість, бо...

Вчитель. Так, людина повинна бути саме такою, якою щойно ви її представляли. Я вірю і знаю, що ви зробите цей світ кращим, більш гармонійним. Світ, в якому знайдеться місце для співчуття, довіри, де пануватиме добро й любов. Зникнуть байдужість і зло, не порушуватиметься рівновага й гармонія в природі, бо людина виявлятиме свою відповідальність за рівновагу Всесвіту, за гармонію стосунків між людьми та панування миру на Землі.

Символом рівноваги й гармонії є терези, і ми з вами також маємо в класі терези як доказ гармонійних відносин і рівноваги.

Сьогодні, діти, ви своїми відповідями поклали на шальки терезів і добро, і співчуття, і дружбу, і чесність. І тому ми бачимо, що ви на правильному шляху, в справжньому колі родини й гармонійних стосунків. Мені не страшно за вас, за те, як ви житимете в суспільстві, бо ви навчилися бути здоровими членами цього суспільства. Ви вмієте дружити, виявляти співчуття, надавати допомогу, творити, вмієте адекватно розв'язувати конфлікти, змістовно відпочивати, проводити своє дозвілля. Ви розумієте престиж освіти, здорового способу життя, знаєте, для чого прийшли в цей світ. І я безмежно цьому рада, бо ви засвоїли вічну формулу рівноваги співіснування в суспільстві.

Висновки. Я вважаю, що ви, діти, лише починаєте самостійне життя, багато чого можна надолужити, виправити, збагатити, а ваш самостійний шлях компетентної особистості хай святиться світлом тепла нашого родинного кола.

Всі разом виконують пісню Вадима Крищенка «Родина».

Може, в житті хтось принаду підкине
У чарівничих, звабливих очах.

Тільки родина, як зірка єдина,
Твій порятунок — надійний причал.
Ні, не шукай в своїм серці причину,
Якщо зневіра тебе обпече...
Тільки родина у прикру годину
Схилить надію тобі на плече.

Приспів.

Родина, родина — від батька й до сина,
Від матері доні добро передам.
Родина, родина — це вся Україна
З глибоким корінням, з високим гіллям.

В морі спокуси є хвилі великі,
Та не забудь у захопленні ти,
Що лиш родина — бальзамові ліки,
Ліки від старості і самоти.
Все відцвітає, і жовкне, і гине,
Вітром розноситься, ніби сміття...
Тільки родина, як вічна зернина,
На невмирущому полі життя.

Кольорові кульки пливуть райдугою класною кімнатою. Всі діти, вчитель, батьки утворюють щільне коло підтримки, дружби й любові.

УДК 371.239

Л. П. ЗУЗАНСКАЯ,
учитель начальных классов СШ № 106 г. Одессы

«ЛЮБОВЬ ВЕРШИТ ВЕЛИКИЕ ДЕЛА, ЧЕГО НЕ СДЕЛАЮТ НИ САБЛЯ, НИ СТРЕЛА» (сценарий детского праздника)

Ведущий (учитель). Тему нашего праздника вы можете определить, если вслушаетесь в эти стихотворные строки.

1-й ученик.

Глаза в глаза увидевшие чудо
Душа душе вернувшая покой,

2-й ученик.

Свой вещий свет она разбудит всюду,
Она во всём и всех зовёт с собой.

3-й ученик.

Она одна божественно целебна,
Она одна все души утолит

4-й ученик.

Своим прикосновением волшебным
Она мгновенно землю озарит

5-й ученик.

И серый мир с ней станет совершенным
Осмысленным, таинственно иным

6-й ученик.

Она своим дыханием волшебным
Наполнит души, суть откроет им

7-й ученик.

Она ворвётся в звуки старых песен,
Она слова сияньем растворит

8-й ученик.

Мир лишь тогда божественно чудесен
Когда она глазами говорит.

Ведущий (учитель). Так что же обладает

волшебным прикосновением, умением говорить глазами, и при этом мир становится чудесным?

Дети. Это ЛЮБОВЬ (дети повернули буквы и все вместе прочитали слово).

Ведущий (учитель). Послушайте высказывания философов и писателей об этом прекрасном чувстве.

1-й ученик. «Любовь есть склонность находить удовольствие во благе другого человека» (Г. Лейбниц).

2-й ученик. «Любовь — это невидимая страна, и мы все плывём туда, каждый на своём корабле, и каждый из нас на своём корабле капитан, и ведёт свой корабль своим собственным путём» (М. Пришвин).

3-й ученик. «Тот, кто любит по-настоящему какого-то одного человека, любит весь мир» (Э. Фремм).

4-й ученик. «Сад цветёт, и каждый наслаждается в нём ароматом. Так и человек бывает, как цветущий сад: любит всех, и каждый в любовь его входит» (М. Пришвин).

5-й ученик. «Любовь есть не что иное, как желание счастья другому лицу» (Д. Юм).

Ведущий (учитель). Любовь — большое теплое слово, оно обнимает своими ласковыми руками весь мир. Это самое главное чувство на Земле, во всей Вселенной. Любовью создана вся жизнь. Любовь спасёт мир!

(Звучит песня «Любовь спасет мир»)

Ведущий (учитель). В греческом языке есть 4 различных слова, каждое из которых соответствует понятию «любовь».

1-й ученик. Любовь к единственному человеку.

2-й ученик. Любовь к родителям.

3-й ученик. Любовь к Родине.

4-й ученик. Высшая любовь.

Ведущий (учитель). Послушайте притчу о том, как один человек хотел поучиться высшей любви и обратился к мудрому учителю.

(Сцена)

Человек. Я хотел бы полюбить Бога — покажи мне путь!

Мудрый учитель. Скажи мне сначала, любил ли ты кого-нибудь раньше?

Человек. Я не интересуюсь мирскими делами — любовью и всем прочим. Я хочу прийти к Богу.

Мудрый учитель. Подумай ещё раз, пожалуйста, любил ли ты хоть одну женщину, хоть одного ребёнка, хоть кого-нибудь?

Человек. Я ведь сказал тебе: я человек религии, я никого не люблю. Покажи мне путь, как я могу прийти к Богу.

Мудрый учитель. Тогда это невозможно. Сначала ты должен кого-нибудь полюбить. Это будет первая ступенька. Ты спрашиваешь про последнюю ступеньку, а сам еще не ступил на первую. Иди и кого-нибудь люби.

Ведущий (учитель). Любовь начинается в сердце человека, светится в его глазах. Каждый человек с раннего детства испытывал чувство любви к единственному человеку. Особенно незабываема первая любовь.

(Звучит песня «Первая любовь»)

Ведущий (учитель). Любовь к единственному человеку творит настоящие чудеса. Вот и в одной известной сказке любовь сотворила настоящее чудо.

(Инсценировка отрывка из сказки «Снежная королева» Г. Х. Андерсена)

Оле Лукойе. В одном городе жили мальчик и девочка — Кай и Герда. Они всегда были вместе. Дети выращивали красивые розы и вместе любовались ними. Но однажды в глаз Каю попал осколок зеркала тролля. Мальчик с каждым днём становился всё злее и злее. И в один из зимних дней он привязал свои сани к саням Снежной королевы, и они умчались в снежное небо.

Герда решила найти Кая. Много испытаний ей пришлось преодолеть, чтобы найти замок Снежной Королевы.

Кай сидел в замке, целыми днями собирал льдинки и складывал из них разные слова. Теперь он пытался собрать слово «ВЕЧНОСТЬ», но у него ничего не получалось.

Снежная королева. Если ты когда-нибудь сложишь это слово, то я подарю тебе свободу и весь мир, а также пару новых коньков. А сейчас мне нужно лететь в теплые страны.

Оле Лукойе. Она улетела. Кай остался один. В это время во дворец вошла Герда. Всё вдруг стало тёплым. Девочка увидела Кая и бросилась к нему.

Герда. Мой бедный Кай! Неужели я нашла тебя?

Оле Лукойе. Но Кай оставался такой же холодный и не обращал на Герду внимания.

Кай. Не мешай мне. Я занят.

Оле Лукойе. Герда заплакала. Слеза попала на грудь Кая, проникла в сердце, и ледяная корка на нём тут же растаяла. Мальчик взглянул на Герду и заплакал, а вместе со слезами из глаза выпал осколок зеркала.

Кай. Моя милая Герда! Что со мной произошло? Почему я здесь, среди этих холодных льдин?

Оле Лукойе. Они обнялись, и вместе смеялись и

плакали от счастья. Они вместе сложили слово «ВЕЧНОСТЬ».

Кай. Теперь я свободен! Ведь она обещала подарить мне весь мир, если я сложу это слово.

Оле Лукойе. И Снежная королева стала бессильной против них. Счастливые дети вернулись домой и больше не расставались.

Ведущий (учитель). Любовь — прекрасная, великая, могущественная, исцеляющая. Она может творить настоящие чудеса.

(Звучит песня «Мы вам честно сказать должны»)

Ведущий (учитель). Вот и в одном романе Марка Твена повествуется о любви к единственному человеку.

(Сцена на английском языке из рассказа Марка Твена «Приключения Тома Сойера»)

Ведущий (учитель). Любовь — великое чувство. В сердце каждого из нас живёт любовь к своим родителям.

1-й ученик.

Люблю тебя, мама, — за что я не знаю,
Наверно, за то, что дышу и мечтаю

2-й ученик.

И радуюсь солнцу, и светлому дню —
За это тебя я, родная, люблю

3-й ученик.

За небо, за ветер, за воздух вокруг,
Люблю тебя, мама. Ты лучший мой друг.

4-й ученик.

Ни усталости не зная, ни покоя
каждый час,
День и ночь родная мама всё
тревожится о нас.

5-й ученик.

Сколько ночек не спалось ей,
если мы болели вдруг.
Сколько плакать довелось ей
в комнатухе среди тьмы.

6-й ученик.

Кто кручинится, когда мы опечалены
подчас?
Сколько радости у мамы,
если кто-то хвалит нас.

7-й ученик.

Сколько мук ей было с нами,
и наград не надо ей,
Об одном мечтают мамы —
о любви своих детей.

8-й ученик.

Воспеваю то, что вечно ново
И хотя совсем не гимн пою
Но в душе родившееся слово
Обретает музыку свою...

9-й ученик.

Слово это — зов и заклинанье

В этом слове — сущего душа
Это искра первого сознания,
Первая улыбка малыша.

10-й ученик.

Слово это сразу не обманет
В нём сокрыто жизни существо,
В нём исток всего
Ему конца нет.
Встаньте... Я произношу его:
МАМА.

(Звучит песня «Здравствуйте, здравствуйте, мамы планеты Земля...»)

(Сценка «Мама, дочка, бабушка»)

Ведущий. Танюша под вечер с гулянья пришла и куклу спросила:

Таня.

Как, дочка, дела?
Опять ты залезла под стол, непоседа,
опять просидела весь день без обеда?
С этими дочками — просто беда,
Скоро ты будешь, как спичка, худа!
Иди-ка обедать, вертушка,
Сегодня к обеду ватрушка.

Ведущий. Танюшина мама с работы пришла и Таню спросила:

Мама.

Как дочка дела?
Опять заигралась, наверно, в саду,
опять ухитрилась забыть про еду?
«Обедать» — кричала бабуля сто раз,
А ты отвечала: «Сейчас! Да. Сейчас!»
С этими дочками — просто беда
Скоро ты будешь, как спичка, худа!
Иди-ка обедать, вертушка,
Сегодня к обеду ватрушка.

Ведущий. Тут бабушка, мамина мама, пришла и маму спросила.

Бабушка.

Как дочка дела?
Наверно, в больнице за целые сутки
опять для еды не нашла ни минутки.
А вечером сунула в рот сухой бутерброд.
Нельзя же сидеть весь день без обеда
Уж доктором стала, а всё непоседа.
С этими дочками — просто беда
Скоро ты будешь, как спичка, худа!
Иди-ка обедать, вертушка,
Сегодня к обеду ватрушка.

Ведущий.

Три мамы в столовой сидят.
Три мамы на дочек глядят.
Что с дочками делать упрямыми?
Все. Ох! Как не просто быть мамами.

(Звучит песня на английском языке)

1-й ученик.

Сорвала я в поле
Цветик голубой,

Принесу в подарок
Маме дорогой.
Я его на платъе
Маме приколю
Больше всех на свете
Маму я люблю.

2-й ученик.

Мама, очень-очень я тебя люблю.
Так люблю, что ночью в темноте не сплю.
Вглядываюсь в темень, зорьку тороплю.
Я тебя всё время, мамочка, люблю.
Вот и солнце встало,
Вот уже рассвет.
Никого на свете,
Лучше мамы нет.

(Звучит песня на английском языке)

Ведущий (учитель). Любовь — это чувство верности своей Родине, стремление защищать её от врагов, своими делами служить её истинным интересам — это великое и прекрасное чувство.

Защитникам нашей Родины, нашим папам, мы посвящаем эту песню.

(Звучит песня «Папа может...»)

Ведущий (учитель). Мы живём в прекрасной стране — Украине. Здесь мы родились, сделали свои первые шаги, пошли в школу, встретились с друзьями, узнали много интересного. Всё это наполняет наши сердца любовью к Родине, любовью к Украине.

1-й ученик.

«Родина», — мы говорим, волнуясь,
Даль без края видим перед собой,

2-й ученик.

Это наше детство, наша юность.
Это всё, что мы зовём судьбой.

3-й ученик.

Родина! Отечество святое!
Перелески. Рощи. Берега.

4-й ученик.

Поле, от пшеницы золотое,
Голубые от луны стога...

5-й ученик.

Когда я вдруг подсолнух вижу
В каком-то северном саду,
То подойду к нему поближе
И с ним беседу заведу.
Он мне головкою кивает
На сильных северных ветрах,
И в Украину приглашает,
Ему-то в путь нельзя никак!
Мне кажется: не вслед за солнцем
Он кружится на стебельке
Он к Украине повернётся
В своём далёком далеке.

Марианна Сотникова.

(Звучит песня об Украине)

Ведущий (учитель).

Без глаз и без ума,
Любовь летит, не ведая сама,
Куда и как. Она, точь-в-точь как дети,
Легко попасть в свои же может сети.
Равно других способна обмануть
Любовь всегда.

В. Шекспир.

1-й ученик.

Верь в великую силу любви
Свято верь в её крест побеждающий,
В её свет лучезарный, спасающий
Мир, погрязший в крови...
Верь в великую силу любви!

2-й ученик. Сколько необъятного в этом смысле!

3-й ученик. Какой океан в одной слезе!

4-й ученик. Какое небо в одном взгляде!

5-й ученик. Какая буря в одном вздохе!

6-ой ученик. Какая молния в одном прикосновении!

7-й ученик. Какая вечность в одном мгновении!

Ведущий (учитель). МИР! СОЛНЦЕ!
МАМА! ЛЮБОВЬ! — эти слова наполняют
наши сердца. Пусть вечно они живут.

(Звучит песня «Пусть всегда будет солнце»)

УДК 371.384:37016

Т. Б. СОЛОВЬЕВА,
зав. библиотекой ООШ № 16, г. Измаил

МАМА, ПАПА, Я — ЧИТАЮЩАЯ СЕМЬЯ (БИБЛИОТЕЧНЫЙ КОНКУРС ДЛЯ УЧАЩИХСЯ 3–4-Х КЛАССОВ И ИХ РОДИТЕЛЕЙ)

Воспитание и развитие личности ребенка, обогащенной знаниями о природе и человеке, происходит именно в семье. И без чтения здесь не обойтись. Роль семьи в воспитании бережного отношения к книге, интереса к чтению чрезвычайно велика. Если чтение стало образом жизни взрослых членов семьи, ребенок это воспринимает и запоминает. Впечатления, полученные в собственной семье, остаются на всю жизнь неким масштабом для сравнения, для оценки и реализуются уже в собственной семье.

Цель. Способствовать возрождению традиции семейного чтения: организация семейного общения и совместного досуга детей и родителей, их информационное просвещение.

Задачи:

- изучать читательскую ситуацию в семьях, круг детского чтения;
- привлекать детей и родителей к чтению;
- развивать у детей творческие способности;
- оказывать семье информационную помощь;
- определить самую читающую семью.

Предварительная работа. Разработка положения о конкурсе «Мама, папа, я — читающая семья»: цель, задачи, форма проведения — литературная викторина.

Оформление. Иллюстрации к литературным произведениям, фамилии художников, презентация с портретами писателей и к конкурсу «Угадай сказку», листочки с заданиями,

ручки, пластилин, пластинки, стеки, досточки, подарки.

Ход мероприятия. Мероприятие проводится в школьной библиотеке. За столиками располагаются семьи — участницы викторины.

Библиотекарь. Добрый вечер, уважаемые гости! Спасибо вам за то, что вы нашли время и пришли на эту встречу. Сегодня мы поведем разговор о книге, ее ценности для каждого человека, а также познакомимся с самыми читающими семьями вашего класса.

Выходит мальчик, читает стихотворение.

Когда мне книжечку читает мама,
Совсем не то, что сам себе читаю.
Хотя я буквы все прекрасно знаю,
И «Айболита» сам уже прочел.
Но если мама с книжкой сядет рядом,
Как эту книжку слушать интересно!
Как будто в рубке капитан отважный,
Который не боится злых пиратов,
Как раз и есть я сам!
Или хожу в дозор я на границе,
Или в ракете направляюсь к Солнцу,
И космонавт бесстрашный — тоже я.
Прошу тебя, ты почитай мне, мама,
Сегодня я как будто стану птицей
И бедную Дюймовочку спасу!

(И. Токмакова)

Библиотекарь. Бесспорно, книга играет очень большую роль в воспитании детей. А. М. Горький писал: «Я, вероятно, не сумею передать достаточно ярко и убедительно, как велико было мое изумление, когда я почувствовал, что почти каждая книга как бы открывает

передо мною окно в новый неведомый мир». Эти слова писателя точно отражают желание всех взрослых подобрать такие книги, чтобы они открыли ребятам прекрасный мир, ответили на все детские «почему».

А сейчас давайте познакомимся с нашими семьями-участницами, которые подготовили к конкурсу самодельные книжки на тему «Презентация моей читающей семьи».

Семьи рассказывают, какие книги они любят читать, какая у них есть домашняя библиотека и т. д.

Библиотекарь. Спасибо за ваши выступления. Я очень рада, что родители понимают, как важно приобщать ребенка к чтению.

А сейчас **первый конкурс.**

Люди придумали очень много пословиц о книге и чтении. Вспомните и назовите их (*примеры пословиц* — «Книга подобна воде — дорожку пробьет везде», «Золото добывают из земли, а знания — из книги», «Книгу читаешь — на крыльях летаешь», «Книга в счастье украшает, а в несчастье утешает», «Испокон века книга растит человека», «Прочел новую книгу — встретился с другом», «Ум без книги, как птица без крыльев», «Хлеб питает тело, а книга — разум» и др.)

Конкурс № 2. «Писатели и поэты».

— У каждой книги есть свой автор. Сейчас вам будут представлены портреты писателей и поэтов, а вам нужно будет назвать их фамилии.

Демонстрируются слайды с портретами писателей. Библиотекарь дает краткую информацию о писателе (см. Приложение), зачитываются подкаски, после ответов открывается имя писателя. (*С. Я. Маршак, С. В. Михалков, П. П. Бажов, Б. Житков, А. С. Пушкин, Н. Н. Носов, К. И. Чуковский, И. А. Крылов, Г. Х. Андерсен*)

Конкурс № 3. «Отгадай художника».

— Всем известно, что дети любят книги с яркими картинками, которые называются иллюстрациями. Сейчас вам будут представлены иллюстрации, выполненные разными художниками и фамилии этих художников. Ваша задача — правильно подобрать иллюстрации к соответствующей фамилии художника.

Демонстрируются слайды с работами художников. Библиотекарь дает краткую информацию о художнике (см. Приложение), после ответов открывается имя художника. (*М. Врубель, В. Васнецов, И. Билибин, Е. Чарушин*)

Конкурс № 4. Литературная викторина для детей и родителей.

Вопросы для детей (родители помогают).

— Что купила разбогатевшая муха на базаре? (*Самовар*)

— Как звали самого умного поросенка из сказки Сергея Михалкова? (*Наф-Наф*)

— Кто поранил Барбоса из сказки «Доктор Айболит»? (*Курица*)

— Чем ловил рыбу Волк в русской народной сказке «Волк и лиса»? (*Хвостом*)

— Какую фразу повторяет Кот Леопольд, желая помириться с мышами? (*«Ребята, давайте жить дружно!»*)

— Сколько работников вытаскивали репку? (*Шесть*)

— Чей дом бежала заливать курица с ведром? (*Кошкин дом*)

— Где укрывались девочка с братцем, спасаясь от гусей-лебедей? (*На берегу речки, под яблоней, в печке*)

— Как звали девочку, вступившую в борьбу со Снежной королевой? (*Герда*)

— Что болело у бегемотиков? (*Животики*)

— Какой литературный герой отличался небывалым ростом и работал милиционером? (*Дядя Степа*)

— Кем был Мойдодыр? (*Умывальников начальник и мочалок командир*)

Вопросы для родителей.

— Название какого изделия из камня стало заглавием сборника сказов Павла Бажова? (*Малахитовая шкатулка*)

— Как звали двух братьев — собирателей сказок родом из Германии? (*Братья Grimm*)

— Какому автору принадлежат строки:

«А вы друзья, как не садитесь,

Все в музыканты не годитесь» (*Крылов*)

— Какой месяц был самый молодой в сказке «Двенадцать месяцев»? (*Январь*)

— В чем была сила Черномора? (*В бороде*)

— Какое слово в замке у Снежной королевы собирал Кай? (*«Вечность»*)

— На сколько лет заснула спящая красавица? (*На 100 лет*)

— В «Трех толстяках» кукла наследника Тутти умела петь? (*Нет*)

— Что потерял Питер Пен? (*Свою тень*)

— Косточкой какой ягоды Мюнхгаузен выстрелил в оленя? (*Вишни*)

— На сколько перевел часы принц в сказке «Золушка»? (*На час назад*)

— Сколько шелчков проиграл поп в сказке Пушкина? (*Три*)

Конкурс № 5. «Волшебное средство» и «Путаница».

Родителям раздаются листочки с заданием написать, какое волшебное средство было у героев сказок; исправить ошибки в стихотворениях.

Волшебное средство:

— у Буратино (*золотой ключик*)

— у девочки Жени из сказки Катаева (*цветик-семицветик*)

— у Оле-Лукойе (*зонтик со снами*)

— у солдата из сказки Андерсена (*огниво*)

Путаница:

— Наша Маша громко плачет:

Уронила в речку мячик. (*Таня*)

— Идет медведь, качается,

Вздыхает на ходу:

«Ох, доска кончается,
Сейчас я упаду». (*Бычок*)

- Жил старик со своею женою
У самого синего моря. (*Старухой*)
- Плутовка к дереву
На цыпочках подходит.
Вертит хвостом,
С лягушки глаз не сводит... (*Вороны*)

Конкурс № 6. «Угадай сказку».

В презентации представлены предметы, герои, по которым дети и родители должны догадаться, что это за сказка:

- Кролик, розы, Чешырский кот, девочка — «Приключения Алисы в стране чудес».
- Стая уток, облака, лягушка, пруттик — «Лягушка-путешественница».
- Пчела, воздушный шарик, поросенок, горшочек с медом, дуб — «Винни Пух и все-все...».
- Цветок в горшке, ласточка, принц-эльф, мышь, жаба — «Дюймовочка».

Заключительный конкурс «Творческий»

Библиотекарь. Молодцы, вы продемонстрировали хорошее знание детских литературных произведений. А в заключение нашей встречи предлагаю творческое задание: на столах лежат пластинки и пластилин. Ваша задача: вылепить на пластинке вашего любимого литературного героя. Успехов в работе!

В конце конкурса жюри подводит итоги, каждая семья получает небольшой памятный подарок.

ПОЛОЖЕНИЕ о конкурсе «Мама, папа, я — читающая семья»

Актуальность. Именно в семье происходит формирование личности ребенка. И без чтения здесь не обойтись. Роль семьи в воспитании бережного отношения к книге, интереса к чтению чрезвычайно велика. Если чтение стало образом жизни взрослых членов семьи, ребенок это воспринимает и запоминает. Впечатления, полученные в собственной семье, остаются на всю жизнь неким масштабом для сравнения, для оценки и реализуются уже в собственной семье.

Цель. Способствовать возрождению традиции семейного чтения: организация семейного общения и совместного досуга детей и родителей, их информационное просвещение.

Задачи:

- изучение читательской ситуации в семьях, круга детского чтения;
- расширение социального партнерства в работе по развитию детей; привлечение детей и родителей к чтению;
- развитие у детей творческих способностей;
- оказание семье информационной помощи;
- определение самой читающей семьи.

Семьям необходимо подготовить домашнее задание, которое они представят на конкурсе.

Конкурс проводится в виде литературной викторины и оценивается членами жюри.

- Домашнее задание — 10 б.
- Пословицы и поговорки — 2 б.
- Писатели и поэты — 5 б.
- Отгадай художника — 3 б.
- Литературная викторина — 1 б.
- Волшебное средство — 1 б.
- Угадай сказку — 3 б.
- Творческий — 2 б.

Домашнее задание

Необходимо изготовить самодельную книжку с тематикой «Презентация самой читающей семьи».

Текст книги должен содержать:

- краткую информационную справку о семье;
- описание своей домашней библиотеки (взрослой и детской), ее фотографии;
- перечень книг, которые любят читать в вашей семье;
- интересные фотографии членов семьи за чтением.

Дополнительно в книге могут быть представлены:

- рисунки детей к любимым литературным произведениям;
- стихи, сказки, рассказы детей и взрослых собственного сочинения.

Книга должна быть оформлена на листах формата А-4, иметь не менее 10 листов, обложку или переплет (самодельный).

Критерии оценок:

- 1) за эстетичность оформления книги;
- 2) за сложность в ее изготовлении (из чего и как сделана книга);
- 3) за творческие идеи;
- 4) за содержание книги.

Приложение

НИКОЛАЙ НОСОВ. После окончания школы-семилетки работал на бетонном заводе. В 19 лет он поступил в Киевский художественный институт. В годы Великой Отечественной войны за серию военно-технических картин режиссер был награжден боевым орденом Красной Звезды.

Литературный дебют Николая Носова состоялся в 1938 году после публикации в детском журнале «Мурзилка» одного из рассказов, которые он придумывал для сына. Известность детскому писателю принесла повесть «Витя Малеев в школе и дома», вышедшая в 1951 году и удостоенная в 1952 году Государственной премии СССР. В 1955 году по повести был снят кинофильм «Два друга».

Популярностью пользовались его повести «Веселая семейка» и «Дневник Кости Синицына».

И по сей день огромным успехом у юных читателей пользуется трилогия о коротышках. Первая книга увидела свет в 1954 году, а последняя — в 1964 году. По этим сказочным

повестям поставлено несколько анимационных фильмов. **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов). Помимо литературной деятельности — а перу Николая Носова принадлежат «Повесть о моем друге Игоре», пьесы, множество рассказов, — писатель принимал участие в создании киносценариев, по которым, в частности, были поставлены фильмы «Приключения Толи Клюквина» и «Фантазеры».

БОРИС ЖИТКОВ. Этот писатель прожил пятьдесят шесть лет. И жизнь его как бы делится на два этапа: до и после. До 42 лет. И после 42-х. Ибо только тогда, когда ему шел сорок второй год, он стал писателем.

«Штурман дальнего плавания, повывавший половину стран земного шара, инженер-кораблестроитель, изобретатель, настоящий «мастер на все руки», бескорыстный друг всех труженников, человек всесторонних знаний, огромного жизненного опыта и к тому же одаренный изумительным даром рассказчика — большим талантом художника, — что же удивительного в том, что такой человек в конце концов берется за перо и, взявшись за него, сразу же создает беспримерные в мировой литературе книжки». В. Бианки.

И лишь в 43 года была написана первая морская новелла.

Осенью 1923 года, когда Б. Житков приехал в Петроград и навестил своего школьного друга Чуковского, он поведал ему, что не может найти работу. И когда уже собирался уходить, Корней Иванович сказал: «Слушай, Борис, а почему бы тебе не стать литератором? Попробуй, опиши приключения, о которых ты сейчас говорил, и, право, выйдет неплохая книжка!» **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Этот писатель стремительно вошел в литературу. Сбылось предсказание Корнея Чуковского: «вспомнишь мое слово — будешь нарасхват».

САМУИЛ ЯКОВЛЕВИЧ МАРШАК. Его стихи, пожалуй, самыми первыми приходят в нашу жизнь.

«Мой веселый звонкий мяч, ты куда пустился вскачь?». Мы слышали эти строки, когда мама нашептывала их, склонившись над нашей коляской.

Его имя входит в нашу жизнь с самого раннего детства. Не одно поколение воспитывалось на творчестве известного поэта, переводчика, журналиста. Он очень рано начал писать, без чьей-либо помощи пробивал себе дорогу в литературе.

Печататься начал в 1907 году в альманахах, а позднее в журнале «Сатирикон».

В детскую же литературу пришел позже — после революции.

Он был большим другом детей. Его перу принадлежат многочисленные произведения

(«Пожар», «Почта», «Круглый год», «Война с Днепром», «Как печатали Вашу книгу»), сатирический памфлет «Мистер Твистер», поэма «Рассказ о неизвестном герое», ряд произведений на военные и политические темы («Почта военная», «Быль-небылица» и др.), знаменитые детские сказки («Двенадцать месяцев», «Горя бояться — счастья не видать», «Умные вещи» и др.). **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Его книги переведены на многие языки мира. Они любимы читателями всех возрастов наверно потому, что в ненавязчивой форме указывают нам на наши ошибки, учат правильно относиться к людям, содержат в себе глубокую мораль и самое интересное то, что мы воспринимаем произведения Самуила Яковлевича Маршака практически одинаково и в пять лет, и в пятнадцать.

ГАНС ХРИСТИАН АНДЕРСЕН. Датский сказочник, романист, поэт и драматург. Родился 2 апреля 1805 года в небольшом провинциальном городке Оденсе в семье сапожника. Влечение к творчеству привело его в 1819 году в столицу, где он, живя впроголодь, смог закончить школу и университет.

В 1822 году напечатана пьеса «Солнце эльфов». В 1826—1827 годах выходят первые печатные стихотворения Андерсена, а в 1829 году он достаточно удачно испытывает себя в жанре дорожной заметки. Но мировое признание ему принесли сказки.

Ранние сказки Андерсена — это, как правило, литературная переработка народных сказок, которые он сам слышал в детстве («Огниво», «Маленький Клаус и Большая Клаус», «Принцесса на горошине», «Дикие лебеди», «Свинопас» и др.).

Сюжет «Нового наряда короля» был заимствован из испанского источника.

А вот «Дюймовочка», «Русалочка», «Калоша счастья», «Ромашка», «Стойкий оловянный солдатик», «Оле Лукойе», хотя и несколько связанные с фольклором, все же являются авторскими произведениями. **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Сказки Андерсена вышли за пределы своего времени, стали постоянными спутниками человечества через виденье датским сказочником вечного содержания любого человека: короля, королевы, принцессы или крестьянина. Символом творчества Андерсена считается Русалочка, героиня одноименной сказки (ей даже в Дании установлен памятник).

ИВАН АНДРЕЕВИЧ КРЫЛОВ. Русский писатель, баснописец, академик Петербургской Академии наук (1841). Издавал сатирические журналы «Почта духов» (1789) и др. Писал трагедии и комедии, оперные либретто. Создал более 200 басен, проникнутых демократическим духом, отличающихся сатирической остро-

той, ярким и метким языком. В них обличались общественные и человеческие пороки. Н. В. Гоголь назвал эти басни «...книгой мудрости самого народа».

Искромётный баснописец был и в жизни весельчаком и шутником. С самого детства он носил клеймо увальня и тюфяка, который не может пройти по дому, не нанеся какого-либо ущерба. Поэтому он садился в кресло и с видом умудренного сфинкса взирал на окружающих... или просто дремал.

Образование будущий баснописец получил скудное, но, обладая исключительными способностями, читая много с самого детства, настойчиво и упорно занимаясь самообразованием, стал одним из самых просвещённых людей своего времени.

Именно басня стала тем жанром, в котором его талант проявился необычайно выразительно и ярко. Девять книг, включающих более 200 басен, составляют его басенное наследие. **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

В 1812 стал библиотекарем только что открывшейся Публичной библиотеки, где прослужил 30 лет, выйдя в отставку в 1841. Крылов не только оказался хорошим собирателем книг, число которых при нём сильно возросло, но и много работал над составлением библиографических указателей и славяно-русского словаря.

АЛЕКСАНДР СЕРГЕЕВИЧ ПУШКИН. Великий русский поэт родился в Москве. В его семье все увлекались прозой, поэзией, музыкой. В доме имела богатая библиотека, поэтому нет ничего странного в том, что мальчик к одиннадцати годам удивлял взрослых своей начитанностью.

Уже будучи известным поэтом, вынужден был два года провести в псковском имении отца — Михайловском. И там он долгие зимние вечера проводил со своей няней, не переставая восхищаться: «Что за прелесть эти сказки! Каждая есть поэма!».

Все, что запало в душу поэта, стало дополнительным источником для его творчества. В его сказках отразился богатейший опыт народа, его мудрость, его фантазия. А главное, в его трактовке заново зазвучал во всей красе самобытный народный язык.

На нашей земле множество мест связано с его именем. Мы зовём их священными. В этом высшее признание поэта. **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Михайловское, Пушкинские Горы (бывший Святогорский монастырь), село Болдино Нижегородской губернии (Горьковская область), и, конечно, памятник в Москве, у которого влюблённые назначают свидания...

ПАВЕЛ ПЕТРОВИЧ БАЖОВ. «Колдун уральский бородатый», — сказал о нём Демьян

Бедный. В самом деле, даже фамилия Бажов происходит от местного слова «бажить», то есть ворожить, предвещать.

«У Бажова и прозвище уличное было — Колдунков, и один из многих литературных псевдонимов — Колдунков Егорша. А без бороды — что за колдун?» — вспоминает друг П. Бажова Евгений Пермяк.

«Работа — она штука долговечная, человек умрёт, а дело его останется» (П. П. Бажов).

Свою автобиографию писатель разместил на трёх страницах, но о его жизни написаны десятки книг.

Родился 27 января 1879 г. в Пермской области. С 1899 по 1917 год был учителем русского языка. Много сил отдавал работе в области народного образования, строительству школ и библиотек, устройству народных домов.

Его перу принадлежит несколько историко-документальных книг, главным образом посвящённых Уралу. Первая книга Бажова — «Уральские были» вышла в Екатеринбурге в 1924 г.

Уральские сказы и легенды бережно передавались в рабочих семьях из поколения в поколение. Изучая труд камнерезов и гранильщиков, сталеваров, литейщиков и оружейников, писатель беседовал с ними о тайнах ремесла и вёл записи. Так накапливался запас живых наблюдений, который позднее стал основой всего творчества писателя.

Павел Петрович Бажов своими сказами открыл миру уральский быт, легенды и язык народа. В его сказах жизнь и работа уральских мастеров переплетаются с вымышленными и фантастическими героями: Хозяйкой Медной горы, Полозом, Огневушкой-поскакушкой... **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Каждый из нас может открыть для себя «Малахитовую шкатулку», «достать» понравившийся сказ и полюбоваться мастерством уральского сказочника Павла Петровича Бажова.

КОРНЕЙ ИВАНОВИЧ ЧУКОВСКИЙ (Николай Иванович Корнейчуков) (1882—1969). Родился в Петербурге, в 1882 году в бедной семье. Своё детство он провёл в Одессе и Николаеве. В одесской гимназии он познакомился и подружился с Борисом Житковым, в будущем также знаменитым детским писателем. Чуковский часто ходил в дом к Житкову, где пользовался богатой библиотекой, собранной родителями Бориса.

В 1903 году Корней Иванович отправился в Петербург с твердым намерением стать писателем. Работал корреспондентом газеты «Одесские новости», был командирован в Лондон, где совершенствовал свой английский, познакомился с известными писателями, в числе которых были Артур Конан-Дойль и Герберт Уэллс.

В 1904 году Чуковский вернулся в Россию и стал литературным критиком.

И ничто, казалось, не предвещало, что Чуковский станет детским писателем. Помог случай. Возвращаясь в Петербург с заболевшим сыном, Чуковский под стук колес поезда рассказывал ему сказку про крокодила. Ребенок очень внимательно слушал. Прошло несколько дней, все забыли о том эпизоде, а сын запомнил все, сказанное тогда отцом. Так родилась сказка «Крокодил», опубликованная в 1917 году. С тех пор Чуковский стал любимым детским писателем.

Тогда же он стал обращать внимание на речь и фразы маленьких детей и записывать их. Такие записи он вел до конца своей жизни. Из них родилась известная книга «От двух до пяти», которая впервые была напечатана в 1928 году. **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Яркие, необычные образы, четкая рифма, строгий ритм делали стихотворения Чуковского быстро запоминающимися. За «Крокодилом» стали появляться все новые и новые стихотворения: «Мойдодыр» (1923), «Тараканище» (1923), «Муха-цокотуха» (1924, под названием «Мухина свадьба»), «Бармалей» (1925), «Федорино горе» (1926), «Телефон» (1926), «Айболит» (1929, под названием «Приключения Айболита»).

Он не ограничивается только собственными сочинениями, а переводит для детей лучшие произведения мировой литературы: Киплинга, Дефо, Распэ Уитмена и др., а также библейские сюжеты и греческие мифы. Его книги иллюстрировали лучшие художники того времени, что делало их еще более привлекательными.

СЕРГЕЙ МИХАЛКОВ. Успешно работал практически во всех литературных жанрах: поэзия, проза, драматургия, критика, публицистика, сценарии фильмов и мультфильмов. Поэт стал признанным классиком детской поэзии.

Многие строки из его детских стихов разошлись на пословицы и поговорки, как некогда было с «Горем от ума»: уже и не очень помнится, кто сказал, например, «Непра... / Я не ве... («Фома»), «Ах ты, моя душечка, / Белая подушечка!» («Подушечка»), «Нельзя воспитывать щенков / Посредством крика и пинков» («Важный совет»), «Вы, товарищ, сядьте на пол, / Вам, товарищ, всё равно» («Дядя Степа»). **Итак, перед нами...** (ответы конкурсантов)

Его перу принадлежит более 200 басен, последняя из которых, «Мудрый совет», написана в 2002 году. Самые известные басни — «Шутка», «Ромашка и Роза», «Собака и Осел», «Медвежий мед», «Клятва Гиппократ», «Ученый Кот», «Орлы и воробьи» и другие — прочно вошли в репертуар мастеров художественного слова нескольких поколений и с течением времени нисколько не устарели.

ЛЕВ И ЯРЛЫК

Проснулся Лев и в гневе стал метаться,
Нарушил тишину свирепый, грозный рык —
Какой-то зверь решил над Львом поиздеваться:
На Львиный хвост он прицепил ярлык.

Написано: «Осел», есть номер с дробью, дата,
И круглая печать, и рядом подпись чья-то...

Лев вышел из себя: как быть? С чего начать?
Сорвать ярлык с хвоста?! А номер?! А печать?!

Еще придется отвечать!

Решив от ярлыка избавиться законно,

На сборище зверей сердитый Лев пришел.

«Я Лев или не Лев?» — спросил он раздраженно.

«Фактически вы Лев! — Шакал сказал резонно. —

Но юридически, мы видим, вы Осел!»

«Какой же я Осел, когда не ем я сена?!

Я Лев или не Лев? Спросите Кенгуру!»

«Да! — Кенгуру в ответ. — В вас внешне,

несомненно,

Есть что-то львиное, а что — не разберу!..»

«Осел! Что ж ты молчишь?! —

Лев прорычал в смятенье.

Пожо ли я на тех, кто спать уходит в хлев?!»

Осел задумался и высказал сужденье:

«Еще ты не Осел, но ты уже не Лев!..»

Напрасно Лев просил и унижался,

От Волка требовал, Шакалу объяснял...

Он без сочувствия, конечно, не остался,

Но ярлыка никто с него не снял.

Лев потерял свой вид, стал чахнуть понемногу,

То этим, то другим стал уступать дорогу,

И как-то на заре из логовища Льва

Вдруг донеслось протяжное: «И-аа!»

Мораль у басни такова:

Иной ярлык сильнее Льва

ВИКТОР МИХАЙЛОВИЧ ВАСНЕЦОВ (1848—1926). Русский художник, прославившийся изображениями исторических фольклорных сцен.

Родился Васнецов 3 мая 1848 года в небольшом селе Вятской губернии в семье священника. Образование получил в Вятской духовной семинарии. А вот художественный стиль усовершенствовал во время обучения в Петербургской школе художеств. Завершающим моментом обучения было окончание Академии художеств в 1873 году.

Его картины впервые были представлены на выставке в 1869 г., еще во время обучения. Затем Васнецов сотрудничал с товариществом передвижных выставок. Через некоторое время в своем творчестве перешел к направлению более близкому к модерну.

Основными сюжетами картин Васнецова были сказки, бытовые ситуации, а затем исторические, былинные, религиозные мотивы. «Аленушка», «Богатыри», «Иван Царевич на сером волке» являются ярчайшими представителями данного направления в творчестве художника. **Итак, перед нами картины...** (ответы конкурсантов)

В 1893 году Васнецов стал членом Академии художеств, а после 1905 — Союза русского народа. В России функционируют 4 музея, посвященных художнику. Музей Васнецова расположен в Москве, также в Санкт-Петербурге, Кирове, селе Рябово Кировской области.

МИХАИЛ ВРУБЕЛЬ. В 1874 году окончил Ришельевскую классическую гимназию в Одессе. После гимназии 18-летний Врубель поступил на юридический факультет Санкт-Петербургского университета. Но его интересы были за университетскими стенами. Он посещал в Академии художеств вечерний класс П. П. Чистякова, который учил Василия Поленова и Валентина Серова, Репина и Сурикова, Виктора Васнецова. От университетских лет сохранились его иллюстрации к произведениям Тургенева и Толстого, и среди них — знаменитая сцена свидания Анны Карениной с сыном.

В 1879 году в возрасте 23 лет окончил университет с золотой медалью. После этого отбыл воинскую повинность, получив чин бомбардира запаса. Непродолжительное время работал в Главном военно-судном управлении. Осенью 1880 года был зачислен вольнослушателем в Императорскую Академию художеств, где занимался опять же в классе Павла Чистякова. Он сразу начал выделяться среди других студентов необычностью стиля и оригинальным взглядом на классические сюжеты. Во многом был новатором для своего времени. Художник порывает с академическими принципами изобразительного искусства XIX века: непереносимое изображение движения и присутствие интриги. Теперь молчание и тайна — полноправные персонажи в изобразительном искусстве. Любовь и смерть — любимые темы художника, которые открываются зрителю под разными символами. *Итак, перед нами картины... (ответы конкурсантов)*

Русская тема у художника нашла ёмкое отображение в таких работах, как «Богатырь» (1898), «Князь Гвидон и Царевна-Лебедь» (1890), «Микула Селянинович» (1895—1896) и хрестоматийная «Царевна-Лебедь» (1900).

ИВАН БИЛИБИН. В творчестве этого художника отразились два, на первый взгляд не связанные между собой, явления отечественной художественной культуры конца XIX — начала XX века: увлечение национальной стариной и развитие книжной графики как специфического вида искусства.

Издания народных сказок и поэм Пушкина, иллюстрированные и оформленные В. М. Васнецовым, Е. Д. Поленовой и С. В. Малютиным, дали толчок развитию книжного искусства в России. Однако сами эти художники не разработали последовательных принципов, определенной школы оформления книги. Их живописные акварели и гуаши многое теряли в печати. Для достижения целостности книги необходимо было особое искусство, искусство книжной графики.

Ориентируясь на традиции древнерусского и народного искусства, художник разработал логически последовательную систему графических приемов, которая составляла основу основ всего его творчества. *Итак, перед нами картины... (ответы конкурсантов).*

Эта графическая система, а также присущее Билибину своеобразие трактовки былинных и сказочных образов дали возможность говорить об особом билибинском стиле.

ЕВГЕНИЙ ЧАРУШИН. Его влекло многое: музыка и поэзия, театр и живопись. А за постоляную страсть к изобретательству друзья наградили молодого художника прозвищем «Евгеша-изобретатель».

Вместе с этими друзьями «Евгеша» отправлялся в необыкновенные экзотические путешествия по Алтаю или просто на охоту в недалекие леса, на рыбалку. И, конечно, рисовал. Одну его работу приобрела даже Третьяковская галерея.

В 1928 г. выходит первая книга с его иллюстрациями (рассказ В. Бианки «Мурзук»). За ней последовал ряд других, среди которых были две собственные книжки-картинки «Вольные птицы» и «Разные звери». *Итак, перед нами картины... (ответы конкурсантов)*

Его первой собственной книжкой со словами стал рассказ «Щур» (1930). Чарушин стремился «понимать животное — понимать его движения и мимику». И передавать это в рисунке и слове. В его рассказах нет сказочного вымысла. Животные не делают того, что им не свойственно. Но книги от этого не становятся менее интересными.

Е. А. БУХНИЕВА,

канд. пед. наук, ст. препод. кафедры музыкального и изобразительного искусства
Измайльского государственного гуманитарного университета

ВЗАИМОСВЯЗЬ МУЗЫКАЛЬНОЙ И ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В СИСТЕМЕ ЭСТЕТИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ ПОДРОСТКОВ

В статье освещается проблема формирования как эстетической, так и духовной, нравственной, интеллектуальной культуры личности, опираясь при этом на взаимосвязь художественной литературы и музыки.

В основу учебной программы начальной школы по предметам эстетического цикла, с учетом требований Государственного стандарта начального общего образования, принятого в соответствии с постановлением Кабинета Министров Украины от 20.04.2011 г. № 462 (образовательная область «Искусство»), положена идея обеспечения условий для интеллектуального, социального и морального развития учащихся. В стратегическом плане этим предусматривается заложить базис формирования демократического общества, которое должно рассматривать образованность, воспитанность и культуру как человеческую ценность.

Развитие «духовной множественности нации», воспитание людей по-разному талантливых и хороших во многом зависит от содержания воспитания, т. е. от того, что воспитание предлагает ребенку в качестве предметов познания, размышления, преобразовательной деятельности, общения, переживания, преодоления, достижения.

Определение базовых компонентов содержания воспитания обуславливается требованиями, идущими от ребенка, связанными с его развитием и становлением как личности, освоения и интернационализации им общечеловеческих ценностей культуры, требованиями, связанными с закономерностями формирования поведения, его нравственных основ, идущих от педагогики.

Воспитание культуры человека осуществляется через целостное образование, которое должно быть направлено на развитие у школьников умения воспринимать, понимать и оценивать произведения искусства. Приобретение определенных знаний о художественных произведениях, положенных на музыку, приобщение к искусству «откроет уста детей» ключом волшебных звуков. Не случайно Л. Н. Толстой писал, что «Музыка есть стенография чувств», что передача чувств от одного человека к другому — это «заражение» чувствами других». Не это ли главная особенность всякого искусства вообще?

Заметим, каждый учитель испытывает некоторые трудности, когда обращается к вопросу о взаимосвязи художественной литературы и музыки. Эти трудности в значительной степени объясняются тем, что в литературе конкретизируются теоретические понятия, как правило, с малыми ссылками на примеры из музыки. Следовательно, актуальность рассматриваемой темы о взаимосвязи художественной литературы и музыки объясняется не только повышением эстетического и эмоционального уровня уроков гуманитарного направления, но и практической необходимостью методических разработок по данной проблеме.

В соответствии с поставленной целью выдвигаются определенные задачи воспитания и обучения школьников на уроках предметов гуманитарного цикла, а именно:

- 1) овладение ребенком знаниями художественно-эстетической культуры;
- 2) развитие способностей к художественно-эстетическому творчеству;
- 3) развитие эстетических и психологических качеств человека, выраженных через восприятие, чувства, оценки, вкусы и другие психические категории эстетического воспитания.

«Будущее человечества сидит сейчас за партой, оно еще очень наивно, доверчиво и чистосердечно. Оно целиком в наших взрослых руках. Какими мы сформируем их, наших детей, — такими они и будут. И не только они. Таким будет и общество через 30–40 лет, общество, построенное ими (этими подростками) по тем представлениям, которые мы у них создадим».

Эти слова Б. М. Неменского свидетельствуют о том, что школа решает, чем будут восторгаться и гордиться, чему будут радоваться, что любить и ненавидеть, а что будет презирать люди через определенное количество лет. Все это теснейшим образом связано с мировоззрением будущего общества. Однако формирование любого мировоззрения не может считаться

законченным, если не сформированы эстетические взгляды. Без эстетического отношения мировоззрение не может быть подлинно цельным, способным объективно и во всей полноте охватить действительность.

Не зря Б. М. Неменский писал: «Как невозможно себе представить человеческое общество без истории его культурного и художественного развития, точно так же невозможно представить культурного человека без развитых эстетических взглядов» [7, 29].

В последние годы усилилось внимание к проблемам теории и практики эстетического воспитания как к важнейшему средству формирования отношения к действительности, средству нравственного и умственного воспитания, т. е. как к средству формирования всесторонне развитой, духовно богатой личности.

Формировать личность и эстетическую культуру, как отмечают многие писатели, педагоги-методисты, деятели культуры (Д. Б. Кабалевский, А. С. Макаренко, Б. М. Неменский, А. Я. Савченко, В. А. Сухомлинский, Л. Н. Толстой, К. Д. Ушинский), особенно важно в наиболее благоприятном для этого младшем школьном возрасте. Ощущение красоты природы, окружающих людей, вещей порождает у ребенка особые эмоционально-психические состояния, возбуждает непосредственный интерес к жизни, обостряет любознательность, развивает мышление, память, волю и другие психические процессы.

Научить видеть прекрасное вокруг себя, в окружающей действительности призвана система эстетического воспитания. Для того, чтобы эта система воздействовала на ребенка наиболее эффективно и достигала поставленной цели, Б. М. Неменский выделил следующую ее особенность: «Система эстетического воспитания должна быть прежде всего единой, объединяющей все предметы, все внеклассные занятия, всю общественную жизнь школьника, где каждый предмет, каждый вид занятия имеет свою четкую задачу в деле формирования эстетической культуры и личности школьника в целом» [6, 17].

Но у всякой системы есть стержень, т. е. основа, на которую она опирается. Такой основой в системе эстетического воспитания мы можем считать искусство: музыку, архитектуру, скульптуру, живопись, декоративное искусство, литературу, хореографию, кино, театр и другие виды художественного творчества. Повод для этого нам дали еще Платон и Гегель. На основе их взглядов стало аксиомой, что искусство является главным содержанием эстетики как науки, и что красота есть основным эстетическим явлением [7, 6].

Искусство включает в себе большой потенциал для развития личности. Поэтому приобщая младшего школьника к богатейшему опыту человечества, накопленному в искусстве, можно воспитать высоконравственного, образован-

ного, разносторонне развитого современного человека.

Заметим, что в сфере духовной жизни, повседневного труда, общения с искусством и природой, в быту, в межличностном общении — везде прекрасное и безобразное, трагическое и комическое играют существенную роль. Однако красота доставляет наслаждение и удовольствие, стимулирует трудовую активность, делает приятными встречи с людьми, а безобразное отталкивает, трагическое учит сочувствовать, комическое помогает бороться с недостатками.

В наше время проблема развития личности, формирования ее эстетической культуры является одной из важнейших задач, стоящих перед школой. Указанная проблема достаточно полно освещена в трудах отечественных и зарубежных педагогов и психологов. Среди них Д. Н. Джола, Д. Б. Кабалевский, Б. Т. Лихачев, А. С. Макаренко, Б. М. Неменский, В. А. Сухомлинский, М. Д. Таборидзе, В. Н. Шацкая, А. Б. Щербо и др.

В их трудах вся система эстетического воспитания нацелена на общее развитие ребенка. Передовые педагоги понимали, как важно сочетать в процессе воспитания совокупность разнообразных средств и форм, пробуждающих и развивающих в школьнике правильное отношение к жизни, литературе и искусству. Поэтому в школе должно обращаться внимание не только на содержание школьных предметов, но и на факторы, оказывающие влияние на развитие личности.

Важность искусства в воспитании не вызывает сомнения, так как оно является, собственно, его сутью. Особенность искусства как средства воспитания заключается в том, что в искусстве «сгущен, сконцентрирован творческий опыт человека, духовное богатство» [2, 75].

В художественных произведениях различных видов искусства люди выражают свое эстетическое отношение к бесконечно развивающемуся миру общественной жизни и природы. «В искусстве отражается человеческий духовный мир, его чувства, вкусы, идеалы». Искусство дает огромный материал для познания жизни. «В том-то и заключается основная тайна художественного творчества, что художник, подмечая основные тенденции развития жизни, воплощает их в такие полнокровные художественные образы, которые с огромной эмоциональной силой действуют на каждого человека, заставляя его постоянно размышлять о своем месте и назначении в жизни» [7, 103]. В процессе общения ребенка с явлениями искусства накапливается масса разнообразных, в том числе и эстетических, впечатлений.

Искусство оказывает широкое и многостороннее воздействие на человека. Художник, создавая свое произведение, глубоко изучает жизнь, вместе с героями любит, ненавидит, борется, побеждает, гибнет, радуется и страдает.

Любое произведение вызывает наше ответное чувство, сопереживание, формирует духовный смысл бытия.

Б. М. Неменский так описал это явление: «И хотя сам по себе творческий процесс создания художественного произведения как будто уже совершился, каждый человек вслед за художником-творцом погружается в него всякий раз, когда воспринимает произведение искусства. Он вновь и вновь, в меру своих личных способностей, становится творцом, «художником», переживая жизнь как бы «душой автора» того или иного произведения, радуясь или восхищаясь, удивляясь или испытывая гнев, досаду, отвращение» [6, 37].

Встреча с разными видами искусства не делает человека сразу духовно богатым или эстетически развитым, но опыт эстетического переживания помнится долго, и человеку всегда хочется вновь ощутить знакомые эмоции, испытанные от встречи с прекрасным.

Названные авторы сделали в своих научных трудах правильное замечание: «Только подлинное искусство воспитывает. Но только человек с развитыми способностями может пробудиться к сотворчеству и творчеству» [2, 20]. Искусство может и не выполнить своей воспитательной роли, тогда ребенок не получит собственно художественного развития и образования, не научится видеть, чувствовать и понимать прекрасное в искусстве и жизни. Следовательно, воспитание посредством искусства должно преследовать цель — воздействие на внутренний мир ребенка, на его индивидуальное духовное богатство, которое определит дальнейшее поведение человека. Способности у детей неодинаковы, и потому каждый ребенок волен в соответствии со своими способностями предпочитать тот или иной полюбившийся ему вид искусства. Все виды искусства должны быть доступны человеку, но они могут иметь неодинаковое значение в его индивидуальной жизни. Однако полноценное воспитание невозможно без восприятия человеком и без воздействия на него всей системы искусств. В таком случае духовные силы ребенка будут развиваться более или менее равномерно» [2, 54].

В школе встреча детей с произведениями искусства происходит, в основном, на уроках предметов художественного цикла (литературы, музыки, изобразительного искусства). Эти же предметы и являются основными в системе эстетического воспитания. Они играют решающую роль в формировании у детей эстетических идеалов, эстетического отношения к действительности и искусству вообще.

В своей сущности предметы художественного цикла, именно как предметы школьного обучения, являются собирательными, обобщающими, интегрированными, комплексными. Они представляют собой сложное единство самого искусства, его теории и истории, навыков практического творчества.

В школе изучают не литературу, музыку, изобразительное искусство как таковые, а учебные предметы по искусству, решающие задачи всестороннего развития и воспитания школьников, объединяющие в себе элементы собственно искусства, науки о нем и навыки практической деятельности.

«Художественная литература — органическая часть искусства как формы общественного сознания и выражения эстетического отношения человека к действительности» [1, 100]. Она связана со всеми видами искусства, составляет основу многих из них, дала жизнь таким искусствам, как театр и кино, ее широко использует изобразительное искусство и хореография. Процесс восприятия и постижения подлинного литературного произведения доставляет читателю эстетическое наслаждение, влияет на духовный мир личности, формирование ее потребностей, мотивов поведения, способствует развитию мыслительных процессов человека, расширяет кругозор, углубляет его познание.

Другой важнейший предмет художественного цикла в школе — «Музыка». Музыка как интегрированный предмет органически вбирает в себя изучение собственно музыкальных произведений, историю, теорию музыки, а также простейшие навыки исполнительства в области пения и игры на музыкальных инструментах.

Выдающийся советский композитор и автор программы по музыке Д. Б. Кабалевский особо отмечал важность этого предмета: «Музыка — это искусство, которое обладает большой силой эмоционального воздействия на человека. Именно поэтому она может играть громадную роль в воспитании духовного мира детей и юношества» [5, 136]. Школьник выбирает для себя музыку, хоровое исполнение как искусство, элементы теории, истории музыки, музыковедение как часть искусствознания. В содержание предмета «Музыка» введено восприятие звучащей музыки и хоровое исполнение, усвоение нотной грамоты и элементов музыковедения, овладение навыками игры на простейших музыкальных инструментах и развитие способностей к музыкальной импровизации.

Известный педагог Ю. Б. Алиев пишет: «Урок музыки дает осознание радости музыкального творчества, формирует чувство причастности к прекрасному, способность наслаждаться тем нравственно-эстетическим содержанием, которое вложено композитором или народом в произведение музыки» [1, 154].

Ведущие задачи на уроках музыки отмечают Л. Г. Дмитриева и Н. М. Черноиваненко, авторы учебника «Методика музыкального воспитания в школе». Они пишут, что музыка является средством «формирования слушательской музыкальной культуры учащихся, потому что сегодняшней ученик в будущем непременно слушатель, проявляющий свои интересы и вкусы, вследствие этого от сформировавшейся слушателем музыкальной культуры зависит, будет ли

человек сам совершенствовать свой внутренний мир при общении с искусством либо нет, воспринимая только развлекательную музыку» [4, 11]. Например, при изучении сюиты норвежского композитора Э. Грига «Пер Гюнт», часть под названием «Смерть Озе», где рассказывается о матери, не дождавшейся своего сына из дальних стран, вызывает у ребенка чувство боли, жалости, сострадания к чужой беде и часто даже сопровождается очищающими детскую душу слезами. Не это ли самое главное качество музыки и педагогики?

Другие авторы отмечают, что ведущее значение должно придаваться хоровому исполнению, так как «...имеющее давние и глубокие народные традиции, хоровое пение развивает не только музыкальные способности, но и качества характера, мировоззрение, художественный вкус, эстетическое чувство» [1, 114]. Очевидно, что на уроке нужно стремиться к оптимальному сочетанию всех элементов музыкального воспитания. К примеру слушание, а позже и исполнение, хоровых произведений на слова Т. Шевченко «Реве та стогне Дніпр широкий», «Стоїть явір над водою», «Молитва за Україну» композитора Н. Лысенко воспитывают в детях чувство любви, гордости за свое Отечество.

Таким образом, в предмете «Музыка» предусматриваются единые эстетические задачи музыкального образования и воспитания школьников, т. е. все обучение детей должно быть нацелено на такое музыкальное воспитание, которое обеспечивает развитие духовного богатства личности, нравственно-эстетический характер её деятельности, побуждения, взгляды, убеждения, а также накопление знаний, умений и навыков по всем видам музыкальной деятельности.

Особенность видов искусства (художественной литературы и музыки) ученые усматривают в эмоциональном воздействии их на человека.

Зритель непосредственно испытывает радость сопереживания, невольно чувствует себя участником событий и конфликтов, происходящих на сцене. «Своеобразие эстетического воздействия театра, — как отмечает А. И. Буров, — обусловлено коллективным характером восприятия» [2, 225]. В унисон ему звучат слова Н. В. Гоголя, который писал, что «...в театре толпа ни в чем несходная между собой, разбитая по единицам, может вдруг потрястись одним фактом..., зарыдать одними слезами и засмеяться одним всеобщим смехом» [3, 113].

Литература

1. Алиев Ю. Б. Выдающийся организатор и деятель музыкально-педагогической науки // Сборник статей к 90-летию О. А. Апраксиной. — 2002.
2. Беркман Т. Л. Музыкальное образование учителя / Т. Л. Беркман, А. И. Буров, К. С. Грищенко. — М. : АПН РСФСР, 1956. — 172 с.
3. Гоголь М. Пізнавальна діяльність школярів на уроках музики // Початкова школа. — 1999. — № 10. — С. 25–28.
4. Дмитриева Л. Г. Методика музыкального воспитания в школе / Л. Г. Дмитриева, Н. М. Червоноиваненко. — К. : Рад. шк., 1998.
5. Ільченко В. Р. Дидактичні засади інтеграції змісту природничо-наукової шкільної освіти з погляду продуктивного навчання // Педагогіка і психологія. — 2000. — № 2.
6. Неменский Б. М. Мудрость красоты / Б. М. Неменский. — М. : Просвещение, 1987. — 255 с.
7. Неменский Б. М. Распахни окно / Б. М. Неменский. — М. : Молодая гвардия, 1974. — 192 с.

Анотація

У статті висвітлюється проблема формування естетичної культури особистості як в естетичному, так і в духовному, моральному та інтелектуальному плані, посилячись на взаємозв'язок художньої літератури і музики.

Summary

This article is about problem of the formation aesthetic cultural common development person as in aesthetic plan, as spiritual, moral, intellectual, they have the interaction with the art literature and music.

УДК 373.3+371.315

С. М. ПАРХОМЧУК,

вчитель вищої категорії, вчитель-методист, вчитель початкових класів
спеціалізованої школи № 117 І–ІІІ ступенів м. Одеси

ІНТЕГРОВАНІ УРОКИ МОВИ І РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Художня діяльність, подив перед красою, добром — необхідні умови повноцінного розумового розвитку дитини. Чим більше абстрактних понять, узагальнень треба засвоїти на уроці, тим частіше учень має звертатися до першоджерела думки — природи, емоційно-образної діяльності. Така закономірність розумового розвитку дитини.

В. О. Сухомлинський

Саме тому так актуальна проблема інтегрованого навчання, зокрема інтегрованих уроків мови й мовлення.

Інтегрований урок з української мови, читання, предмета «Я і Україна»

Тема. Лелека — птах-патріот нашої країни.

Мета. Закріпити, систематизувати і узагальнити знання учнів про текст, розвивати вміння розпізнавати текст-опис, розповідь та міркування; вчити учнів переказувати оповідання за опорними словами на задану тему. Формувати вміння стисло і послідовно висловлювати думку, передавати її на письмі, збагачувати словниковий запас учнів; дати визначення поняття «патріотизм»; виховувати любов до природи і бережливе ставлення до птахів.

Обладнання. Добірки слайдів на теми: «Україна», «Лелека — птах-патріот», «Шкільна родина», таблиці «Типи і стилі мовлення».

ХІД УРОКУ

І. Організаційна частина

Гостей дорогих зустрічаємо ширю,
Бажаємо щастя, здоров'я і миру.
(Вручення короваю)

ІІ. «Україна — наша Батьківщина»

1. Вступ.

У всіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай!
Рідніша їм своя країна,
Аніж земний в чужині рай.
Нема без кореня рослини,
А нас людей, без Батьківщини.

2. Розповідь вчителя з використанням слайдів.

Діти, ми народилися і живемо на такій чудовій, мальовничій землі, в нашій славній Укра-

їні. Тут народилися і жили наші пращури, тут живуть наші батьки, тут коріння українського народу, що сягають в сиву давнину. Любов до нашої неосяжної Батьківщини починається зі знань, які ви отримуєте з дитинства від своїх батьків та вчителів.

Розкажіть нашим гостям про рідний край.

Відповіді учнів.

- Територія України розташована в трьох природних зонах: мішані ліси, лісостеп, степ.
- Площа, яку займає Україна, становить 603,7 тис. км².
- Сусідами України є Росія, Білорусь, Молдова, Польща, Словаччина, Угорщина та Румунія.
- До складу України входить 24 адміністративні області і Республіка Крим.
- Київ — столиця України.
- Найбільші річки України — Дніпро, Дністер, Дунай, Південний Буг, Тиса.
- Ми живемо на півдні України.
- Більша частина території України — рівнина.

3. Робота в зошитах (коментоване письмо).

Україна — наша Батьківщина.

4. Утворити синонімічний ряд.

Батьківщина, Вітчизна, рідний край.

5. Поетична хвилинка.

БАТЬКІВЩИНА

Знаєш ти, що таке Батьківщина?

Батьківщина — це ліс осінній,
це домівка твоя і школа,
і гаряче сонячне коло.
Батьківщина — це труд і свято,
Батьківщина — це мама й тато,
це твої найщиріші друзі
і бджола у веснянім лузі.
Батьківщина — це рідна мова,
це дотримане чесне слово.

Анатолій Костецький

Індивідуальне завдання для двох учнів. Поетична хвилинка супроводжується показом тематичних слайдів.

III. Робота з мовним матеріалом

Сьогодні до нас на урок завітав улюбленець нашого народу. Люди його шанують за вірність і любов до Батьківщини. А хто це, ви дізнаєтесь, відгадавши загадку.

1. Загадка.

Довгонога, черно-біла,
У гніздо на хату сіла.
Довгим дзьобом, знай туркоче,
Ніби щось сказати хоче.
— Де ж це ти була?
— Далеко!
— Як зовуть тебе?

(Лелека)



2. Синонімічний ряд.

Лелека, боцун, бусол, бузько, черногуз, гайстер.

Розповідь вчителя «Лелека — птах долі».

З давніх часів білий лелека вважався птахом долі, провісником щастя і добробуту. Селяни вірили, що в дім, на якому з'явилося його гніздо, прийде щастя і злагода, в сім'ї припиняться сварки, діти ростимуть здоровими і не хворітимуть, у господаря садиби буде гарний урожай на полі, в околицях гнізда добре родитимуть фрукти. Село, в якому поселилося багато лелек, могло розраховувати на багатий врожай і не боятися посухи. Вважалося, що черногузи добре відчувають людей та селяться лише у добрих і працьовитих. Більше того, вони можуть навіть «перевиховувати» людей, впливати на їх подальшу долю. Так, поселившись на будинку, в якому чинилися чвари, або хтось тяжко хворів, птахи приносили злагоду і зцілення. Дім, який уникали лелеки, вважався проклятим. Того ж, хто зруйнує гніздо чи підніме руку на самого птаха, переслідуватимуть злидні й невдачі. За розорену оселю лелеки можуть і самі помститися, підпалять стріху або принесуть змію у двір. Є повір'я, що за кожного вбитого лелеку доля забере в кривдника дитину. Тому ж, хто врятував або оберіг черногуза, віддячиться сторицею — його будуть супроводжувати щастя й вдача. Якщо лелеки раптово залишають обійстя і не повертаються до гнізда, то прийде якась біда.

3. Цікаво знати.

- Лелека має найдовший серед птахів дзьоб — 19 см.
- Важить лелека 5–7 кг, розмах його крил — 1,5–2 м.

— В Україні проживає 2 види лелек: лелека білий і лелека чорний.

— Лелека білий в Україні гніздиться по всій території. Зимує в Південній Африці і Південній Азії.

— Свої гнізда лелеки будують біля людського житла — на дахах будинків, на високих деревах, навіть на стовпах і обов'язково поблизу води.

Ефективність полювання бузьків буває досить непоганою. За підрахунками, зробленими вченими, протягом години один птах спіймав 44 миші, 2 молодих хом'яка і одну жабу; інший ловив по 25–30 цвіркунів за хвилину! Проведені науковцями безперервні спостереження за одним черногузом показали, що денна потреба дорослого лелеки — близько 700 грамів їжі. Влітку ж, щоб прогодуватися самим і виростити вічно голодну юрбу пташенят, птахам доводиться займатися пошуками здобичі мало не весь світловий день.

Лелеча сім'я середньої величини (пара дорослих птахів і 2–3 малят) за період вигодовування пташенят споживає близько 250 кг їжі. Щоб виростити потомство, щодня лелеки повинні здобувати приблизно півтора кілограми дощових черв'яків, кілограм жаб, або 700 грамів дрібних гризунів.

4. Лелече гніздо.

Гніздо лелека будує поблизу людських осель: на деревах, будівлях, водонапірних вежах, а в останні роки все частіше — на діючих електричних стовпах.

До будівництва або відновлення гнізда лелеки приступають відразу після повернення з зимівлі. Основа гнізда робиться з товстих гілок, а лоток вистилається пучками трави, соломи, а останнім часом і різноманітним сміттям: поліетиленовими мішками, папером, шнурками. Останні становлять значну небезпеку для пташенят. Гніздо, яке щороку відновлюється, протягом кількох десятиліть набуває значної ваги, у середньому 500 кг, а іноді і до 2 тонн. Діаметр гнізда становить 90–200 см, а висота може перевищувати 2 м. Така конструкція часто дає притулок дрібним птахам, які охоче ховаються в щілинах між гіллям і будують там свої гнізда. Найчастіше це роблять горобці, рідше шпаки, білі плиски і галки.

В Україні лелечі гнізда розміщені переважно поодинокі або невеликими групами по 3–4. Значно рідше трапляються гніздові колонії з десятків гнізд. Переважно це відбувається у місцях, де сконцентровані значні кормові ресурси і відсутня трофічна конкуренція.

5. Тривожні сигнали.

а) Хвилинка релаксації.

Закрийте очі. Вдих. Видих. З кожним видихом ваше тіло розслабляється. Ось до вас доносяться звуки. Прислухаємось... Це клеко-тання лелек.

б) Творча робота.

Хто відчув, що йому хотів повідомити лелека?

Діти, це тривожні сигнали. Лелек залишилися мало, бо зникли болота — їх осушили. Особливої охорони потребує чорний лелека, занесений нині до Червоної книги. Він любить селитися в непрохідних заболочених хашах, лісах. Бережімо і оберігаймо лелек!



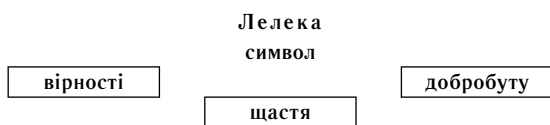
6. Склади прислів'я (групова робота).

В Україні багато прикмет про погоду, пов'язаних з білим лелекою.

- Він приносить тепло і забирає його назад у вирій.
- Лелека рано прилетів — буде тепле літо.
- Лелека починає непокоїтися — на погану погоду.
- Активно тріщить увечері дзьобом — завтра буде сонячний день.
- Стоїть на одній нозі — значить треба чекати похолодання.
- Якщо не відлітає далеко від гнізда, а тримається поблизу — на негоду.
- Коли птах погожого дня тримається сухого місця, то день буде сонячним.
- Перед тим, як здійметься вітер, лелеки довго кружляють біля своїх гнізд.
- Чорногуз хату від лиха береже.

7. Легенди, казки, повір'я, пов'язані з лелекою.

У народних казках та легендах білий лелека завжди виступає як позитивний герой, що допомагає людям у скрутному становищі, приносить щастя, удачу, багатство. Тому ми можемо зробити висновок, що лелека — символ...



IV. Оголошення теми і мети уроку

1. Вчитель. На нашому сьогоднішньому уроці ми повторимо різні типи текстів, будемо спостерігати за висловленням тієї самої думки у текстах різного типу, складемо оповідання за опорними словами і дізнаємося, ким є лелека для нашого українського народу.

2. Аналіз трьох текстів.

(робота у парах)

а) Складіть речення у певній послідовності так, щоб вийшов зв'язний текст. Пронумеруйте відповідно речення.

- А в нього було поранене крило.
- Діти принесли лелеку в село.

— Восени хлоп'ята знайшли в кущах лелечення.

— Вони довго лікували птаха.

— І він видужав.

б) Визначити тип тексту.

Білий лелека

Коли заходить мова про те, чим живиться білий лелека, всі чомусь згадують у першу чергу жаб, хоча далеко не вони становлять основу його раціону. Цей птах непербірливий до їжі, він ловить усіляких дрібних тварин, що трапляються під ногами, — від черв'яків до дрібних гризунів, аби тільки можна було проковтнути. Та насамперед харчується бузько різноманітними комахами.

в) Редагування тексту.

— Прочитайте текст. Чи є в ньому недоліки?

— Якими словами можна замінити слово лелека, щоб уникнути повторень?

Лелека

Восени хлоп'ята знайшли в кущах лелеку. У лелеки було поранено крило. Хлоп'ята принесли лелеку в село. І хлоп'ята довго лікували лелеку. І лелека видужав.

— Спишіть текст, уникаючи повторень. У кожному реченні підкресліть головні члени речення.

Перевірка виконання завдання.

3. Робота над складанням оповідання «До побачення, рідний краю!»

До побачення, рідний краю!

Настала осінь. У блакитному небі видно рівненський трикутник. Курли! Курли! Це відлітають у вирій лелеки. Сумують вони, що залишають свою Батьківщину.

До побачення, рідний краю!

а) Складання плану.

План

1. Про яку пору року йдеться в тексті?
2. Куди відлітають лелеки?
3. До кого звертаються лелеки?

б) Робота з текстом.

в) Словникова робота.

До побачення, рідний краю!

4. Перевірка письмових робіт.

5. Етимологія слова «патріот».

«Патріотизм» (грец. — співвітчизник) — це любов або відданість до якоїсь країни. Слово прийшло з грецької мови «патріс», що означає «Батьківщина».

Патріот — людина, яка робить все можливе для добробуту і процвітання Батьківщини.

Поетична хвилинка

Висновок.

Лелека — патріот нашої країни.

Лелека, мабуть, найулюбленіший птах українського народу. Люди шанують лелеку за вірність і любов до Батьківщини. Лелека — символ вірності, щастя, добробуту.

V. Підсумок уроку

На уроці трудового навчання ми з вами виготовили орігами «Лелека». Розфарбуйте свого птаха щастя такими кольорами, який настрої у вас був під час уроку. Загадайте бажання і



відпустить лелеку у вирій. А на прощання, що б ви побажали нашим птахам?

Скоріше повертайтеся на Батьківщину!

Тема. Засоби зв'язку речень у тексті. Складання розповіді за допомогою питань і опорних слів.

Мета. Узагальнити, систематизувати знання учнів про текст; розвивати уміння систематизувати зібраний матеріал, визначати опорні моменти висловлювання, добирати потрібні засоби для поширення речень і частин цілого, членувати текст на логічно закінчені частини. Вчити дітей уважно слухати і відповідати на питання; збагачувати словниковий запас учнів; розвивати зв'язне мовлення; виховувати любов до рідної природи, зокрема, до пташок, бажання їм допомагати.

ХІД УРОКУ

1. Організаційний момент

1. Вступне слово вчителя.

Золота красуня — осінь-чарівниця!
По землі ступає, золотом іскриться.
В жовте і червоне листячко фарбує,
І картини дивні, чарівні малює.

(Показ слайдів про осінь)

2. Хвилинка поезії.

Діти декламують заздалегідь приготовлені улюблені осінні вірші.

II. Мотивація навчальної діяльності

1. Хвилинка релаксації (музика).

Сьогодні я запрошую вас на прогулянку до осіннього парку. Сідаймо зручно та заплющу-

ємо очі. Слухайте музику, вона допоможе нам потрапити до осіннього парку. Обличчя і тіло розслаблене...

а) Що ви побачили і відчули в осінньому парку?

б) Що вас здивувало під час прогулянки?

2. Хвилинка міркування.

Чому в осінньому парку панує тиша?

Відповіді дітей.

Вчитель підводить до висновку, що настала осінь. Птахи відлетіли у теплі краї.

3. Загадки про пташок.

Вчитель. Діти, давайте, відгадавши загадки, згадаємо птахів, які нас покидають.

Швидко скрізь цей птах літає,
Безліч мошок поїдає.
За вікном гніздо будує,
Тільки в нас він не зимує.

(Ластівка)

В мене є великий хвіст,
Я співаю, як артист.
Спів мій рідкісний усюди
Дуже люблять слухать люди.

(Соловей)

Я гнізда свого не маю,
Яйця іншим підкидаю.
Сама ж у лісі, в холодку
Все кую собі, кую.

(Зозуля)

Довгі ноги, довгий дзьоб,
По болоту походжаю,
Жаб усе собі шукаю.

(Лелека)

Проблемна ситуація.

— Чому ці птахи відлітають у теплі краї?
(Відповіді дітей)

Учень.

Не від холоду вони тікають —
Бо голод дошкуляє.
Всі комахи поховались, комарі позасинали.
То що ж їм, бідним, їсти?

Вчитель. Діти, а тепер погляньте навколо і згадайте тих птахів, які будуть з нами зимувати.

Вірно людям я служу,
Ім дерева стережу.
Дзьоб міцний і гострий маю,
Шкідників ним добуваю.

(Дятел)



Біла латка, чорна латка — по дереву скаче.
(Сорока)

Маленький хлопчик у сірій свитині
по дворах стрибає, крихти збирає.
(Горобець)

Пташечка маленька, блакитно-сіренька
Жовті грудки має,
По гілках стрибає,
В теплий край не відлітає,
Рідний край не залишає.
(Синиця)

Висновок у вигляді схеми

	ПТАХИ	
Перелітні		Зимуючі

4. Екологічна хвилинка.

«Допомога пташкам».

III. Вивчення нового матеріалу

1. Оголошення теми і мети уроку.

— На уроці повторимо, що ми знаємо про текст, творчо попрацюємо над текстом, щоб він був у нас досконалим, будемо вчитися усувати слова, які невиправдано повторюються, добирати до них синонімічні з наступним переконструюванням тексту (засоби зв'язку речень у тексті). Такі вправи допоможуть сформувати звичку бути пильним та вимогливим до власного мовлення.

А допоможе нам така пташка, як синиця.

2. Довідкове бюро.

(Показ слайдів)



Синиця велика (Parus major)

Спина зелена, надхвістя сіре. На голові чорна «шпачка». Білі «щочки», облямовані чорним. Низ жовтий, з широкою (у самців) чорною смугою посередині. Крила й хвіст блакитно-сірі з бурим.

Поширена по всій Україні. Гніздиться в дуплах або шпаківнях, іноді в норах, щілинах будівель, старих гніздах великих птахів. Гніздо мостить з корінців, травинок, моху, вистеляючи шерстю та пір'ям.

За літо буває дві кладки. Кладка з 10–14 білих з червоно-коричневими плямами яєць — наприкінці квітня. Менш ніж через два тижні вилуплюються пташенята, які через три тижні вилітають з гнізда.

Живиться комахами, павуками, взимку насінням. Восени і взимку збивається в табунці і мандрує разом з іншими видами синиць.

3. Робота з мовним матеріалом. Текст «Синичка».

Прочитайте текст і вставте пропущені слова, які є засобами зв'язку.

(Вони, гостинні господарі, гостю, вона, пташка, чуйні діти, бідолаха, пернатий друг).

Синичка

Біля школи діти знайшли в снігу синичку. (Хто?)
_____ забрали (кого?) _____
_____ додому. (Хто?) _____ дбайливо
доглядали (кого?) _____, поки (хто?)
_____ не набралася сили. (Хто?) _____
_____ жила в квартирі цілу зиму. Коли над-
ворі стало тепло, (хто?) _____ випустили
(кого?) _____ на волю.

IV. Перевірка письмових робіт

Вчитель звертає увагу на стилістичні помилки.

V. Підсумок уроку

Гра «Мікрофон». Які засоби зв'язку речень у тексті ти знаєш?

— Чим ти можеш допомогти пташкам взимку?

— Що цікавого ти дізнався на уроці?

— Яку інформацію ти сьогодні повідомиш батькам?

— Яку оцінку ти сьогодні поставиш собі за роботу на уроці?

Урок розвитку зв'язного мовлення

Тема. Текст. Складання розповіді на задану тему. «Свято осені».

Мета. Удосконалювати вміння складати твір-розповідь, використовуючи художні засоби; розвивати мовлення, мислення, пам'ять, увагу; формувати навички групової роботи; виховувати естетичний смак, любов та бережливе ставлення до природи.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент

1. Створення емоційного настрою.

Звучить аудіозапис Д. Красноухова «Чарівна мрія».

Який настрій викликає у вас ця музика? Чому?

II. Мотивація навчальної діяльності

Вчитель декламує уривок з вірша В. Бурім «Жовтень», супроводжуючи свій виступ показом слайдів під музику.

Лоскоче душу жовтень золотавий,
 Убравши пишно парки і ліси.
 Туман ранковий стелиться над ставом,
 І лиже сум прощальної краси.

Вчитель пропонує висловити власні очікування від уроку, відгадавши його тему.

III. Оголошення теми та мети уроку

Отже, ви здогадались, що сьогоднішній урок зв'язного мовлення присвячений красуні-осені, золотавій і розкішній. Чарівниця-осінь запрошує нас на свято. Але запрошення можна отримати, якщо відгадати, з яких дерев ці листочки. Вчитель показує листочок, діти називають дерево, з'являється малюнок цього дерева.

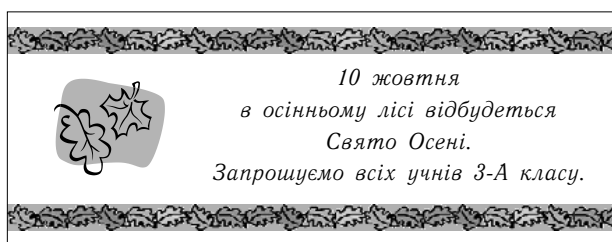
IV. Підготовка до сприйняття нового матеріалу

Ігровий момент.

1. Гра «Визнай листочок».

2. Запрошення.

Ми отримали запрошення.



А як же нам потрапити до осіннього лісу?

Діти пропонують свої відповіді.

3. Хвилинка релаксації (музичне оформлення).

Сенсорно-моторне сприйняття інформації. Д. Красноухов (Імпровізація).

Сядьте зручно. Відчуйте, як промінь сонечка торкається вашого обличчя. Вам приємно і затишно...

В ліс йдемо ми з ласкою
 Зі своєю казкою.
 Чарівною палочкою змахнемо,
 релаксацію проведемо.

Музика. Шум вітру, шелест листочків на деревах, звуки птахів.

V. Робота з текстом «Свято осені»

1. Прочитай текст. Підкресли слова, які найбільше сподобалися. Поясни свій вибір.

Свято осені

Заграв чудовими барвами осінній ліс. Стоїть у багряноту і золотому вбранні, сипле під ноги різнобарвні листочки.

А як горять восени вогнища горобини! Ось берізки-сестриці одягли свої сонячні платтячка і тривожно шелпчуться поміж себе. Тільки зелені ялинки нічим не журяться.

В небі летять дикі гуси. Значить, зима не за горами.

2. Добери близькі за значенням слова:

барви, _____
 вбрання, _____
 багряний, _____
 горять, _____

3. Групова робота.

За даним планом і опорними словами склади і запиши розповідь на тему «Свято осені»

ПЛАН	СЛОВНИК
1. Яка пора року настала?	прилинула, завітала, прийшла; щедра, багата, чарівниця, художниця, красуня;
2. Якими стали дерева в лісі?	різнокольорові, барвисті, голі, безлисті, строкаті;
3. Як поведуться птахи?	замовкли, затихли, збиратися в зграї;
4. Який настрої дарує осінь людям?	сумно, радісно, спокійно

4. Аналіз стилістичних помилок.

VI. Творча робота

Запис письмових робіт.

VII. Перевірка текстів «Свято осені»

VIII. Підсумок уроку

1. **Ігровий момент «Мікрофон».** Вчитель формулює незакінчене речення і пропонує учням закінчити його.

— На сьогоднішньому уроці для мене найбільш важливим, цікавим і складним було...

— Сьогоднішній урок навчив мене...

2. «Дерево емоцій».

Учень прикріплює свій кольоровий листочок до макета дерева, який з'являється на дошці. Колір листочка залежить від настрою учня на уроці. Вчитель підводить підсумок.

3. Висновок.

У нас на уроці також відбулося «Свято осені» і виросло чудове дерево. Це результат нашої спільної роботи.

О. О. СТОЯНОВ,

вчитель фізики НВК № 1 — спеціалізована школа
з поглибленим вивченням окремих предметів м. Одеси

МОДЕЛЮВАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ ФІЗИКИ

Одним з основних методів наукового пізнання є моделювання. На ньому оснований як теоретичний метод дослідження (у більшості випадків використовуються ідеальні моделі), так і експериментальний метод (використовуються предметні моделі). Модель — це така матеріальна система, яка уявно відображає або відтворює об'єкт дослідження і може замінювати його таким чином, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт. Моделі повинні бути подібні до оригіналів, але не можуть бути тотожні, оскільки кожна модель імітує певні властивості оригіналу, абстрагуючись від усіх інших. Це спосіб наочного уявлення структури або механізму, що допомагає виявити властивості і пояснити об'єкт чи явище, які спостерігаються. Загальною властивістю всіх моделей є відображення тих або інших сторін дійсності. Різниця в способах відображення, реалізації і умовах моделювання дозволяє отримати велику кількість різноманітних моделей процесів і явищ, що вивчаються.

Моделювання як метод пізнання широко використовувалось і використовується у фізиці. За допомогою цього методу були відкриті і досліджені об'єкти, явища і процеси в механіці, молекулярній фізиці, термодинаміці, електродинаміці. Особливо повноможливі моделювання використовувались у ХХ столітті при становленні атомної і квантової фізики. У наш час метод моделювання в дослідженні фізичних явищ стає все більш популярним. Це пов'язано з тим, що у сучасній фізиці змінився характер досліджуваних об'єктів: вчені перейшли від повсякденного масштабу до дослідження в мікро- і мегасвітах, в яких умови протікання процесів різко відрізняються від повсякденних умов існування людини. Крім того, сьогодні дуже ускладнюються і збільшуються в розмірах експериментальні установки, а також зростає роль теорії у багатьох найбільш важливих областях фізики.

Зміст предмета фізики в середній школі відображає основні напрямки розвитку фізичної науки і забезпечує формування світогляду кожного учня. Отже, в процесі викладання фізики в школі необхідно використовувати ті ж методи і прийоми дослідження різних процесів, об'єктів і явищ, що й у класичній і сучасній

фізиці. Як уже відзначалося, моделювання є одним з основних методів вивчення фізичних явищ і процесів. Використання різноманітних моделей дозволяє учням не тільки зрозуміти і усвідомити закономірності різних фізичних процесів і явищ, але й оволодіти методами наукового пізнання. В. А. Штофф підкреслював: «Формою зв'язку мислення з відчуттями, наочних елементів знання з наочними є моделі. Ця функція моделей полегшує розуміння складних і часто формальних фізичних теорій. Тому є особливо важливою в процесі викладання і навчання».

Створювані моделі є проміжною ланкою між дійсністю і фізичною теорією. У процесі вивчення фізики учень постійно переходить від реального об'єкта до фізичної моделі, а далі до математичної моделі — формул або рівнянь.

Модель — один з основних засобів наочності при викладанні фізики. Це обумовлено тим, що в курсі фізики середньої школи вивчаються об'єкти і явища, частина характеристик яких недоступна чуттєвому сприйманню учнів. Демонстрація цих об'єктів і явищ не дозволяє розкрити їх механізми і показати сутність того, що відбувається. У цьому випадку разом із засобами наочності, поясненням вчителя використовуються різного роду моделі.

Модель є засобом активізації пізнавальної діяльності учнів. Процес моделювання пов'язує між собою два основні ступеня пізнання: логічне і чуттєве. Чим більший запас конкретно-чуттєвих знань учня, тим ефективнішим буде його абстрактне мислення, більш багатим відображення і глибоким пізнання Світу. Отже використання моделей в процесі вивчення фізики в школі дозволяє розвивати творчі здібності учнів.

Моделювання є складовою частиною експериментального методу дослідження фізичних об'єктів і процесів. Як у класичній і сучасній фізиці, в школі використовуються і матеріальні (предметні), й ідеальні моделі. Необхідність і можливість використання тих чи інших моделей обумовлена не тільки природою явища, яке вивчається, але й віком учня — рівнем розвитку його мислення.

Спершу кожен учень по-різному може уявити ту чи іншу модель, і тільки в результаті

спільної роботи з вчителем учні можуть виявити характеристики моделі, описати властивості, вірно визначити межі застосування, завдяки чому знання про неї стануть особистісними для кожного учня, що підвищить мотивацію до навчання, буде сприяти розвитку абстрактного мислення.

В основній школі вчитель застосовує матеріальні моделі як засоби наочності, як перший ступінь оволодіння основним методом фізики — моделюванням. Матеріальні моделі дозволяють познайомити учнів з основними етапами процесу моделювання, сприяють створенню образів реальних фізичних процесів і явищ.

Навчання фізики в старшій школі пов'язано з вивченням різних теорій, де на перший план виступають ідеальні моделі, котрі стають не стільки засобом наочності, скільки засобом дослідження. Процес побудови ідеальних моделей вимагає від учнів уміння абстрагуватися від реальних об'єктів. До цього ж учні повинні усвідомлювати необхідність і важливість кожного етапу процесу моделювання, вміти виявляти головні і другорядні риси об'єкта моделювання, визначати межі застосування моделі у кожному конкретному випадку. Розвитку абстрактного мислення також сприяє самостійна робота учнів щодо побудови і використання ідеальних моделей.

Таким чином, моделювання в школі, з одного боку, виступає як зміст для засвоєння знань учнями, а з другого боку, є методом пізнання дійсності. Моделювання є і навчальною дією, і засобом, без якого неможливе повноцінне навчання і розумовий розвиток учнів. Єдність наочно-образного і абстрактно-теоретичного мислення вимагає опори на них як в основній, так і старшій школі. Розуміння учнями сутності побудованої моделі і вміння застосовувати її при поясненні певних властивостей і явищ вчитель перевіряє, встановлюючи зворотній зв'язок.

Наприклад, для визначення ефективності засвоєння фізичної моделі «Ідеальний газ» при вивченні в 10-му класі розділу «Молекулярна фізика» і розуміння її суті доцільно провести проміжне письмове опитування. Воно дозволяє перевірити знання учнів про дану модель і про процес моделювання взагалі, а також з'ясувати вплив моделі на розвиток образного мислення. Останнє визначається за такими непрямими ознаками, як здатність учнів визначати основні і другорядні риси об'єкта моделювання, а також розуміти фізичний зміст його статистичних характеристик. Завдання містить два блоки запитань. Перший блок запитань спрямований на визначення рівня знань учнів про процес побудови моделі ідеального газу. Другий блок запитань був пов'язаний з їхніми уявленнями щодо математичного опису даної моделі і поняття середньої квадратичної швидкості молекул ідеального газу.

Перший блок запитань

1. Чому при описі поведінки молекул газу простіше описати рух одноатомних молекул?

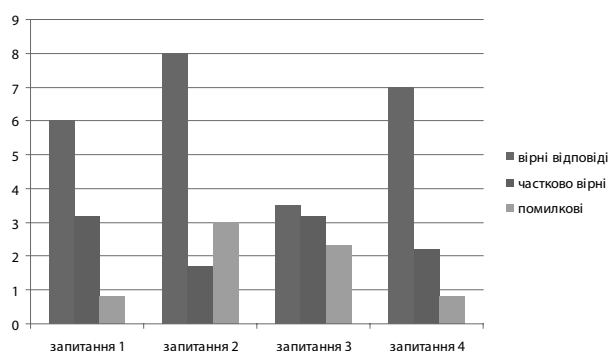
2. На підставі яких уявлень про газ ми можемо знехтувати силами взаємодії між молекулами?

3. Чому можемо уявити молекули ідеального газу у вигляді абсолютно пружних маленьких кульок масою m ?

4. Навіщо здійснюється моделювання газу, з якою метою?

Відповіді учнів на ці запитання у поточному навчальному році представлено на діаграмі 1. На діаграмі перший стовпчик за всіма питаннями відповідає вірним відповідям, другий — частково вірним, третій — помилковим.

Діаграма 1



На основі діаграми можна зробити висновок, що знання учнів про процес моделювання і основні характеристики моделі ідеального газу є досить конкретними і достатньо глибокими.

Другий блок запитань

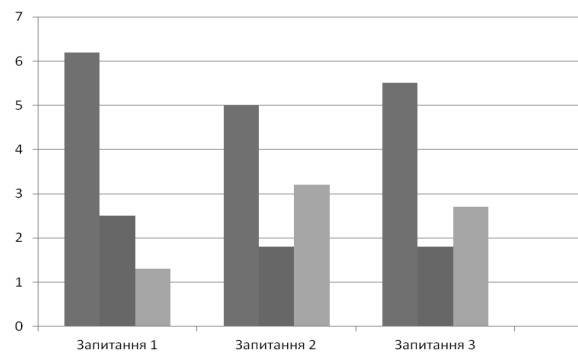
1. Чому для опису поведінки молекул ідеального газу вводиться поняття середньої квадратичної швидкості?

2. Що можна сказати про співвідношення між середньою квадратичною і найбільш ймовірною швидкістю?

3. Чому виникає відмінність між цими швидкостями?

На діаграмі 2 представлені результати відповідей.

Діаграма 2



Більшість учнів не просто знає про поняття середньої квадратичної швидкості, але й уявляє її сутність, фізичний зміст.

Індивідуальні і групові консультації забезпечують корекцію і сприяють зменшенню прогалин у засвоєнні теми перед контрольною роботою.

Структура контрольної роботи була наступною. Робота складалась з чотирьох задач різного типу.

1. Задача на застосування рівняння стану ідеального газу.

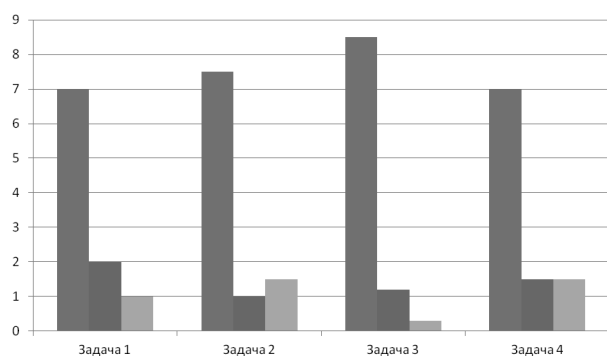
2. Задача на застосування одного з газових законів.

3. Графічна задача.

Четверта задача була додатковою: за заданим графіком циклічного процесу порівняти параметри системи в точках 1, 2 і 3 графіка.

Результати аналізу контрольної роботи представлено на діаграмі 3.

Діаграма 3



На діаграмі 3 видно, що загалом в учнів сформовані добрі і достатні навички розв'язування задач. Більшість учнів встигла розв'язати і четверту задачу, а також вірно і повністю пояснити її. А задача була додатковою, і час на її розв'язування був обмежений. Це свідчить про те, що учні засвоїли процес побудови моделі та її математичний опис, здатні аналізувати умову графічних задач і здійснювати теоретичне дослідження процесів, які наведено в задачах. Здатність проводити дослідження говорить про достатній рівень розвитку в учнів як образного, так і теоретичного мислення.

Наведемо приклади декількох відомих образних уявлень, які допомагають учням сприймати, засвоювати і застосовувати моделі. Відомо, що лідерство в розробці ряду проблем рідкого стану належить Я. Й. Френкелю. Згідно з теорією Френкеля у рідинах є мікропорожнини — своєрідні дірки. Положення цих дірок не залишається незмінним: час від часу вони заповнюються рухомими молекулами, а дірки утворюються в інших місцях рідини, звідки пішли молекули.

Кожна молекула протягом деякого часу хаотично коливається біля певного положення

рівноваги. Час від часу молекула змінює місце рівноваги, стрибком переміщується у нове положення, яке розташоване на відстані порядку розмірів самих молекул. Таким чином, молекули лише повільно переміщуються всередині рідини, перебуваючи частину часу біля певних місць. Моделлю такого руху за описом Я. Френкеля є спосіб життя кочівників, за якого короточасні переїзди змінюються відносно тривалими періодами осілого життя. У моделюванні руху електронів і йонів плазми допомагає образний вираз академіка Л. А. Арцимовича — траєкторія руху заряджених частинок в плазмі схожа на траєкторію людини, яка заблукала в степу. При поясненні явища надпровідності ідея пов'язаних електронних пар ілюструвалася танцюючими парами у переповненому залі.

Пристаючи в 11-му класі до вивчення будови атома і постулатів Бора, учні часто сприймають ядерну (планетарну) модель як буквальну «картину» атома, недостатньо чітко уявляючи сутність процесів збудження атома, випромінювання і поглинання світла. Тому перш ніж запропонувати аналогію з реальним мікропроцесом доцільно зробити невеликий вступ: Отримана на деякому етапі пізнання картина природи лише з певним наближенням співпадає з реально існуючим світом. Для вчених це лише робоча модель. У дійсності ми не знаємо, що являє собою атом, а лише можемо сказати, що він поводить себе так, ніби... Можна заперечити, що в електронний мікроскоп вчені бачать, фотографують реальні атоми, а не їх моделі. Однак таке «спостереження» мікросвіту, яким би очевидним воно не здавалося, вже не є безпосереднім. Отримані зображення слід інтерпретувати в межах тих моделей, які визначають використання відповідних приладів. Серйозні вчені вам скажуть: «Ми лише показали, що наша модель добре працює і отримали деякі підтвердження її застосування». Ми користуємося моделями майже в усіх наукових уявленнях: атоми, молекули, гравітація, магнітні поля, ідеальний газ, ідеальні пружини і т. д. Оскільки теорія в значній мірі складається з моделей, які ґрунтуються на ряді фактів, в неї завжди можна внести зміни. Але вчені неважно відмовляються від старих теорій, коли з'являються факти, що суперечать їм.

Ми вже говорили, що модель атома Резерфорда не пояснювала факти існування атома і його стійкість, та про те, який вихід з цього важкого положення був знайдений великим датським фізиком Нільсоном Бором на шляху подальшого розвитку квантових уявлень про процеси в природі.

Для кращого розуміння моделі атома Резерфорда-Бора пропонуємо фізичну модель — виліт стріли з лука.

Спочатку встановлюємо схожість:

1) Обидва вони можливі тільки у тому випадку, якщо вказані об'єкти (атом і лук) зна-

ходяться в збудженому стані (в останньому випадку збудження ми розуміємо як натяг тятиви).

2) Ї тятива, і атом у кінцевому рахунку повертаються у незбуджений стан (йому відповідає найменше з можливих значень енергії).

3) При цьому виконується закон збереження енергії (потенціальна енергія пружно деформованої тятиви перетворюється в кінетичну енергію стріли, а енергія збудженого атома «забирається» випромінюваним фотоном:

$$h\nu = E_n - E_m.$$

Потім встановлюються відмінності між ними:

1) При натягуванні тятиви їй можна надати будь-якої енергії, вона може змінюватись неперервно; для збудження атома йому потрібно надати певну порцію (квант) енергії, що дорівнює різниці рівнів енергії, між якими відбувається «перехід» у межах моделі Резерфорда-Бора.

2) Повертаючись у «незбуджений» стан, тятива «проходить» всі проміжні стани (значення енергії); таких станів, очевидно, незліченна кількість, а електрон в атомі переходить з будь-якого збудженого стану в нормальний або одним, або декількома послідовними стрибками, минаючи проміжні значення енергії.

3) Стріла, що символізує світловий квант, існувала до натягування тятиви і до вильоту покоїлася відносно лука, при вильоті поступово набирала швидкість від нуля до якогось максимального значення, фотон «народжується» лише завдяки переходу атома із стану з більшою енергією в стан з меншою енергією або ж переходу електрона на ближчу до ядра орбіту; фотона, який покоївся б (відносно будь-якої системи відліку) не існує: фотон одразу набуває швидкості світла. Тут доречно підкреслити такі особливості мікросвіту, як стрибкоподібна зміна енергії атомів і миттєве набуття фотонами швидкості світла, які важко уявити собі наочно. Тому мова йде лише про модель атома, що є ілюстрацією його багатьох, але не всіх властивостей. Останні не завжди відповідають звичним уявленням.

При вивченні енергетичних діаграм корисно зіставити їх з планетарною моделлю Резерфорда-Бора, звертаючи увагу на такі принципово важливі моменти:

1) В енергетичній моделі немає орбіт, вказуються лише значення енергії атома в певних станах (енергетичні рівні).

2) Відповідно до цього мова йде не про перестрибування електронів з орбіти на орбіту, а про перехід атома зі стану з більшою енергією в стан з меншою енергією (при випромінюванні) або ж навпаки (при збудженні).

3) Відстань між орбітами має геометричний зміст, а між рівнями — енергетичний, тому говорити про стрибки електрона з рівня на рівень недопустимо.

Моделювання добре спрацьовує при навчанні учнів уміння розв'язувати задачі. Практично в усіх розділах фізики є задачі, які умовно можна визначити, як «система у двох станах». Наприклад:

— Матеріальна точка рухається прискорено, а потім рівномірно.

— Куля пробиває дошку, в результаті чого її швидкість зменшується від v_1 до v_2 .

— Ідеальний газ переходить із стану з параметрами V_1, T_1, p_1 в стан з параметрами V_2, T_2, p_2 .

— До зарядженого конденсатора паралельно (послідовно) приєднують незаряджений.

— В електричному колі резистор R_1 замінюють резистором R_2 .

— Фоторезистор, що знаходився у темряві, освітлюють.

— Фотоелемент опромінюється спочатку світлом з довжиною хвилі λ_1 , а потім світлом з довжиною хвилі λ_2 .

Учні, навчившись розпізнавати цей тип задачі, складають і розв'язують систему двох рівнянь, що кількісно описують ту чи іншу модель.

На закінчення можна навести слова академіка А. Ф. Арцимовича про значення моделей у пізнанні фізичних явищ: «Не можна заперечувати користь моделей при вивченні фізичних явищ. Вдало побудована модель спрощує висновки з відомих фактів і дозволяє ставити нові дослідні, які ведуть науку вперед... Часто протягом тривалого часу модель послуговує дороговказом наукового дослідження».

Мій багаторічний досвід підтверджує, що змінити відношення учнів до предмета фізики, підвищити мотивацію до її вивчення можна, якщо створити умови для розвитку образного мислення, кращого розуміння фізичного матеріалу, зокрема, характеристик і властивостей моделей.

УДК 687.016.5 (075.8)
УДК 613.96

А. Г. КИЗИРЯН,

преподаватель высшей категории, преподаватель-методист, преподаватель физкультуры ВПУ СУ ОЮА

Л. В. НОВОХИЖНЯЯ,

преподаватель высшей категории, преподаватель-методист, отличник образования Украины,
преподаватель спецдисциплин швейного профиля ВПУ СУ ОЮА

Н. Н. ВОЛОШИНА,

зам. директора по УПР ОБПУ, преподаватель высшей категории,
инженер-технолог-конструктор швейных изделий ВПУ СУ ОЮА

Э. Б. ФЕОХАРИ,

мастер производственного обучения, закройщик высшего разряда

МОДНАЯ ОДЕЖДА И ЗДОРОВЬЕ

Я перед ней стою коленопреклоненный.
О, Красота! Святая Красота!

А. Коринский

Критический обзор сомнительных предложений моды

Мода — это кратковременное, но массовое увлечение новым. Относительно одежды — это увлечение бывает «слепым», когда мода явно уродует человека. Мы это понимаем, но все же попадаем под сильное влияние «модников». Безобразную моду рекламируют по телевидению и Интернету. Новая мода становится не только назойливой, но и агрессивной. И мы сдаемся — принимаем ее, даже если по-прежнему во многом с ней не согласны. А как же

иначе? Ведь наличие в нашем гардеробе модной одежды подтверждает, что мы сторонники современного взгляда на моду.

А модный бизнес безжалостен — он не задумывается о нашем здоровье. Такая история произошла с юбками и брюками — «бедровками», оголяющими низ спины, что при низких температурах воздуха вызывает охлаждение нижней части позвоночника с его нервно-мышечной системой и почек, что может вызвать их заболевания.

Например, журнал «Космополитен», № 9 1995 года, рекомендовал соблазнительную



Рис. 1

идею «Талию на свободу!», т. е. оголяйте живот и низ спины смело.

Можно предположить, что эта мода была спровоцирована национальными одеждами Востока, в частности — танцевальными костюмами. Не посчитайте наше мнение ханжеством и согласитесь, что для каждой одежды существует свое место и время!

А в журнале «Men's Health», № 10 2007 года, семь ведущих фирм одежды предлагали свои модели под общим оригинальным названием «Бедросовичи», очевидно подразумевая, что брюки носят на бедрах.

Сегодня талия в юбках и брюках возвратилась на свой естественный уровень и даже поднялась выше: победил здравый рассудок. Здравый — значит «дарящий здоровье» (рис. 1).

Как сделать немодные вещи модными

Изделиям, вышедшим из моды, можно «продлить жизнь» — перешить, добавив кокетки разной конфигурации, цвета и рисунка. Проявите фантазию и обновите вещь, чтобы она соответствовала новой моде (рис. 2, 3).

Мода и дефекты фигуры

Дефекты фигуры можно замаскировать элементами одежды. Чтобы создать видимость естественной пропорциональности фигуры, в верхней части швейники применяли несколько ярких горизонтальных линий. Это верхний край пояса и шов притачивания с отделочными строчками, кокетки, декоративный пояс с пряжкой. Горизонтальные линии создают иллюзию расширенной фигуры в области бедер. С этой же целью на задних полотнищах юбок и брюк помещались накладные карманы, щедро украшенные стразами, аппликацией, вышивкой, кружевом, шнурами, металлической фурнитурой и т. п. Даже использовались дыры, разрезы разного размера и направления, потертости, надписи.

Конечно, отделка может располагаться на любом участке изделия, но нужно обратить внимание, что данная мода с помощью кроя и отделки попыталась компенсировать недоразвитие мышц фигуры (смотрите рис. 4).

Правильно подобранная модель — это «скорая помощь». А ведь дефект фигуры можно значительно уменьшить и даже ликвидировать

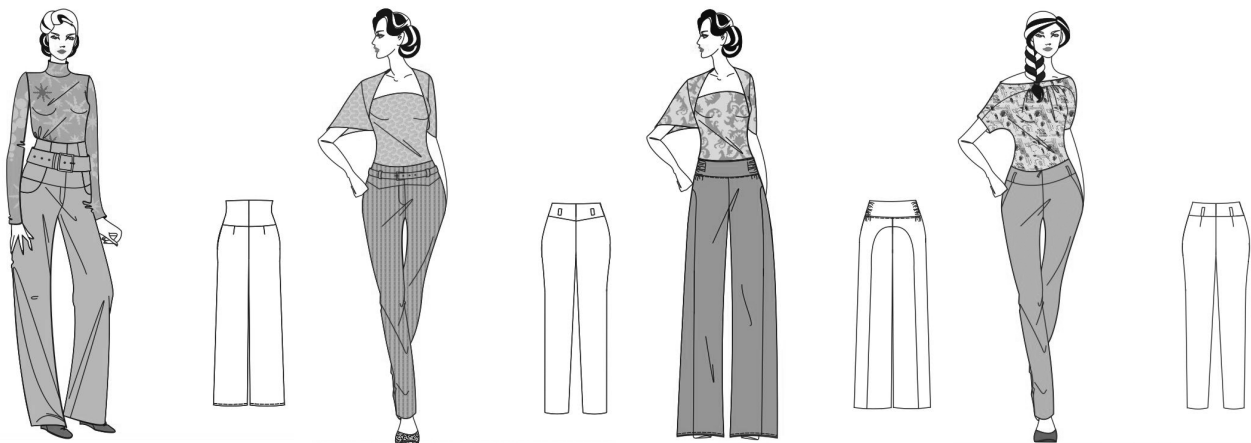


Рис. 2



Рис. 3



Рис. 4

комплексом «волшебных» физических упражнений, которые всем доступны.

Как выбрать подходящую модель

Женщинам разного возраста необходимо знать, что все накладные детали, рисунки, блески, светлые пятна, потертости увеличивают выпуклость той части фигуры, на которой они расположены. Поэтому, во-первых, следует внимательно рассмотреть себя перед зеркалом. Во-вторых, критически оценить свое телосложение. Затем можно приступать к грамотному выбору фасона. Из модных предложений следует выбирать только то, что подходит лично вам. При возникающих трудностях советуем обращаться к профессиональным швейникам.

Помните, что человек чувствует себя неловко в «неподходящей» одежде, даже если она модная и дорогая. А у окружающих такой его внешний вид вызывает ухмылку.

Разные взгляды на дефекты строения ног

В показах одежды систематически участвуют девушки-«модели» с дефектом развития ног, в основном, близкой к «о»-образной форме, когда оси бедра и голени образуют тупые, направленные наружу углы (рис. 5).

«Трудная» походка на дефиле не скрывает этот дефект. У зрителей, особенно у молодежи, создается искаженное представление об эталоне женских ножек. А нарушенные пропорции не могут создать гармонию и привлекательность.

Как модельеры могут исправить ситуацию

Для ног «о»-образной формы рекомендуются следующие фасоны:

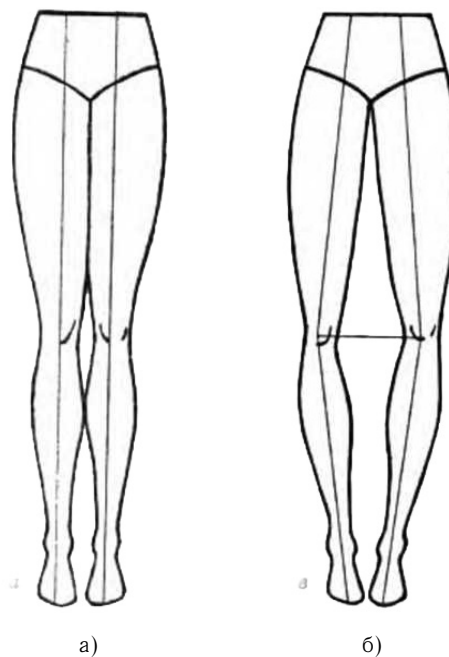


Рис. 5

- а) правильная форма ног
- б) неправильная форма ног



Рис. 6. Юбки и юбки-брюки удлиненные и расширенные книзу, акцент на талию



Рис. 7. Брюки прямые или расширенные книзу, акцент на талию

— брюки прямые из ткани в вертикальную полосу (рис. 6);

— брюки прямые или расширенные книзу, акцент на талию (рис. 7).

Заключение

Исходя из сказанного, можно сделать следующие выводы.

В показах моделей должны участвовать девушки с гармоничной конституцией всего тела.

Истинных модельеров призываем формировать у молодежи высокой эстетический вкус, работая над внешностью человека, как над произведением искусства. Вспомним слова Л. Фейхтвангера: «Художник должен сочетать правду с красотой».

А еще хочется обратиться к молодежи: из всех модных предложений выбирайте только те, что подчеркивают достоинства вашей внешности. И тогда новая вещь повысит вашу самооценку и принесет радость.

СРЕДСТВА И МЕТОДЫ КОРРЕКЦИИ ФИГУРЫ

Цель. Разработать и апробировать рекомендации для преподавателей физической культуры и учащихся средних школ, профтехучилищ и других учебных заведений по ликвидации недостатков фигуры у девушек 17–19 лет.

Задачи. Антропометрическими исследованиями подтвердить визуальную субъективную информацию о недостаточном физическом развитии выпускников средних школ (а теперь учащихся профтехучилища — девушек) в рамках учебной программы для ВПУ (52 часа) на учебный год.

Методика исследования. Наблюдая за физическим развитием учащихся (девушек 17–19 лет), мы пришли к выводу, что почти у всех недоразвиты мышцы голени. Кроме того, у них не развиты верхние и средние ягодичные мышцы, что создает видимость «низкозадых» особ. Между тем, у древних греков, например, времен Александра Македонского, для оценки фигуры женщины существовал термин «spheru petes» — круглозадая [3].

Для подтверждения субъективной, визуальной информации было решено провести антропометрические измерения девушек учащихся 1-го курса Высшего профессионального училища сферы услуг г. Одессы.

В работе была использована методика антропометрических исследований по Т. Н. Дунаевской с соавторами [2].

По глубине талии (ГТ) можно судить о степени развития верхних, средних и больших ягодичных мышц, а также мышц разгибателей позвоночника. Метод измерения: измеряют по горизонтали расстояние от вертикальной плоскости, касательной к ягодичным точкам, по линейке, приложенной горизонтально к продольным мышцам спины на уровне талии.

Средства и методы достижения гармоничного физического развития девушек 17–19 лет. Для выполнения поставленных задач мы использовали стандартные упражнения, апробированные в мировой практике как наиболее эффективные.



Рис. 1. Демонстрация мышц разгибателя позвоночника

Упражнение № 1

Исходное положение (И. П.): стоя со штангой на плечах или гантелями (рис. 2).

Действие:

1. Выпад со штангой или гантелями весом 10 кг.

2. И. П.

Повторить 20 раз каждой ногой.



Рис. 2

Упражнение № 2

И. П.: стоя на коленях и предплечьях рук (рис. 3).

Действие:

1. Мах ногой назад.

2. Удерживание ноги.
 3. И. П.
- То же другой ногой.

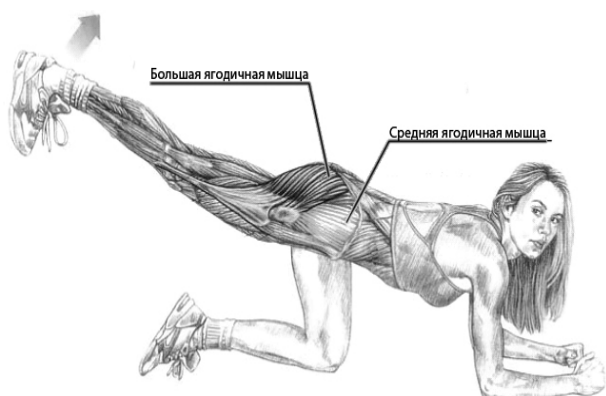


Рис. 3

Упражнение № 3

Специальный тренажерный стол (или «козел»), конь без ручек, стоящий у гимнастической стенки (рис. 4).

И. П.: лежа на гимнастическом снаряде или тренажере, на животе, ноги между рейками гимнастической стенки, руки скрещены на груди.

Действие:

1. Максимальное сгибание.
2. Разгибание туловища. До утомления.

В дальнейшем взять в руки диск от штанги или гантели по 2,5 кг.

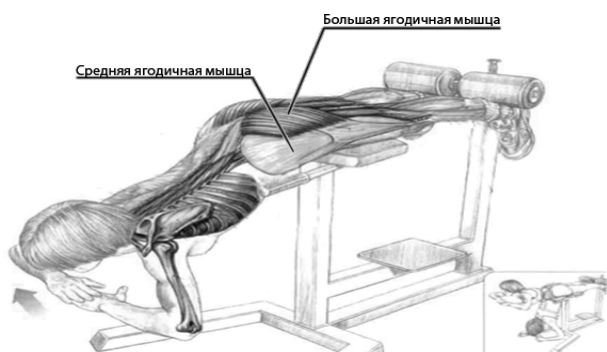


Рис. 4

Упражнение № 4

И. П.: лежа на полу, на боку. Опираясь головой на согнутую руку, другая согнутая рука в упоре на полу перед туловищем (рис. 5).



Рис. 5

Действие:

1. Отведение ноги в сторону — вверх.
2. И. П.

Повторить 40 раз каждой ногой. В дальнейшем привязать к ноге манжетку 2-10 кг с металлическими опилками или грузиком.

Упражнение № 5

И. П.: лежа на полу, ноги в упоре на скамейке (рис. 6).

Действие:

1. Максимально поднять таз. Держать 5 секунд.

2. И. П.

Повторить 15 раз.



Рис. 6

Упражнение № 6

И.П.: стоя у стула (рис. 7).

Действие:

1. Встать на стул левой ногой, подняться на носок, правую ногу максимально отвести назад, голову назад, прогнуться.

2. И. П.

3. То же другой ногой.

Повторить 20 раз на левой + 20 раз на правой ноге. Всего сделать 120 подъемов.

Методические рекомендации к этому упражнению:

— ИП: стоя на расстоянии двух ступней от табурета, одна нога на табурете. Следите за тем, чтобы колено не выходило за носок. Это позволит сберечь коленные связки и сухожилия от травм. Стопу нужно ставить с поворотом наружу («выворот стопы», как в балете). Делается это для того, чтобы направить нагрузку на внутреннюю часть мышц голени: икроножную, камбаловидную, а также длинный сгибатель пальцев;

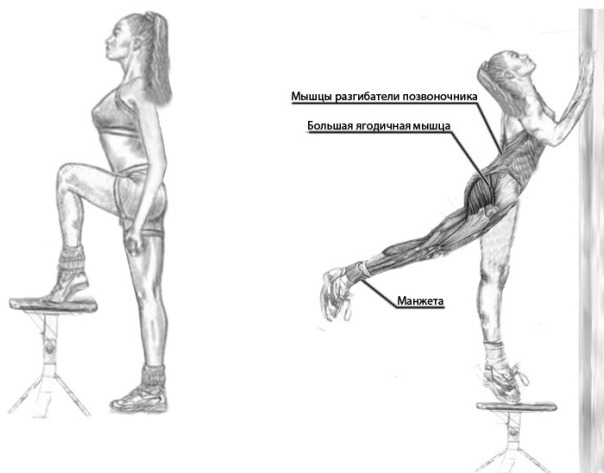


Рис. 7

— к ноге, стоящей на полу, необходимо прикрепить манжетку с металлическими опилками, или гантельку, диск от штанги, пластиковую бутылку с водой на 1–2 л. Масса грузиков от 1 до 5 кг. Учитывая теорию сверх восстановления и работы Л. П. Матвеева [5], В. Н. Платонова [8], мы предложили нагрузить ногу массой 2–5 кг. Отведения делать в 3 сериях по 20 раз каждой ногой. Отдых между сериями 1 мин. Экспериментальным путем мы подсчитали ЧСС за 1 мин. Она в среднем равна 153 ± 16 уд/мин;

— упражнения можно выполнять стоя на одной ноге на рейке гимнастической стенки на высоте 40–50 см; держась за рейку руками, но не подтягиваться;

— выполнение упражнения хорошо развивает прыгучесть. Укрепляются мышцы нижней части брюшного пресса, спины, ягодичные мышцы ног. Тренируется сердечно-сосудистая и дыхательная система;

— уникальность упражнения в многофункциональности, что позволяет его назвать «тренажер — король».

Прыжки с короткой скакалкой выполняют на каждом занятии. Существует норматив: 360 раз за 3 мин. Рекомендуется также прыгать дома самостоятельно [5]. Упражнения имели успех у девушек.

Ходьба по ступеням лестницы на носках в ПТУ и дома. Можно через две ступени.

В течение учебного года на каждом уроке вводили 4 упражнения, на которые отводилось 25–30 мин. Всего за 26 занятий выполняется 104 упражнения.

Обобщение результатов проведенных исследований. По итогам первых исследований мы предлагали девушкам приходить в спортзал на дополнительные занятия или выполнять домашние задания 2–3 раза в неделю. Согласились ходить на дополнительные занятия только 7 из 101 девушек. Те, кто приходил в спортзал дополнительно 2–3 раза в неделю, занимались по 40 мин. по принципу Джо Вейдера (14).

В конце учебного года мы провели повторные антропометрические исследования. Результаты измерений 94 девушек представлены в графе Б. Они почти не отличаются от первых исследований в начале учебного года, графа А (табл. 1).

В графе (Б-В) представлены результаты измерения у 7 девушек, которые тренировались 2-3 раза в неделю. У них явно прослеживается уменьшение расстояния между выпуклыми точками трехглавых мышц левой и правой ноги — $0,7 \pm 0,04$ см ($P=0,001$), что меньше, чем у занимавшихся 1 раз в неделю (графа В), у которых следует отметить уменьшение на 0,52 см РМВТ икроножных мышц ($t=4,73$; $P=0,001$). Это можно объяснить тем, что учащиеся самостоятельно дома упражнялись по лестнице на 3 этажах на носках через 1 или 2 ступеньки. Воздействие тренировок существенно сказалось на глубине талии (графа 2). Обнаружено значительное уменьшение данного показателя до $4,87 \pm 0,02$ см у занимающихся по принципу Вейдера, в то время как у 94 студенток, занимающихся в рамках учебной программы, это произошло менее ощутимо — на $5,1 \pm 0,02$ см ($t=7,67$; $P=0,001$).

Выводы.

1. Результаты проведенных исследований дают основание утверждать, что для гармоничного физического развития недостаточно заниматься один раз в неделю.

Таблица 1

Динамика антропометрических показателей девушек 17–19 лет в результате годичных занятий физической культурой

Антропометрические показатели	Статистические показатели	Группы			Достоверность различий					
		А	Б	В	А–Б	А–В		Б–В		
		n=101	n=94	n=7	t	P	t	P	t	P
РМВТ икм прав. и лев. ноги	M±m	2,54±0,07	2,02±0,04	0,7±0,04	4,73	0,001	17,04	0,001	23,57	0,001
	σ	1	0,4	2,7	-	-	-	-	-	-
	CV	39,3	19,8	0,03	-	-	-	-	-	-
Глубина талии, см	M±m	5,52±0,12	5,1±0,02	4,87±0,02	3,5	0,001	5,42	0,001	7,67	0,001
	σ	1,2	0,22	0,05	-	-	-	-	-	-
	CV	21,7	4,3	1,2	-	-	-	-	-	-

2. Группа девушек (7 человек), которая занималась по принципу Вейдера 3-5 раз в неделю, достигла больших результатов.

3. Предложенное нами упражнение (подъем на табуретку (стул)) необходимо ввести в учебные программы по физическому воспитанию во всех учебных заведениях под названием «Тренажер — король». Также оно может быть использовано для самостоятельных занятий в домашних условиях.

Литература

1. Гринев С. Лето. Ключи от пляжа // Muscle@Fitness. — 2007. — № 3. — С. 16–17.
2. Дунаевская Т. Н. Размерная типология населения с основами анатомии и морфологии / Т. Н. Дунаевская, Е. Б. Коблякова, Г. С. Ивлева. — М. : Легкая индустрия, 1980. — 216 с.
3. Ефремов И. Таис Афинская / И. Ефремов. — Киров : Волго-Вятское книжное издательство, 1999. — 400 с.
4. Кизирян А. Г. Обоснование методики использования прыжков с короткой скакалкой в физическом воспитании девушек 17–19 лет / А. Г. Кизирян, Д. А. Кизирян, В. И. Строгов // Адаптаційні можливості дітей та молоді :

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. — О. : ПДПУ ім. К. Д. Ушинського, 2008. — С. 187–191.

5. Матвеев Л. П. Основы спортивной тренировки / Л. П. Матвеев. — М. : Физкультура и спорт, 1977. — 280 с.

6. Макглахен Л. Ноги звезды // Muscle@Fitness. — 2006. — № 3–4. — С. 83–87.

7. Платонов В. Н. Теория и методика спортивной тренировки / В. Н. Платонов. — К. : Вища шк., 1984. — 350 с.

8. Попова А. Проблемные зоны. Спецпроект. Моя прекрасная... // SHAPE. — 2005. — № 8 — С. 46.

9. Стоппани Дж. Ваши икры — не проблема // Muscle@Fitness. — 2006. — № 1. — С. 20.

10. Фисела К. Вид сзади. Точечный контур ягодиц и ног // SHAPE. — 2005. — № 8. — С. 77.

11. Шон П. Качай силу! Получишь массу! // Muscle@Fitness. — 2007. — № 3. — С. 88–95.

12. Ятс Д. Підйом на носках стоячи // Muscle@Fitness. — 1998. — № 2. — С. 19–22.

13. Joe Weider. Принципы Вейдера // Muscle@Fitness. — 2006. — № 3. — С. 9–10.

14. Современная энциклопедия «Мода и стиль». — М. : Аванта, 2008. — 476 с.

15. Ателье. — Изд-во «Эдипресс-конлиг», 2010–2012.

16. Бердник Т. О. Дизайн костюма / Т. О. Бердник, Т. П. Неклюдова. — Ростов н/Д : Феникс, 2000. — 488 с.

Від здорової дитини – до здорової нації

УДК 373.3+371.32/371.315

Д. П. СЛІПЕНКО,

старший вчитель, вчитель вищої категорії, вчитель фізкультури ОНВК № 13 м. Одеси

РОЗВИТОК СИЛИ РУК І ПОПЕРЕКОВОГО ПОЯСУ В УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ (ПОРАДИ МОЛОДОМУ ВЧИТЕЛЮ)

Комплексна програма «Фізична культура. 1–4 класи» передбачає виконання хлопчиками, починаючи з другого класу, контрольної вправи — підтягування на високій перекладині з положення вису. Це дуже складний навчальний норматив. Результати першого тестування (у вересні) свідчать, що силова підготовка учнів перших класів дуже слабка: кожен другий учень не в змозі підтягнутися навіть один раз, що потребує від вчителя пошуку нових форм, методів і засобів розвитку у хлопчиків м'язової сили рук і плечового поясу.

На основі власного досвіду знаю, що розвиток м'язової сили у школярів різних вікових груп відбувається неоднаково. Протягом останніх трьох років використовую різні комплекси вправ, складені з урахуванням рівня підготовленості і віку школярів. Вже після першого

року навчання кількість учнів 1-го класу, які не вміють підтягнутися, зменшилась на 25 %. У 2-му класі вже 85% хлопчиків виконують навчальні нормативи і вимоги, що підтверджує ефективність використання даних комплексів вправ.

Пропоную зразки вправ для використання на уроках фізичної культури і для домашніх завдань.

І клас

Гімнастична колода або похила гімнастична лава

1. Перелізання через гімнастичну колоду або похилу гімнастичну лаву, встановлену на гімнастичній стінці (на рівні грудей).

2. Лазіння по горизонтальній і похилій колоді.

Гімнастична колода

1. Пересування по лаві, лежачи на животі, з одночасним підтягуванням руками. Темп повільний. Те ж саме, але темп швидкий.

2. Те ж, що і вправа 1, але з почерговим підтягуванням руками. Темп повільний, потім швидкий.

3. Пересування лежачи на животі по похилій лаві, встановленій під кутом (15°) з одночасним підтягуванням руками. Темп повільний, потім швидкий.

4. Те ж, що і вправа 3, але з почерговим підтягуванням руками і переходом від повільного темпу до швидкого.

5. Лежачи в упорі, стегна на лаві. Згинання і розгинання рук.

Перекладина

1. Підтягування з вису, ноги в упорі паралельно підлозі.

2. Пересування у висі з почерговим перехватом руками.

3. Те ж, що вправа 2, але після 3—4 перехватів руками поворот на 180°.

4. З вису стоячи відштовхнутися ногами на зігнутих руках (позначити), ноги прямі.

5. З вису стоячи відштовхнутися обома ногами на зігнутих руках, ноги зігнуті. Тримати 2—3 сек.

6. Підтягування у стрибку. Перекладина на рівні голови учня, потім вище голови.

7. Підтягування у висі лежачи.

8. Підтягування з вису за допомогою партнера.

Канат

1. Лазіння з допомогою ніг.

2. Лазіння з одночасним підтягуванням на руках і захватом каната ногами.

Гумовий бинт

1. Стоячи обома ногами на гумовому бинті і утримуючи його за кінці опущеними вниз руками, згинати і розгинати руки до плечей.

2. Стоячи, ноги нарізно, кисті до плечей, руки утримують бинт за головою. Згинання і розгинання рук у сторони.

3. Стоячи, руки вперед, утримувати кінці бинта (1 верства), закріпленого за гімнастичну стінку на рівні плечей. Згинання і розгинання рук до плечей.

4. Стоячи, руки вгору, утримувати кінці бинта (1 верства) на ширині плечей. Рух руками у сторони — вгору.

Загальнорозвивальні вправи (переважно для розвитку сили)

1. В упорі лежачи пересування лівим правим боком уперед приставними кроками.

2. В упорі лежачи пересування на руках, ноги прямі.

3. В упорі лежачи почергове відведення лівої (правої) руки назад-вгору з одночасним підніманням правої (лівої) ноги.

II клас

Колода (гімнастична лав)

1. Перелізання через похилу колоду. Колода на рівні грудей.

2. З вису завісом підйом в упорі лежачи і опускання у вис завісом.

Гімнастична лав

1. Пересування за допомогою підтягування лівої, потім правої руки, лежачи на животі.

2. Те ж, але пересування по похилій лаві, встановленій з одночасним підтягуванням обома руками. Темп повільний.

3. Те ж, але з почерговим підтягуванням на руках. Темп спочатку повільний, потім прискорений.

4. Швидке переміщення по похилій лаві, встановленій під кутом 15°, лежачи на животі, у повільному темпі з одночасним і почерговим підтягуванням на руках.

5. Згинання і розгинання рук в упорі на гімнастичній лаві.

6. З сиду на гімнастичній лаві. Згинання і розгинання рук, прогинаючи тулуб вгору, голу назад.

Перекладина

1. З вису на зігнутих руках повільне опускання у вис присівши.

2. З упору повільне опускання тулуба вперед у вис присівши.

3. Підтягування у висі.

4. З вису підйом в упор лежачи.

Канат

1. Лазіння з одночасним підтягуванням на руках і утримання каната за допомогою прямих ніг біля тазостегнового суглоба.

2. Лазіння з допомогою ніг (з урахуванням часу).

3. Опускання за допомогою рук.

Вправи з гумовим (складеним у два шари) бинтом (дивись 1-й клас).

Кількість повторень залежить від рівня фізичної підготовленості учня.

Загальнорозвивальні вправи

1. В упорі лежачи. Пересування на руках вліво, вправо по колу.

2. В упорі лежачи. Відштовхування від підлоги обома руками, оплеск у долоні в момент безопорного положення.

3. В упорі лежачи, ноги утримує партнер. Пересування на руках (тачка).

III—IV клас

Колода

1. Перелізання через похилу колоду.

2. Лежачи на животі, обхопити колоду руками і ногами. Пересування по колоді з одночасним захопленням її руками.

Гімнастична лав

1. Лежачи на животі, пересування по похилій лаві, встановленій під кутом (15°) з допомогою одночасного підтягування на руках. Темп повільний.

2. Лежачи на животі, пересування по похилій лаві, встановленій під кутом 30°, з одночасним і почерговим підтягуванням на руках. Темп швидкий.

3. В упорі лежачи на підлозі, ноги на гімнастичній лаві. Згинання і розгинання рук.

4. Те ж, але почергове розведення рук в сторони з наступним поверненням у вихідне положення.

Перекладина

1. Пересування у висі на напівзігнутих руках.

2. Підтягування з вису за допомогою партнера.

3. Стоячи обличчям до перекладини, встановленій на висоті 1,6–1,8 м, стрибком швидко підтягнутися, зафіксувавши вис на зігнутих руках (2 сек.).

4. Те ж, але з поступовим збільшенням висоти перекладини 1,8–2,0; 2,0–2,2 м.

Канат

1. Лазіння за допомогою рук і ніг з вантажем (за спиною рюкзак з набивними м'ячами — 1–2 кг).

Вправи з гумовими бинтами (складеними у 2–3 шари) (дивись вправи з гумовими бинтами для 1-го класу). Кількість повторень визначається згідно з рівнем підготовки учня.

Естафети і рухливі ігри (переважно для розвитку сили)

1. Перетягування каната. Виконують дві команди по 4–8 учнів у кожній.

2. У парах, стоячи в шерензі один до одного з захватом гімнастичної палиці. Перетягування суперника на свою сторону.

3. Те ж, але стоячи на колінах.

4. У парах. Суперники стоять боком один до одного, правою рукою взявшись за зап'ястя. Перетягування партнера на свою сторону.

5. Естафета на гімнастичній лаві з підтягуванням на руках одночасно, почергово, утримуючи зігнутими ногами предмет.

Комплекси силових вправ плануються на другий і третій семестр (другу і третю чверть), починаючи з грудня (по березень). На кожному уроці в 1-му класі для їх виконання відводиться 5–10 хв.; у 2-му класі — 8–12 хв.; у 3–4-му класі — 10–14 хв. Вони виконуються в основній частині уроку і складаються з вправ для формування навичок і умінь, для розвитку сили рук і плечового поясу, на розслаблення і рухливих ігор.

Крім того, учні отримують домашнє завдання, яке виконують під контролем батьків.

Перший етап домашніх завдань:

— 1-й клас — 6 тижнів;

— 2-й клас — 4 тижні;

— 3–4-ті класи — 3 тижні.

Другий етап домашніх завдань:

— 1–2-гі класи — 4 тижні;

— 3–4-ті класи — 3 тижні.

Третій етап домашніх завдань:

— 1-й клас — 2 тижні;

— 2-й клас — 4 тижні;

— 3–4-ті класи — 6 тижнів.

Домашні завдання учні виконують наступного дня після уроку фізичної культури. На закінчення кожного етапу домашніх завдань здійснюється підсумкова перевірка рівня фізичної підготовленості учнів з урахуванням даних поточного контролю, який виконували батьки, і фіксуються відповідні записи у щоденниках.

М. М. МЕЛЬНИК,

вчитель вищої категорії, вчитель фізкультури Янишівської ЗОШ І–ІІ ст. Любашівського району

УРОК ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ З ЕЛЕМЕНТАМИ ФУТБОЛУ (7-Й КЛАС)

Мета уроку.

1. Навчити учнів основних елементів техніки гри у футбол.

2. Сприяти розвитку в учнів спритності та координаційних здібностей, точності, зосередженості і врівноваженості.

3. Виховувати почуття колективізму та самоконтролю за своєю поведінкою під час гри.

Завдання.

1. Ознайомити учнів з історією розвитку футболу.

2. Повторити техніку виконання удару по м'ячу внутрішньою стороною стопи.

3. Ознайомити з технікою виконання удару по м'ячу головою у стрибку.

4. Удосконалити техніку зупинки м'яча підшвою, ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою частиною підйому.

Місце проведення: спортивний зал.

Інвентар: 10 футбольних м'ячів, 10 фішок, 10 манишок, 20 навчальних карток, свисток.

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
I. Підготовча частина (14 хв.)			
1.	Шиккування. Рапорт. Привітання. Завдання уроку, мотивація навчальної діяльності учнів.	1 хв.	Фронтальний метод. Звернути увагу на зовнішній вигляд учнів.
2.	Перевірка домашнього завдання.	30 с.	Опитування. Назвати українську команду, яка двічі здобула звання володаря Кубка володарів Кубків Європейських країн (у 1975 і 1986 рр.) та Суперкубка у 1975 р.
3.	Правила поведінки і техніки безпеки під час уроку з елементами футболу. Інформація про кийське «Динамо» (1927 р., з 1961 по 1990 рр.). 11 разів стає чемпіоном України. Двічі — володарем Кубка володарів Кубків Європейських країн та Суперкубка у 1975 р. 1930 рік — відбувся перший чемпіонат світу з футболу в Уругваї. З 1950 року фінальні змагання чемпіонату світу.	2 хв.	Виконання завдань за вказівкою вчителя.
4.	Замірювання ЧСС за 10 с.	30 с.	Звернути увагу на учнів з підвищеною частотою серцевих скорочень.
5.	Виконання стройових вправ: повороти на місці, розмикання та перешикування.	30 с.	Чітко оголошувати команди, стежити за їх виконанням. Постійно ускладнювати завдання.
6.	Вправи для формування постави. Ходьба: — навшпиньки; — на носках; — на п'ятках; — на зовнішній стороні стопи; — на внутрішній стороні стопи; — перекатами з п'ятки на носки; — на півприсяді; — на повному присяді.	1 хв. 15 с. 15 с. 10 с. 10 с. 15 с. 10 с.	Спину тримати прямо. Руки за голову. Руки на пояс. Спину прямо. Руки на пояс. Руки на пояс. Руки на пояс. Руки на пояс.
7.	Біг: — у повільному темпі; — протиходом; — правим-лівим боком вперед приставним кроком; — зі зміною напрямку; — з зупинкою та сигналом.	2×10 м	Темп середній. Біг між фішками. Перший сигнал — зупинка. Другий сигнал — біг далі.
8.	Відновлення дихання.	20 с.	Темп виконання повільний. Руки догори — вдих, вниз — видих. Дихання глибоке.
9.	Загальнорозвивальні вправи: а) в. п. — руки вниз. 1 — руки вперед; 2 — руки вгору; 3 — руки в сторони; 4 — руки вниз. б) в. п. — стійка: ноги нарізно, руки на пояс. Колові оберти головою вправо-вліво; в) в. п. — праву руку вгору, ліву — вниз. 1—2 — пружні руки назад; 3—4 — те саме, зі зміною положення рук; г) в. п. — стійка: ноги нарізно, руки на пояс. 1 — поворот тулуба направо, розвести руки ривком в сторони; 2 — в. п.; 3—4 — те саме в іншу сторону; д) в. п. — упор сидячи, права нога вбік. 1—4 — стрибок зі зміною положення ніг; ж) в. п. — зігнути руки перед грудьми, кісті в замок. 1 — випад правою ногою вперед з поворотом тулуба вправо; 2 — випад лівою ногою вперед з поворотом тулуба вліво; 3—4 — те саме.	2—2,5 хв. 6—8 р. 7—8 р. 6—8 р. 5—6 р. 7—8 р. 6—8 р.	У русі в колону по одному звернути увагу на правильну роботу рук. Темп середній. Спину тримати прямо. Ноги не відривати від землі. Темп середній. Звернути увагу на відповідність випаду і поворотів тулуба. Спину тримати прямо.
10.	Повільна ходьба. Перешикування.	20—30 с.	У колони через середину спортзалу, дистанція 2—3 кроки.
11.	Замірювання ЧСС за 10 с.	30 с.	120—140 ударів/хв.
II. Основна частина (27 хв.)			
1.	Виконання удару по м'ячу внутрішньою стороною стопи: - імітація удару по м'ячу; - зупинка м'яча підшвою; - підбігання до партнера та імітація удару м'яча внутрішньою стороною стопи. Гра «Злови м'яча». Учні розділені на колони, відстань між колонами 4 м, перед кожною командою учень з м'ячем.	2 хв. 4 хв.	Груповий метод. Звернути увагу на правильний рух ногою, яка б'є, стопа розвертається назовні. Виконувати по черзі. Звернути увагу на дидактичний матеріал. М'яч передається тільки внутрішньою стороною стопи, а зупиняється підшвою. Зберігається відстань між учнями.

№	Зміст уроку	Дозування	Організаційно-методичні вказівки
	За сигналом учень виконує удар по нерухомому м'ячу внутрішньою частиною стопи першому зі своєї команди. Учень, який приймає м'яч, зупиняє його підшвою, відбиває ведучому і біжить у кінець колони. Гра закінчується, коли останній з учасників відіб'є м'яч ведучому. Гра «Передай швидше м'яч» (передача м'яча в один дотик на швидкість).	2–3 р. До 3 хв.	Змагальний метод. Яка пара швидше виконає 10 передач. Звернути увагу на дидактичний матеріал.
2.	Перешиккування у дві шеренги. Удар по м'ячу головою: • Імітація удару по м'ячу: взяти м'яч в руки, піднести на рівень лоба. Лікті відвести назад, голову нахилити вперед. Доторкнутися лобом до м'яча, рухати головою вперед. • Після особистого накидання відбити м'яч головою партнеру. • Робота з партнером: відстань 4 м один від одного. Партнер накидає, а ти відбиваєш головою. Після 5 спроб партнери міняються ролями. • Удари по м'ячу у стрибку. Удар у стрибку роблять поштовхом вгору двома або однією ногою. Після відштовхування тулуб відхиляється назад. Удар виконати у найвищій точці стрибка.	6–7 хв. 6 р. 7 р. 7–8 р.	М'яч накидати прямими руками. В. п. — стійка розташування ніг у невеликому кроці. Приймати м'яча, не міняти положення тіла. Зігнути ноги в колінах і подати корпус трохи назад. М'яч бити у бік партнера.
3.	Зупинка м'яча підшвою, ведення м'яча внутрішньою та зовнішньою частиною підйому. Розділити учнів у колони (4). У кожній колоні парне число учнів. Колони стоять навпроти одна одної на відстані 5 м. Учень першої колони веде м'яч у колону навпроти і за метр від них передає м'яч 1-му учневі з протилежної колони і, навпаки. Ведення м'яча зі зміною напрямку. Шиккування, як і в попередній вправі, тільки відстань між колонами 7–8 м. Між колонами навпроти стоїть по три фішки, 1,5 м одна від одної. Учні розділені на чотири команди — два хлопці та дві дівчини. Навчальна гра у футбол (хлопці). Гра «Боротьба за м'яч» (руками) для дівчат. ЧСС.	6 хв. 4 хв.	М'яч вести тільки внутрішньою частиною стопи. У колоні зупиняють м'яч тільки підшвою. Працюємо лівою і правою ногою. Учні по черзі обводять кожну фішку внутрішньою і зовнішньою стороною стопи і кидають у колони навпроти. Вчити дітей переходити на вільне місце для отримання подачі від партнера.
Заключна частина (4 хв.)			
1.	Вправи на увагу та відновлення дихання: 1) права рука вперед; 2) ліва рука вперед; 3) права рука вгору; 4) ліва рука вгору; 5) права рука вбік; 6) ліва рука вбік; 7) права рука вниз; 8) ліва рука вниз.		Спочатку виконувати вправи повільно, потім швидше.
2.	Шиккування. Вимірювання ЧСС за 10 с. Підведення підсумків уроку, оцінювання.		
3.	Домашнє завдання: Вправи для розвитку спритності та координації рухів (стрибки з імітацією удару головою). Знайти повідомлення про кращих футболістів України.		

**ЧЕБИКІНА
ТАМАРА МИКОЛАЇВНА**

5 жовтня 2013 року всіх освітян Одещини шокувала звістка про передчасну смерть Чебикіної Тамари Миколаївни, колишньої завідувачки кафедри педагогіки і психології Одеського обласного інституту удосконалення вчителів.

Народилась Тамара Миколаївна в м. Мінську Республіки Білорусії. Після отримання середньої освіти навчалася в Мінському інституті культури. По його закінченні в 1980 році почала працювати в Одеському державному педагогічному інституті на посаді інженера-психолога в межах науково-дослідної теми «Соціально-психологічна підтримка осуджених жінок». Згодом працювала у міжшкільному навчально-виробничому комбінаті, на заводі ім. Жовтневої революції на посаді психолога, а в 1993 році в державній службі зайнятості займала посаду головного спеціаліста з питань психологічної підтримки населення.

У 1994 році Тамара Миколаївна захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук і розпочала викладацьку діяльність. У Південноукраїнському педагогічному університеті ім. К. Д. Ушинського розробила і викладала курс «Психодіагностика», в Одеському національному університеті ім. І. І. Мечникова — курси «Психологічні основи соціальної роботи», «Психологічні основи



професійної орієнтації», «Психологічне консультування» та інші.

З 2001 року Тамара Миколаївна працювала в Одеському обласному інституті удосконалення вчителів на посаді старшого викладача, завідувачки кафедри педагогіки і психології, а останнім часом знову на посаді старшого викладача, де для вчителів різних категорій заснувала проблемні курси. Проводила ефективну дослідницьку роботу. Результати цієї роботи висвітлювала в наукових статтях, що друкувалися в науково-методичних журналах

України та за кордоном.

Тамара Миколаївна користувалася великим і заслуженим авторитетом серед членів педагогічного колективу інституту удосконалення та вчителів Одеської області. Її лекції завжди проходили на високому рівні, вчителі слухали її з великим задоволенням. Як досвідчений викладач на соціально-психологічних тренінгах навчала вчителів розв'язувати складні психолого-педагогічні ситуації, які траплялися в їх діяльності.

Світла пам'ять про Тамару Миколаївну, як мудру, талановиту, закохану в свою працю викладачку, назавжди залишиться в серцях освітян Одещини.

Пам'ятаємо та сумуємо...

Колеги, друзі

НОВІ ВИМОГИ ДО СТАТЕЙ, ЯКІ ПОДАЮТЬСЯ ДО НАУКОВО-МЕТОДИЧНОГО ЖУРНАЛУ «НАША ШКОЛА»

Науково-методичний журнал «Наша школа» друкує статті з питань теорії і практики педагогіки і психології, дидактики, методики і технології навчання, виховання, народознавства, експериментальної роботи в навчально-виховних закладах, історії педагогіки, освіти та літератури, статті про діячів науки, освіти тощо.

Стаття, яка подається до журналу, повинна відповідати його тематиці і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою.

Автор несе відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та інших відомостей.

Мова написання статті: українська (бажано), російська.

Обсяг статті: до 12 друкованих сторінок (розмір шрифту: 14, Times New Roman, міжрядковий інтервал: 1,15–1,5).

Стаття **обов'язково** подається у роздрукованому (один примірник) та електронному варіанті (CD-диск) за наступною структурою:

- УДК до статті (універсальна десятична класифікація);
- підпис (ініціали, прізвище, посада, вчений ступінь, звання автора);
- назва статті;
- анотація (мовою статті), ключові слова (мовою статті);
- зміст статті;
- література (в алфавітному порядку та з дотриманням держстандарту);
- підпис, назва статті, анотація, ключові слова російською (українською) та англійською мовою.

У тексті статті мають бути посилання на використані джерела із зазначенням порядкового номера і сторінки цитованого джерела.

Автор підписується на звороті останньої сторінки. Цим він засвідчує свою відповідальність за зміст статті та підтверджує його достовірність.

Статті, які підготовлені без урахування зазначених вимог, до редакції не прийматимуться!

Редакція журналу зберігає за собою право на скорочення і літературне редагування.

Редакційна колегія